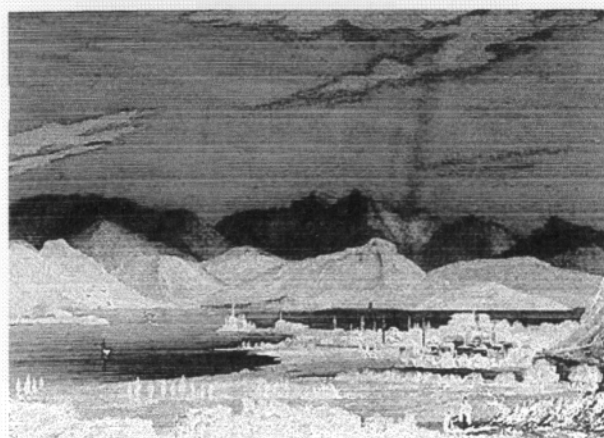

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επί τουρκοκρατίας»

του σπουδαστή
Νικόλαου Σιάκκουλη

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνος Τσούντας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	σελ.1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1.1 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	σελ.6
1.1.1 Σουλτάνος.....	σελ.6
1.1.2.Διβανιο.....	σελ.9
1.1.3.Δικαστική εξουσία.....	σελ.10
1.4.ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	σελ.12
1.5.ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ-ΤΙΜΑΡΙΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	σελ.16
1.6.ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	σελ.20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

2.1.ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ.....	σελ.25
2.2.ΑΙΤΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.29
2.3.ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.30
2.4.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.31
2.5.Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.32
2.6.Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ.....	σελ.33
2.7.ΑΣΚΗΣΗ ΕΞΟΥΣΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ.....	σελ.34
2.8.ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.37
2.9.ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.37
2.10.ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ.....	σελ.39
2.10.Η ΔΥΝΑΜΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ.....	σελ.41
2.11.ΕΝΔΟΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ.....	σελ.42

2.12. ΗΘΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ	σελ.46
---	--------

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

2.2.1. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΙΣΧΥΡΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ	σελ.49
2.2.2. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΧΑΛΑΡΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ	σελ.50
2.2.3. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	σελ.53
2.2.4. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	σελ.54
2.2.5. ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	σελ.55
2.2.5. Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ	σελ.58
2.2.6. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ.....	σελ.59

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

2.3.1. ΎΔΡΑ.....	σελ.62
2.3.2. ΧΙΟΣ	σελ.63
2.3.3. ΚΥΠΡΟΣ	σελ.64
2.3.4. ΓΙΑΝΝΕΝΑ	σελ.64
2.3.5. ΑΘΗΝΑ	σελ.65
2.3.6. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΡΑΦΩΝ.....	σελ.67
2.3.7. ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ	σελ.67
2.3.8. ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ	σελ.68
2.3.9. ΤΗΝΟΣ	σελ.68
2.3.10. ΜΥΚΟΝΟΣ	σελ.68
2.3.11. ΝΑΞΟΣ	σελ.69
2.3.12. ΣΥΡΟΣ	σελ.69
2.3.13. ΣΑΜΟΣ	σελ.70
2.3.14. ΚΥΜΗ	σελ.70

2.3.15.ΝΑΟΥΣΑ.....	σελ.70
2.3.16.ΓΑΣΤΟΥΝΗ.....	σελ.71
2.3.17.ΛΕΥΚΑΔΑ.....	σελ.72
2.3.18.ΜΑΝΗ.....	σελ.72
2.3.19.ΒΕΡΟΙΑ.....	σελ.73
2.3.20.ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.....	σελ.74
2.3.21.ΣΕΡΡΕΣ.....	σελ.75
2.3.22.ΕΠΙΑΝΟΜΗ.....	σελ.76
2.3.23.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ.....	σελ.77
2.3.24.ΚΟΖΑΝΗ.....	σελ.77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

3.1.ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.....	σελ.80
3.2.ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ.....	σελ.83
3.3 ΜΑΝΤΕΜΟΧΩΡΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ.....	σελ.85
3.4 ΧΑΣΙΚΟΧΩΡΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ.....	σελ.86
3.5 ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ.....	σελ.87
3.6.ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΩΝ.....	σελ.88
3.7.ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΗΛΙΟΥ.....	σελ.89
3.8.ΒΛΑΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ.....	σελ.90
3.9.ΑΛΛΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....	σελ.90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ.92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.94

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλω πολλές ευχαριστίες αρχίζοντας από τον καθηγητή μου κ. Κωνσταντίνο Τσουντα, για την σωστή καθοδήγηση, τις χρήσιμες υποδείξεις και συμβουλές του πάνω στο θέμα αυτό, διότι ανέτρεξα σε βιβλιογραφία και παρακολούθησα, μέσα από αυτή, την οργάνωση, την λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης επί τουρκοκρατίας.

Ευχαριστώ επίσης το προσωπικό της δημοτικής βιβλιοθήκης Πύργου για την βοήθεια στην συγκέντρωση πληροφοριακού υλικού και τον διευκολύνσεων που μου παρείχαν. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω και το προσωπικό της δημοτικής βιβλιοθήκης Καλαμάτας για την προμήθεια πολύτιμων σημειώσεων σχετικά με το θέμα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως κάθε κοινωνικό δημιούργημα, έτσι και η κοινότητα εξελίσσεται με την πάροδο των χρόνων, υφίσταται ορισμένες επιδράσεις ή μεταβολές ως προς την υφή της και την μορφή της ανάλογα με τις δυνάμεις που δρουν μέσα στους κόλπους της ή με τις αντικειμενικές συνθήκες οι οποίες την πλαισιώνουν.

Σκοπός της πτυχιακής αυτής εργασίας είναι η μελέτη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επί Τουρκοκρατίας στον Ελλαδικό χώρο, θεσμού θεμελιώδους σημασίας για την ζωή του ελληνισμού κατά την περίοδο αυτή.

Για την καλύτερη κατανόηση του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης κρίναμε αναγκαίο να χωρίσουμε την παρούσα μελέτη σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο προσπαθούμε να δώσουμε μια συνολική εικόνα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε αναλυτικότερα στη δομή, την λειτουργία και στη σύνθεση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Παράλληλα κάνουμε αναφορά στα αυτοδιοικητικά συστήματα ορισμένων νησιωτικών και ηπειρωτικών περιοχών του Ελλαδικού χώρου. Στο τελευταίο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση όπως αυτή εμφανίζεται σε ορισμένες γεωγραφικές ενότητες του Ελλαδικού χώρου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία ή η Βυζαντινή όπως τελικά επικράτησε να αποκαλείται το Βυζάντιο, ήρθε σε παρακμή από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα. Η ελληνική εθνότητα βρέθηκε μπροστά σε μια διπλή απειλή, μια προερχόμενη από τη δύση και η άλλη από την ανατολή.

Η διάλυση των δουλοκρατικών παραγωγικών σχέσεων, ο σχηματισμός νέων κρατών στη δύση, με τον παράλληλο περιορισμό της εξουσίας της ενιαίας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στο ανατολικό μόνο τμήμα, συντέλεσαν στην δημιουργία νέων συνθηκών στην Ευρώπη σε σχέση με την προηγούμενη χρονική περίοδο.

Στην μεσαιωνική Ευρώπη σχηματίστηκαν δυο κόσμοι, ο λατινογερμανικός στην δυτική Ευρώπη και ο βυζαντινός στην ανατολική. Έχοντας διαφορετική ιστορική πορεία οδηγήθηκαν σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό χωρισμό. Αυτό επισημοποιήθηκε το 1054 με το σχίσμα της ανατολικής και δυτικής εκκλησίας.

Έτσι κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη δύο διαφορετικοί και ανταγωνιστικοί κόσμοι. Ο δυτικός-κεντροευρωπαϊκός με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά την φεουδαρχία και την εκκλησιαστική και πολιτική ηγεμονία των Πάππων και ανατολικός με κύριο χαρακτηριστικό το μεγάλο και ενιαίο κράτος με την εκκλησία να δρα μέσα σε αυτό και μια εκτεταμένη αγροτική μικρό ιδιοκτησία.

Κατά το τέλος του μεσαιώνα, στην ανατολή επικράτησε ύστερα από μια σειρά διαδοχικών πολέμων, η Οθωμανική αυτοκρατορία η οποία διαδέχεται την βυζαντινή με την πτώση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου του 1453. Οι Έλληνες την περίοδο αυτή ήταν σε πολέμια κατάσταση έναντι των δυτικών επειδή οι δυτικοί δεν είχαν να τους προσφέρουν τίποτα περισσότερο από τους Οθωμανούς, αλλά κομμάτιαζαν την ενιαία Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και επέβαλαν στον ανατολικό κόσμο την φεουδαρχία δουλοπαροικιοποιώντας τους αγρότες, προσπαθώντας να εξαλείψουν τον Ελληνικό πολιτισμό και την ορθόδοξη χριστιανική παράδοση επιβάλλοντας τον δικό τους πολιτισμό και την δυτικοχριστιανική νοοτροπία.

Οι περισσότεροι Έλληνες αισθάνθηκαν πιο κοντά στους Οθωμανούς έχοντας την πεποίθηση ότι θα διώξουν τους δυτικούς κατακτητές από τον ανατολικό κόσμο. Αυτή η αντίληψη αναπτύχθηκε κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα. Ωστόσο το 18^ο αιώνα παρατηρείται αντίστροφη, οι Έλληνες στην αρχή με μερική και αργότερα με περισσότερο μαζική μέθοδο να προσεγγίζουν τη δύση. Αποτέλεσμα αυτής της προσέγγισης ήταν ο οικονομικός και πολιτισμικός χωρισμός ανάμεσα στην ελληνική

εθνότητα και την Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία θα οδηγήσει την ελληνική εθνότητα στην επανάσταση του 1821, για την δημιουργία ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους.

Η μετάβαση από την Βυζαντινή αυτοκρατορία επέφερε σημαντικές αλλαγές στο πολιτικό, κοινωνικό, και πολιτισμικό βίο της ανατολής.

Ο ερχομός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας επέφερε αλλαγές στην οργάνωση του κράτους. Έτσι παρατηρούνται αλλαγές στην κεντρική και επαρχιακή διοίκηση. Η τοπική αυτοδιοίκηση (κοινότητες), μέρος της κρατικής μηχανής αναπροσαρμόστηκε στις καινούργιες συνθήκες διατηρώντας βασικά χαρακτηριστικά από τον προγενέστερο βίο της . Στα πλαίσια αυτής της εργασίας θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε την δομή και οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης επί τουρκοκρατίας ,στον σημερινό ελλαδικό χώρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1.1 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

1.1.1 ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ

Προκειμένου να κατανοηθεί πληρέστερα και κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση κατά την χρονική περίοδο της Τούρκικης Κυριαρχίας στον Ελλαδικό χώρο κρίνεται σκόπιμο και αναγκαίο να αναφερθούμε στην διοικητική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το Οθωμανικό Κράτος καθ'ολιν την διάρκειας των αιώνων ήταν θεοκρατικό, υπό τη έννοια ότι ανώτατος αρχηγός του Κράτους εθεωρείτο ο Θεός, του οποίου η βούληση κατά την μουσουλμανική πίστη αποκαλύφθηκε στους ανθρώπους μέσω του Ιερού Νόμου. Η «*Σκιά του Θεού*»¹ επί της γης και φύλακας του Ιερού Νόμου ήταν ο Σουλτάνος. Στο σημείο αυτό υπάρχει μια σύμπτωση με την βυζαντινή αυτοκρατορία, όσον αφορά την επιρροή που ασκούσε το σώμα της Ορθοδοξίας. Και στις δύο περιπτώσεις μιλάμε για «*Θεοκρατία*»². Η διαφορά ανάμεσα στα δύο θεοκρατικά κράτη είναι ότι στην Οθωμανική θεοκρατία, η πολιτική και θρησκευτική εξουσία ενώνονταν σε ένα πρόσωπο του Σουλτάνου, ενώ στην βυζαντινή θεοκρατία υπήρχε σαφή διάκριση εξουσιών, αλλά η προέλευσή τους θεωρούσε ότι είναι θεϊκή και η άσκησή τους θρησκευτική λειτουργία.

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ο Σουλτάνος ήταν ο ανώτατος, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης. Σύμφωνα με το δημόσιο δίκαιο η γη όλη της επικράτειας ανήκει στο Σουλτάνο που σύμφωνα με την βούληση του μπορούσε να την παραχωρήσει σε στρατιωτικούς και πολιτικούς αξιωματούχους καθώς και σε θρησκευτικά ιδρύματα.

Ο Σουλτάνος ήταν πλαισιωμένος από την αυλή³. Η αυλή αποτελείτο από πολλές υπηρεσίες, οι οποίες στελεχωνόταν από δούλους και υπηρέτες. Οι Τούρκοι είχαν υιοθετήσει την πολιτική να σκλαβώνουν νέους από μακρινά χωριά της Ελλάδας και της δυτικής Βαλκανικής, όπου ήταν δύσκολο να συλλέξουν φόρους. Οι νέοι αυτοί ήταν κυρίως μεταξύ έξι και δεκαπέντε χρόνων, έμπαιναν στις ειδικές ακαδημίες της

¹ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ13

² Γεώργιος Μετάλλης, *Τουρκοκρατία (Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκράτορα)*, Εκδόσεις Ακρίτα, Αθηνά 1988, σελ51

³ Paul Coles, *Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μπεργαδη, Αθηνά, 1972, σελ 68

Κωνσταντινούπολης, στις σχολές των ακόλουθων, των γενιτσάρων και του παλατιού και εκπαιδεύονταν συστηματικά με σκοπό να υπερασπίζονται, να επεκτείνουν και να κυβερνούν μια από τις μεγαλύτερες αυτοκρατορίες.

Οι δούλοι της Αυλής⁴ ήταν οι πλουσιότεροι και ισχυρότεροι άνθρωποι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Διοικούσαν την Οθωμανική στρατιωτική ορδή, κυβερνούσαν τις επαρχίες και χάραζαν την πολιτική της Αυτοκρατορίας. Οι σκλάβες γυναίκες έπαιζαν το ρόλο των παλλακίδων, γεννούσαν τους κληρονόμους της άρχουσας τάξης των Οθωμανών. Συνήθως ο Σουλτάνος ήταν γιος σκλάβας. Η Οθωμανική δουλεία διέφερε από την δουλεία που επέβαλλαν οι Ευρωπαίοι στους εργάτες των αγρών στις φυτείες του λεγόμενου Νέου Κόσμου. Η Οθωμανική δουλεία είχε πιο ήπιο χαρακτήρα και δεν είχε ως βάση της οικονομική αξία ή την εργασία των δούλων, αλλά την ικανοποίηση της φιλοδοξίας των Οθωμανών Σουλτάνων να συγκροτήσουν ένα πολυάριθμο προσωπικό από υπηρέτες, που θα δείχνει στον κόσμο τον πλούτο και την ισχύ τους.

Αξίζει να γίνει ιδιαίτερος λόγος για τις δύο σημαντικότερες υπηρεσίες της Αυλής την *Εσωτερική και Εξωτερική*⁵. Η Εσωτερική υπηρεσία στελεχωνόταν από αγόρια μικρής ηλικίας τα οποία προέρχονται αποκλειστικά από το παιδομάζωμα, εκπαιδεύονταν στα αυτοκρατορικά σχολεία και με την συμπλήρωση της διαπαιδαγώγησής τους και ανάλογα με τις ικανότητες τους αναλάμβαναν θέσεις στις ανώτερες βαθμίδες της διοίκησης (κεντρική και επαρχιακή).

Στην εξωτερική υπηρεσία ανήκαν οι περισσότεροι αξιωματούχοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι οποίοι ήταν δούλοι και προέρχονταν κυρίως από τον εξισλαμισμό και ήταν οργανωμένοι σε διάφορα σώματα ημι-στρατιωτικής φύσεως. Επάνδρωναν βοηθητικές στρατιωτικές υπηρεσίες και ήταν στην άμεση διάθεση του Σουλτάνου.

Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα αποκρυσταλλώθηκε μια οθωμανική αριστοκρατία⁶ που κατόρθωσε να εκτοπίσει τους δούλους της Αυλής και να αναλάβει η ίδια τα ανώτατα κρατικά αξιώματα. Τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης κατόρθωναν να φοιτούν στις σχολές του σαραγιού και στην συνέχεια να αναλαμβάνουν ανώτατες κρατικές θέσεις. Στις σχολές του σαραγιού μαθήτευαν μόνο όσοι ήταν γόννοι της νέας

⁴Paul Coles, *Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μπεργαδη, Αθήνα 1972,σελ.75

⁵Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975 ,σελ.28

⁶Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.102

αυτής τάξης ή όποιος ήταν γιος πασάς ή όποιος κατόρθωνε να αποκτήσει οικογενειακή σχέση με κάποια προσωπικότητα της οθωμανικής αριστοκρατίας.

Η ανερχόμενη οθωμανική αριστοκρατία αποτελείτο από δύο τάξεις, την ιερονομική των ουλεμάδων που είχε κερδίσει το αδέσμευτο και το αφορολόγητο της περιουσίας της και την στρατιωτική που αγωνίζονταν για την κατάληψη ανώτατων αξιωμάτων και την άσκηση εξουσίας.

Ως τα μέσα του 14^{ου} αιώνα η οργάνωση του Οθωμανικού κράτους ήταν απλή. Οι Σουλτάνοι είχαν την ευχέρεια να ασχολούνται με πάσα υπόθεση του Κράτους. Η συνεχής γεωγραφική επέκταση του Κράτους επέβαλλε την μεταβίβαση αρμοδιοτήτων του Σουλτάνου σε άλλα πρόσωπα. Έτσι εισήχθη ο θεσμός του *Βεζίρη*⁷. Ο Μέγας Βεζίρης ήταν μετά το Σουλτάνο ο ισχυρότερος πολιτικός άνδρας στην διοικητική πυραμίδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνδυάζοντας στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα ενός Ευρωπαίου Καγκελάριου, διοικούσε τον στρατό στις εκστρατείες, διόριζε και ασκούσε έλεγχο στους αξιωματούχους της Κεντρικής και Περιφερειακής διοίκησης, ήταν ο απόλυτος αντιπρόσωπος του Σουλτάνου σε θέματα δικαίου, είχαν επιφορτιστεί με την ευθύνη τηρήσεως της τάξεως στην Κωνσταντινούπολη. Κάθε Βεζίρης διατηρούσε Αυλή στην οποία υπηρετούσε μέγα πλήθος δούλων.

Επειδή ο Βεζίρης είχε εκτεταμένες αρμοδιότητες και η ύπαρξη ενός φιλόδοξου άντρα στην θέση αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική απειλή για τον Σουλτάνο, ανάγκασε τους Σουλτάνους να πάρουν μια σειρά από προστατευτικά μέτρα. Αρχικά επέβαλε μια αλλαγή στον θεσμό στην θέση του Μεγάλου Βεζίρη διόριζε άτομα που προέρχονταν από τους δούλους της Πύλης αντί των ελεύθερων μουσουλμάνων. Επιπλέον σε ζητήματα ζωτικής σημασίας για την αυτοκρατορία ο Μεγάλος Βεζίρης ήταν υποχρεωμένος να ζητά την γνώμη του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου (διβάνιο). Οι περιορισμοί αυτοί είχαν σκοπό να διασφαλίσουν την θέση του Σουλτάνου, αλλά στην πραγματικότητα ο Μέγας Βεζίρης ήταν έως ένα σημείο ο ισχυρότερος άνδρας της Αυτοκρατορίας εφόσον ο Σουλτάνος δεν μπορούσε να απορρίψει τις αποφάσεις του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου, του οποίου μέλος ήταν και ο Μέγας Βεζίρης. Η δύναμη του Βεζίρη φαίνεται να ισχυροποιείται από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα όταν στην εξουσία ανεβαίνουν Σουλτάνοι που ήταν ανέτοιμοι να κυβερνήσουν δείχνοντας παράλληλα μειωμένο ενδιαφέρον για τις κρατικές υποθέσεις, σε αντίθεση με τους πρώτους δέκα σουλτάνους που ενδιαφέρονταν άμεσα

⁷Ιωάννης Γιαννόπουλος *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ. 15

για τις κρατικές υποθέσεις και διεύθυναν οι ίδιοι προσωπικά τις εκστρατείες, αυτό ήταν απόρροια του γεγονότος ότι το 1603 καταργείται αρχή της «*αδελφοκτονίας*»⁸ που σκοπό είχε να αποφεύγονται οι ανταγωνισμοί αδερφών από διαφορετικές μητέρες που η καθεμία επιδίωκε να προωθήσει τον δικό της γιο στον αυτοκρατορικό θρόνο, επιπλέον υιοθετήθηκε η «*αρχή της πρεσβυγένιας*»⁹ σύμφωνα με την αρχή αυτή τον Σουλτάνο τον διαδεχόταν ο μεγαλύτερος αδερφός του, φυσικό επακόλουθο της αλλαγής αυτής ήταν η απομόνωση των αδελφών του Σουλτάνου στα «*καφάσια*»¹⁰ που ζούσαν συντροφιά με στείρες παλλακίδες με αποτέλεσμα να έχουν υποστεί πνευματική και φυσική άμβλυνση.

Στην υπηρεσία του Μεγάλου Βεζίρη υπήρχαν τρεις αξιωματούχοι με σημαντικές αρμοδιότητες και μεγάλη εξουσιαστική δύναμη¹¹:

- α) ο εκπρόσωπος του για τις πολιτικές και στρατιωτικές υποθέσεις,
- β) ο υπεύθυνος για τις δικαστικές υποθέσεις και τα παράπονα που υποβάλλονται στο αυτοκρατορικό διβάνι
- γ) και ο αρχιγραμματέας του αυτοκρατορικού συμβουλίου (διβάνιο).

Τον 19^ο αιώνα οι τρεις ανωτέρω αξιωματούχοι ονομάζονται Υπουργοί Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Εξωτερικών αντίστοιχα.

Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα το τρίτο πρόσωπο σε ισχύς στην πυραμίδα της εξουσίας ήταν ο «*Κισλάρ αγάς*»¹² ο οποίος είχε το αποκλειστικό προνόμιο να καθορίσει τις ακροάσεις του Σουλτάνου.

1.1.2 ΤΟ ΔΙΒΑΝΙΟ

Το *διβάνιο* ή αυτοκρατορικό συμβούλιο ή μέγα διβάνιο προς διάκριση των διβανιών των επαρχιών¹³ ήταν το ανώτατο συμβουλευτικό εκτελεστικό σώμα. Συγκαλείται τακτικά σε τέσσερις φορές την εβδομάδα τις ημέρες Σάββατο, Κυριακή, Δευτέρα, Τρίτη υπό την προεδρία του Σουλτάνου. Στις αρχές του 18 αιώνα το αυτοκρατορικό συμβούλιο συνεδρίαζε μια φορά την εβδομάδα την ημέρα Τρίτη.

Στο αυτοκρατορικό συμβούλιο συμμετείχαν ανώτατοι κρατικοί αξιωματούχοι. Ο Μέγας Βεζίρης, οι εκπρόσωποι της θρησκείας οι καζασκέρηδες, οι βεζίρηδες των

⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 10

⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 108

¹⁰ *ο.π.* σελ. 108

¹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 29

¹² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 102

¹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 103

επαρχιών, οι δεφτερδάρηδες αρμόδιοι για τα οικονομικά, ο γενικός αρχαιοφύλακας, ο νισαντζής επίσης μετέχουν οι μπηλερμπεηδες της Ρούμελης και της Ανατολής καθώς και των νησιών. Από το 17^ο αιώνα δύναται να μετέχουν στο αυτοκρατορικό συμβούλιο και οι βεζίρηδες διοικητές εγιαλετίων ,εφόσον παρεπιδημούν στην Κωνσταντινούπολη.

Σημαντικές αλλαγές στην σύνθεση του αυτοκρατορικού διβανιού έγιναν τον 18^ο αιώνα, από τον Σουλτάνο Αχμέτ Γ' (1703-1730). Ο Αχμέτ Γ' μείωσε τις τακτικές συνεδριάσεις του συμβουλίου από τέσσερις σε μια ,την ημέρα Τρίτη¹⁴. Παράλληλα κατάργησε το αξίωμα των βεζιρηδων του Kubbe ,για να μειώσει τις δυσχέρειες λόγω του ανταγωνισμού.

Τον 18^ο αιώνα στο αυτοκρατορικό συμβούλιο συμμετείχαν οκτώ βασικοί κρατικοί αξιωματούχοι ο μέγας βεζίρης, ο Καπουδαν πασάς, οι καζασκέρηδες της Ρούμελης και της ανατολής, ο νισαντζής και τρεις δεφτερδάρηδες. Επιπλέον συμμετείχαν ο Ρεΐς εφέντη, αρμόδιος για εξωτερικές υποθέσεις, μεγάλος διερμηνέας που συνήθως ήταν φαναριώτης. Ο Ρεΐς εφέντης και ο μεγάλος διερμηνέας συμμετείχαν στις συνεδριάσεις του αυτοκρατορικού συμβουλίου ως ακροατές, διατυπώνουν τη γνώμη τους μόνο εάν τους το ζητούσαν.

1.2.3 ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Η δικαιοσύνη στο Οθωμανικό κράτος δεν ήταν ανεξάρτητος θεσμός του κράτους, αλλά ήταν άρρηκτα δεμένη με τις θεοκρατικές αντιλήψεις. Το δίκαιο βαθύτατα επηρεασμένο από την ισλαμική παράδοση, διακρίνεται σε κοσμικό και εκκλησιαστικό. Επίσημοι ερευνητές και διδάσκαλοι του ιερού νόμου ήταν οι *ουλεμάδες*.¹⁵ Αυτοί φοιτούσαν σε ιερονομικές σχολές γνωστές ως μεντρεσέδες και ανάλογα τις σπουδές τους μπορούσαν να διεκδικήσουν την θέση του δικαστικού λειτουργού σε όλες τις βαθμίδες της δικαιοσύνης. Επικεφαλής των ουλεμάδων ήταν αρχικά ο καδής της πρωτεύουσας που τον 14^ο αιώνα του απονεμήθηκε ο τίτλος του *καζασκέρη*, πό τον Μουράτ Α'. Το 1480 ο Μωάμεθ ο Β' αύξησε τον αριθμό των καζασκέρηδων σε δύο, έναν για την ανατολική και έναν για την ευρωπαϊκή Τουρκία.

¹⁴Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971,σελ.20

¹⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975,σελ.31

Δεύτερος στην τάξη της δικαστικής ιεραρχίας της Οθωμανικής Πολιτείας ήταν οι μουφτές.

Ο Σουλείμάν ο Α΄ τον 16^ο αιώνα όρισε ως ανώτατο λειτουργό της θρησκείας και της δικαιοσύνης του μουφτή της Κωνσταντινούπολης, έτσι οι καζασκέρηδες ήρθαν ιεραρχικά στην δεύτερη θέση. Ο *μουφτή ή σείχουλισλάμης*¹⁶ εκλέγονταν από τον Σουλτάνο, ήταν ισόβιος σε αντιθέσεις με τους άλλους αξιωματούχους της Οθωμανικής Πολιτείας, συνήθως τον διαδεχόταν μετά τον θάνατό του ο πρώτος στην τάξη καζασκέρης της Ρούμελης. Ο σείχουλισλάμης ήταν ο επίσημος ερμηνευτής του Κορανίου. Εκδίδει τον *φετβά*¹⁷ η έκδοση του φετβά ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την κήρυξη ή την κατάπαυση του πολέμου, είχε το δικαίωμα να αναμιγνύεται σε κάθε νομικό θέμα αλλά να μην παρεμβαίνει στην Διοίκηση.

Από τον 16^ο αιώνα δεύτεροι στην ιεραρχία του ιεροδικαστικού οικοδομήματος ήταν οι καζασκέρηδες. Αυτοί ήταν αρχικά ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί του στρατού και εν συνεχεία οι δικαστικές αρμοδιότητες του επεκτάθηκαν .

Αμέσως επόμενοι στην ιεραρχία του ιεροδικαστικού οικοδομήματος της Οθωμανικής κοινωνίας ήταν οι *μουλλάδες*¹⁸, αυτοί ήταν ανώτεροι καδήδες στην πρωτεύουσα και στις κυριότερες πόλεις της Αυτοκρατορίας. Η περιφέρεια δικαστικής ευθύνης του μουλλά είναι υποδιαιρεμένη σε *ναχιγιέδες*¹⁹. Σε κάθε ναχιγιε ορίζονταν αντιπρόσωπος του, ο *ναϊπης* .

Το αξίωμα του καδή εκμισθώνονταν για ένα έτος ως αντίτιμο για τις προσόδους που εισέπραξαν από την εκδίκαση διαφόρων υποθέσεων. Από την εκδίκαση οικονομικών υποθέσεων, ο καδής edικαιούτο 2,5% ως δικαστικά έξοδα που καταβαλλόταν από αυτό που κατά κανόνα κέρδιζε την δίκη. Τα καθήκοντα τους δε ήταν μόνο δικαστικά αλλά είχε και διοικητικά καθήκοντα όπως τον έλεγχο των έργων ύδρευσης, οδοποιίας, εποπτεία του παιδομαζώματος, μέριμνα για την επάρκεια των τροφίμων. Οι καδήδες διορίζονται και παύονται από το Σουλτάνο.

Παράλληλα ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης και οι λοιποί πατριάρχες και επίσκοποι ασκούσαν δικαστική εξουσία. Τα εκκλησιαστικά δικαστήρια εκδίκαζαν διαφορές κληρικών και λαϊκών σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου.

¹⁶ Paul Coles, *Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μπεργαδη, Αθηνά 1972, σελ 39

¹⁷ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ.25

¹⁸ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ.23

¹⁹ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ.24

Έτσι ο χριστιανικός κλήρος έγινε ο αντικατοπτρισμός του Ουλεμά ασκώντας εξουσία ανάλογη με εκείνη που ασκούσαν οι ειδικοί στην θεολογία του *Ισλάμ*²⁰. Από την άλλη οι Σουλτάνοι μιμώμενοι την χριστιανική παράδοση δημιούργησαν μια ιεραρχία ανάμεσα στους ουλεμάδες υποβάλλοντας τους έτσι σε αυστηρό αυτοκρατορικό έλεγχο.

1.2 ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Από τον 14^ο αιώνα, μετά την κατάληψη των ευρωπαϊκών εδαφών από τους Οθωμανούς το κράτος διαιρέθηκε σε δύο μεγάλες διοικητικές περιφέρειες της Ρούμελης και της Ανατολής. Οι διοικητικές αυτές περιφέρειες ονομάζονται *Μπεηλερμπελικιά*²¹. Ο διοικητής σε κάθε Μπεηλερμπελικι διοριζόταν πάσα δυο ουρών, ο *Μπεηλερμπέης*.

Ο Μπεηλερμπέης επέβλεπε την εφαρμογή των διαταγών της κεντρικής διοίκησης και το κυριότερο όμως καθήκον του ήταν οργάνωση και η διοίκηση του σώματος των σπαχίδων κατά την διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων. Επυλόν , μεριμνούσε για την εκτέλεση των αποφάσεων των καδήδων και για την εξασφάλιση της δημόσιας τάξης, καθώς και για την καταδίωξη εγκληματιών. Ήταν υπεύθυνος για την καλή και αποδοτική λειτουργία του στρατιωτικού τιμαριωτισμού. Υπό τις διαταγές του τελούν οι διοικητές των σαντζακίων. Ταυτόχρονα ο Μπεηλερμπέης ήταν και ιδιοκτήτης του σαντζακιού στην πρωτεύουσα του οποίου είχε την έδρα του ,το Μπεηλερμπελικι.

Η συνεχής γεωγραφική επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον 15^ο αιώνα είχε ως φυσικό επακόλουθο την διοικητική αναδιοργάνωση του συστήματος²², γιατί η διαίρεση σε δύο μόνο Μπεηλερμπελικια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν επαρκούσε για την ομαλή διοίκηση της Αυτοκρατορίας. Από το 1520 υπήρχαν έξι Μπεηλερμπελικια, το 1566 αυξήθηκαν σε δεκαέξι στις αρχές του 17^{ου} αιώνα ο αριθμός των Μπεηλερμπελικιών έφτασε τα τριάντα τρία.

²⁰ Paul Coles ,*Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη* ,Εκδόσεις Μπεργαδη, Αθηνά 1972,σελ 43

²¹ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971,σελ 27

²² Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971,σελ.29

Από τον 16^ο αιώνα οι μέγιστες αυτές διοικητικές περιφέρειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ονομάζονται *Εγιαλετία*²³. Στο τέλος του 16^{ου} αιώνα ο αριθμός των Εγιαλετιών ήταν 32. Τα 23 από αυτά ήταν οργανωμένα κατά το τιμαριωτικό σύστημα και τα υπόλοιπα 9 εγιαλέτια δεν περιλάμβαναν τιμάρια και οι πρόσοδοι τους εισπράττονταν από το κράτος.

Τα Εγιαλέτια που ήταν οργανωμένα κατά το τιμαριωτικό σύστημα είναι:

Ρούμελη	Κύπρος	Τρίπολη τα Συρίας
Ανατολή	Μαράς	Ρακκα
Καραμανια	Ντιαρμπεκίρ	Καρς
Βούδα	Ρουμ	Τσιλυτιρ
Βοσνία	Ερζερούμ	Τραπεζούντα
Τεμεσβαρ	Δαμασκός	Μουσουλη
Νησιά της άσπρης θάλασσας	Χαλεπι	Σεχριζούρ
Καφα	Βαν	

Τα 9 Εγιαλέτια που δεν περιλάμβαναν τιμάρια και οι πρόσοδοι τους εισπράττονταν από το κράτος ήταν:

Αίγυπτος	Χαμπές	Τύνιδα
Βαγδάτη	Λάχσα	Αλγέρι
Υεμένη	Βασόρα	Τρίπολη της Αφρικής

Από τον 18^ο αιώνα λόγω της απώλειας εδαφών ο αριθμός των Εγιαλετιών άρχισε να συρρικνώνεται, την ίδια περίοδο ο όρος Βιλαέτι αντικατέστησε τον όρο Εγιαλέτι και ο όρος Βάλης τον όρο Μπεηλερμπετη, ήδη από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα διορίζονται στα εγιαλέτια, Βεζίρηδες (πασάδες τριών ουρών) αντί του Μπεηλερμπετη.

Διοικητική υποδιαίρεση των Μπεηλερμπελικων ήταν το *σαντζάκι*²⁴. Το σαντζάκι ήταν η πρώτη διοικητική και στρατιωτική υποδιαίρεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η γεωγραφική του επέκταση αντιστοιχεί με τα όρια ενός σημερινού νόμου. Οι όροι Λιβάς, Βιλαετιον, Μπελικιον και Φλάμπορον χρησιμοποιήθηκαν κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας αντί της λέξης σαντζάκι.

²³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975,σελ.104

²⁴ Γιώαννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971,σελ.104

Διοικητής του σαντζακιού ήταν ο *σαντζάκμπεης*. Το πρώτο συνθετικό της λέξης *σαντζάκμπεης* σημαίνει σημαία. Η εννοιολογική σημασία της λέξης φανερώνει και το στρατιωτικό χαρακτήρα του σαντζακιού. Με την κατάσταση μιας περιοχής ο Σουλτάνος όριζε ένα αξιωματούχο με αρμοδιότητα διοικητή, δίνοντας του μια σημαία σύμβολο δύναμη και εξουσίας. Ο *σαντζάκμπεης* ήταν ο στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής του σαντζακιού. Βασικές υποχρεώσεις του *σαντζάκμπεη* ήταν να μεριμνά για την τήρηση της τάξης στην περιφέρειά του, να εκτελεί τις δικαστικές και κυβερνητικές αποφάσεις και να οδηγεί τον *σπαχή* στον πόλεμο.

Από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα καθιερώθηκε να διοικούν τα *σαντζάκια πασάδες*, τα οποία μετονομάστηκαν σε *πασαλίκια*²⁵. Ο Ελλαδικός χώρος ήταν χωρισμένος σε έξι μεγάλα *πασαλίκια*:

1. Ο ανώτερος από τους *πασάδες* που κυβερνούσαν τους Έλληνες ήταν ο *Καπουδαν πασάς*. Ο *Καπουδάν πασάς* ήταν διοικητής στο *Εγιαλέτι των νησιών*, αρχιναύαρχος όλων των ναυτικών δυνάμεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είχε δικαιοδοσίες στρατιωτικές και πολιτικές. Έδρα του *Καπουδάν πασά* ήταν η *Καλλίπολη*, τον 18^ο αιώνα μεταφέρθηκε στην *Κωνσταντινούπολη*.
2. Το *πασαλίκι του Μοριά* που περιλάμβανε ολόκληρη την Πελοπόννησο, πλην της Μάνης που εκεί υπάγονταν στην διοικητική δικαιοδοσία του *Καπουδαν πασά*. Ήταν το σπουδαιότερο *πασαλίκι* της Ευρωπαϊκής Τουρκίας από την άποψη των προσόδων. Διοικητής στο *πασαλίκι του Μοριά* ήταν *πασάδες* τριών *ιππουρίδων* που ονομαζόταν *Μωρά-Βαλεσης*.
3. Το *πασαλίκι του Ευρίπου* υπαγόταν ολόκληρη η Εύβοια και γύρω περιοχές της Βοιωτίας, της Λοκρίδας, και της Αττικής. Η Θήβα, τα Σάλωνα, η Αθήνα και η Αταλάντη συνιστούσαν *Βιλαέτι*, στα οποία η *Υψηλή* διόριζε *Βοεβόδες* να ελέγχουν τις προσόδους.
4. Το *πασαλίκι των Ιωαννίνων* περιλάμβανε την νότια Αλβανία με έδρα τα *Ιωάννινα*. Διοικητής ήταν ο *Αλής πασάς* που αύξησε την γεωγραφική του έκταση με την προσάρτηση μέρος της Θεσσαλίας και ενός μέρους της Δυτικής Ελλάδας.
5. Το *Πασαλίκι της Θεσσαλονίκης* στο οποίο υπαγόταν το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας. Οι *μπέηδες* εισέπρατταν τους φόρους και τις προσόδους.

²⁵ Γεώργιος Φινλέυ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδή, Αθήνα 1973, σελ.11-12

Οι κληρονόμοι του χριστιανού εξαμοτη Εβρενου μπέη διατήρησαν το μονοπώλιο του σταριού που κάθε χρόνο έστελναν στην Κωνσταντινούπολη, κατόπιν παραχώρησης σχετικού προνομίου από Μουρατ Β'.

6. Η **Κρήτη** αποτέλεσε ξεχωριστό πασαλίκι χωρισμένο σε τέσσερις στρατιωτικές περιοχές: του Χάντακος (Ηράκλειο), Χανίων, Ρέθυμνο και Σητείας. Διοικητές ήταν πασάδες, που έδρευαν στα κάστρα του Χάνδακα. Μόνο τα Σφακιά που τα κατοικούσαν χριστιανοί η διοίκηση είχε περιέλθει στα χέρια των ντόπιων.

Οι διοικητές των Εγιαλετιών και των σαντζακιών μετά τον διορισμό τους από την Υψηλή Πύλη, άφηναν στην Κωνσταντινούπολη αντιπροσώπου τους, τον Κεπουγεχαγιά που για σύντομα λεγόταν Κεχαγιάς, ο οποίος μεριμνούσε για τις υποθέσεις τους, το κυριότερο καθήκον του Κεχαγιά ήταν να επιμηκύνει την παράνομη του κύριου στο αξίωμα ή φρόντιζε να του δοθεί καλύτερη θέση στην διοικητική μηχανή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Υποδιαίρεση του Σαντζακιού ήταν ο **καζάς**²⁶ που τον αποτελούσε μια πόλη με τα γύρω χωριά της. Διοίκησης του Κάζα ήταν ο **Σούμπαση** ή ο **Βοεβόδας** από τον 17^ο αιώνα. Ο Σούμπασης είχε διοικητικά, αστυνομικά και φορολογικά καθήκοντα, συνήθως ήταν μισθωτής φόρων και προσόδων και φρόντιζε για την είσπραξη τους. Ο Σούμπασης συνήθως συνεργαζόταν με τον δικαστή για την απονομή της δικαιοσύνη στην περιφέρεια του κάζα. Ο κάζα υποδιαιρείται σε ναχιγιέδες, οι δε μεγάλες πόλεις υποδιαιρούνται σε τμήματα – συνοικίες αποκαλούμενες ως μαχαλάδες. Διοικητής του Ναχιγιε ήταν ο **Μουρίδης**.

---

²⁶ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ.39

1.2 ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ-ΤΙΜΑΡΙΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Σύμφωνα με το δημόσιο δίκαιο²⁷ που ίσχυε για την ακίνητη ιδιοκτησία μέσα στην Οθωμανική Πολιτεία, η γη ανήκε στο Θεό που αντιπρόσωπος του στη γη ήταν ο Σουλτάνος. Οι γαίες της Επικράτειας ανήκαν στον Σουλτάνο, τις οποίες μπορούσε να τις εκχωρήσει κατά την βούλησή του σε στρατιωτικούς και πολιτικούς αξιωματούχους καθώς και σε θρησκευτικά ιδρύματα.

Οι γαίες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- 1) Σε γαίες κληρονομικές ή πλήρους κυριότητας ή ιδιωτικές ή σε μούλκια (mulk)
- 2) Τι βακούφικες ή Βακούφια
- 3) Και τις δημόσιες γαίες

ΓΑΙΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΕΣ Η ΠΛΗΡΟΥΣ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑΣ Η ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ Η ΜΟΥΛΚΙΑ:

Αυτή η κατηγορία γαιών χωρίζεται σε τρεις επιμέρους κατηγορίες.²⁸

- **Δεκατιζόμενες:** Αποκαλούνται οι γαίες εκείνες που παραχωρούνταν από τον Σουλτάνο σε μουσουλμάνους πολεμιστές και ευνοουμένους, κατά την κατάκτηση μια περιοχή ή και μετέπειτα. Η μόνη υποχρέωση των κατόχων ήταν η καταβολή του φόρου της δεκάτης.
- **Φορολογούμενες:** Ονομάζονται οι γαίες που παραχωρήθηκαν σε χριστιανούς, οι οποίοι προσαρτήθηκαν στην Οθωμανική επικράτεια κατόπιν συνθηκολόγησης ή άνευ αντίστασης. Υποχρέωση των χριστιανών κατόχων γαιών ήταν η καταβολή του στρεμματικού φόρου του οποίου το χρηματικό μέγεθος είναι συνάρτησή του μεγέθους της έκτασης του κτήματος, καθώς και της δεκάτης.

²⁷ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Μπουκουμανη, Αθηνά 1973, σελ. 40

²⁸ Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971, σελ. 53

- Φυτείες και Οικοδομές: Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνει δεντροφυτείες, αμπέλια και οικοδομές τα οποία παραχωρούνται στους κατακτημένους κατοίκους από το Σουλτάνο.

ΒΑΚΟΥΦΙΚΕΣ Η ΒΑΚΟΥΦΙΑ

Βακούφικες²⁹ ονομάζονται οι γαίες που είχαν αφιερωθεί σε φιλανθρωπικά ιδρύματα (τζαμιά, πτωχοκομεία, νοσοκομεία, μονές, σχολεία, τεμένη). Βακούφια αποκαλούνται και οι περιφέρειες εκείνες των οποίων οι πρόσοδοι ήταν αφιερωμένοι στα ανωτέρω ιδρύματα. Στα τέλη του 16^{ου} αιώνα η διαχείριση των βακουφιών των περισσότερων τζαμιών κυρίως των ιερών μουσουλμανικών χωρών (Μέκκας, Μεδίνας) είχε περιέλθει στην αρμοδιότητα του Κισλάρ αγά.

ΓΑΙΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ

- Οι γαίες αυτές είναι πιο εκτεταμένες και διακρίνονται σε εννέα κατηγορίες³⁰:
- α) Του δημοσίου θησαυροφυλακίου (hazine)
  - β) Γαίες κενές και έρημες
  - γ) Τα σουλτανικά Χάσια ή γαίες του στέμματος
  - δ) Ελμλιάκι Χουμαγιούν οι γαίες αυτές προέρχονται από δημεύσεις ή από πρόσωπα που πέθαναν χωρίς κληρονόμους
  - ε) Χας σελατίν ήταν Χάσια της βαλιδε Σουλτάνας, των εξ αίματος πριγκίπων και πριγκυπισσών καθώς και των γυναικών του χαρεμιού
  - στ) Χας Βουζερά: ονομάζονται τα Χάσια τα προοριζόμενα ως πρόσοδοι για όσους έχουν το αξίωμα του Βεζίρη, του καπουδαν πάσα και γενικά των πασάδων τριών ουρών
  - ζ) Χας Ουμερά: αποκαλούνται τα Χάσια τα οποία παραχωρούνται στους πασάδες δύο ουρών
  - η) Αρπαλίκ: ήταν Χάσια τα οποία παραχωρούνταν στους σαντζακμπέδες, τους υπουργούς και στους αξιωματούχους του Παλατιού
  - θ) Ζιαμέτια και τιμάρια: τα οποία παραχωρούνται σε σπαχήδες και σπανιότερα σε πολιτικούς υπαλλήλους και ιδιώτες.

²⁹ Γεώργιος Μετάλλης, *Τουρκοκρατία (Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία)*, Εκδόσεις Ακρίτα, Αθήνα 1988, σελ. 60

³⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 108

Τα Χάσια, τα ζιαμετια και τα τιμάρια ονομάζονται υποδημόσιες γαίες ή απλώς τιμάρια πάνω σ' αυτά στηρίχθηκε το λεγόμενο τιμαριωτικό σύστημα με το οποίο η Πύλη πέτυχε κατά τα χρόνια της ακμή της αποτελεσματική διοίκηση.

Το τιμάριο ήταν το κύτταρο του πολιτικού στρατιωτικού και οικοδομικού οικοδομήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όταν οι Οθωμανοί κατακτούσαν μια περιοχή ,οι κρατικοί υπάλληλοι κατέγραφαν την γη που καλλιεργειτο και υπολόγιζαν τις προσόδους που θα επέφερε στο κρατικό θησαυροφυλάκιο και στην συνέχεια παραχωρούταν από το σουλτάνο σε υπηκόους του έναντι υπερεσιων προς το κράτος που είχαν αυτοί προσφέρει ή ήταν υποχρεωμένοι και έτοιμοι να προσφέρουν ,όταν τους ζητηθεί.

Τα γη των τιμαρίων την καλλιεργούσαν οι αγρότες³¹, οι οποίοι είχαν ως υποχρέωση να αποδώσουν στον κάτοχο του τιμαρίου τους φόρους , τμήμα των οποίων καρπωνόταν ο τιμαριούχος. Οι αγρότες παρελάμβαναν με έγγραφο το χωράφι, αφού πλήρωναν εφάπαξ το ειδικό φόρο. Εάν αγρότες είχαν εμπράγματο δικαίωμα πάνω στο κτήμα, τότε το αυτό κληρονομητό στους απόγονους τους. Εάν οι αγρότες δεν κατέβαλαν έγκαιρα της φορολογικές τους υποχρεώσεις, τότε ο τιμαριούχος έχει το δικαίωμα να εγκαταστήσει άλλο καλλιεργητή. Δεν επιτρεπόταν στον καλλιεργητή να εγκαταλείψει το χωριό και το χωράφι του, χωρίς να την άδεια του τιμαριούχου. Το μέτρο αυτό αποσκοπούσε στο να μην μείνουν ακαλλιέργητες οι γεωργικές εκτάσεις και προπάντων να καταβάλλονται και να συγκεντρώνονται οι προϋπολογισμένοι φόροι από την κεντρική διοίκηση. Παρόλα αυτά έχουν επισημανθεί εγκαταλείψεις χωριών από τους κατοίκους τους, όταν αυτοί αντιμετώπιζαν δυσμενείς συνθήκες, χωρίς ο τιμαριούχος και οι τοπικές Οθωμανικές αρχές να έχουν την δυνατότητα επαναφοράς των κατοίκων στο χωριό. Οι χωρικοί επανέρχονταν στο εγκαταλειμμένο χωριό αφού πρώτα κατόπιν διαπραγμάτευσης εξασφάλιζαν από την κεντρική διοίκηση φοροαπαλλαγές ή άλλα προνόμια. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εγκατάλειψη χωριών πέρα από μέσο διαμαρτυρίας, λειτούργησε και ως μέσο πίεσης προς τα επίσημα κρατικά όργανα, με σκοπό να πετύχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι υπήρξαν και Έλληνες τιμαριούχοι (κοτζαμπάσηδες). Αυτό ήταν αποτέλεσμα της οικειοθελούς παραχώρησης περιοχών στην οθωμανική αυτοκρατορία, στις οποίες παραχωρούνται από τον Οθωμανό

³¹ Θεοδ. Θεόδωρου , *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.105

κατακτητή προνομία. Είχαν τις ίδιες υποχρεώσεις με τους μουσουλμάνους τιμαριούχους, αλλά επειδή τα συμφέροντα των Ελλήνων τιμαριούχων ταυτίζονται με αυτά των μουσουλμάνων τους έφεραν σε δυσμενή θέση λόγω διαφοράς θρησκείας και έτσι παρατηρείται το φαινόμενο Έλληνες τιμαριούχοι να ασπάζονται το μωαμεθανισμό.

Οι ιδιωτικές γαίες, στους χρόνους της ακμής ήταν ελάχιστες. Αυτές εκχωρούνταν από το Σουλτάνο σε μουσουλμάνους ή σε χριστιανούς αν είχαν υποταχθεί χωρίς αντίσταση η κατόπιν συνθηκολόγησης. Ο κάτοχος του είχε το δικαίωμα να τις πουλήσει, να τις δωρίσει ή να τις αφήσει στους κληρονόμους του.

Την περίοδο της παρακμής αρχίζουν να δημιουργούνται νέα εκτεταμένα αγροκτήματα, τα τσιφλίκια. Η ανάπτυξη των τσιφλικιών γίνεται σε μια χρονική περίοδο που η Οθωμανική Αυτοκρατορία συρρικνώνεται γεωγραφικά. Αποτέλεσμα της γεωγραφικής μείωσης ήταν η εξασθένηση και η αλλοίωση των χαρακτηριστικών του τιμαρίου. Η εξασθένηση της κεντρικής διοίκησης έδωσε την ευκαιρία στην κυρίαρχη Οθωμανική τάξη να πάρει πρωτοβουλίες καθώς το κράτος δεν είχε τη δύναμη να την εμποδίσει. Τα άτομα που άνηκαν στην τάξη αυτή έκαναν επενδύσεις χρημάτων στην γη σε μια περίοδο νομισματικής υποτίμησης του οθωμανικού νομίσματος, επιπλέον κατόρθωναν με διάφορες πιέσεις και εκβιασμούς να αγοράσουν μικρές, μεσαίες ή μεγάλες ιδιοκτησίες γης σε χαμηλές τιμές και να εξελιχθούν σε ισχυρούς τοπικούς παράγοντες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ιδιοτυπία της Τουρκικής Φεουδαρχίας έναντι της Ευρωπαϊκής³². Οι κυριότερες διαφορές ήταν:

α) Η τουρκική φεουδαρχία είναι μετεξέλιξη της ανατολικής φεουδαρχίας, σε αντίθεση με την δυτική που προκύπτει μέσα από την διαδικασία κατάρρευσης και αποσύνθεσης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

β) Στην Οθωμανική φεουδαρχία ιδιοκτήτης της γης ήταν ο Σουλτάνος και όχι ο φεουδάρχης.

γ) Η εξουσία του Τούρκου φεουδάρχη ήταν δοτή.

δ) Ο Τούρκος φεουδάρχης είναι στη ουσία φορολογικός εισπράκτορας του σουλτάνου, σε αντίθεση με τον δυτικό φεουδάρχη που είναι ο άμεσος εκμεταλλευτής και επικαρπωτής του προϊόντος εργασίας των δουλοπάροικων.

³² Βασίλης Φιλίας, Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα "Νόθα αστικοποίηση 1800-1864", Εκδόσεις Cutenbeng, Αθηνά 1975, σελ 27

ε) Η τουρκική φεουδαρχία δεν στηρίχτηκε στη δουλοπαροικία, σε αντίθεση με την δυτική φεουδαρχία.

στ) Οι αγγαρείες θεμελιώδες στοιχείο της δυτικής φεουδαρχίας, δεν αποτελούν θεσμό στη τουρκική φεουδαρχία.

η) Ο στρατός ελέγχεται απόλυτα από την κεντρική διοίκηση. Η στρατιωτική συνεισφορά του τούρκου φεουδάρχη σε περίπτωση πολέμου είναι καθορισμένη. Ο τούρκος φεουδάρχης δεν διαθέτει στρατό εκτός από προσωπική φρουρά, σε αντίθεση με τον δυτικό φεουδάρχη που έχει ιδιωτικό στρατό.

ζ) Η δικαιοδική αρμοδιότητα του τούρκου φεουδάρχη παραχωρείται από την τουρκική διοίκηση, ενώ στην δύση ο φεουδάρχης δικάζει κατά το δικό του δίκαιο.

Ιδιοτυπία εμφανίζει η τουρκική φεουδαρχία έναντι των άλλων μορφών ανατολικής δεσποτείας. Στην ανατολικού τύπου δεσποτεία ο κρατικός συγκεντρωτισμός επιτρέπει την ανάληψη, εκτέλεση και συντήρηση μεγάλων δημόσιων υδρό-αρδευτικών έργων. Στη Οθωμανική αυτοκρατορία η ανατολικού τύπου δεσποτεία έχει τις ρίζες της στις ανάγκες συντήρησης της επεκτατικής στρατιωτικής ορδής.

1.4 ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ο στρατός στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν κάτι περισσότερο από μια υπηρεσία του κράτους, ήταν στην ουσία η βάση του όλου οικοδομήματος άμεσα συνδεδεμένο με το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό σύστημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Αρχηγός της στρατιωτικής ορδής της αυτοκρατορίας ήταν ο ίδιος ο Σουλτάνος, αφού οι αξιωματούχοι των στρατιωτικών σωμάτων προέρχονταν από τους δούλους της Πύλης.

Ζωτικό κομμάτι του στρατού ήταν οι *σπαχήδες*, η πύλη τους είχε παραχώρηση τιμάρια με την υποχρέωση να συγκροτούν δύναμη πεζών και ιππέων ανάλογα τα έσοδα που προέρχονταν από τα χορηγηθέντα τιμάρια. Ανώτεροι αξιωματούχοι των σπαχήδων, οι *Alay- Beyi*³³, εκλέγονταν από την τάξη αυτή,

³³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 33

διέμεναν συνήθως μόνιμα στην πρωτεύουσα του σαντζακίου. Η Οθωμανική πολιτεία τους είχε παραχωρεί περιορισμένη έκταση γαιών για την κάλυψη των οικογενειακών τους αναγκών.

Σε κάθε κάζα εκλέγονταν ο *Σούμπασης* μεταξύ των Ζαΐμηδων που σε περιόδους ειρηνικούς εκτελούσε διοικητικά καθήκοντα. Ακολουθούσαν στην στρατιωτική ιεραρχία οι *Ceri – Surucu*³⁴, οι οποίοι καλούσαν τους σπαχήδες εν καιρώ πολέμου στις τάξεις τους και μεριμνούσαν για την τήρηση της τάξεως μεταξύ των σπαχήδων .

Έπονται στην ιεραρχία οι *μουσελέμ*³⁵, σώμα υπέων στους οποίους η Πύλη παραχωρούσε περιορισμένη γεωγραφική έκταση γαιών. Ο αριθμός του σώματος έφθανε στις αρχές του 14^{ου} αιώνα τις 30.000 περίπου άνδρες. Ήταν οργανωμένοι σε τρεις ως τέσσερις ομάδες που ονομάζονται *οτσακ*. Παρόμοιες ομάδες ήταν η γιαγιά και οι πιαντέ που υπηρετούσαν πεζοί και τους συναντάμε στην Μικρά Ασία. Στην Βαλκανική χερσόνησο συναντάμε αντίστοιχα τμήματα τους βοϊνουκούς και τους γερακάρηδες. Οι *βοϊνουκοί* φρόντιζαν τα άλογα των ανακτορικών στάβλων ενώ οι *γερακάρηδες* είχαν επιφορτιστεί με την ευθύνη να προμηθεύουν την Πύλη με γεράκια σε περιόδους που δεν ασκούσαν τα στρατιωτικά του καθήκοντα.

Η γιαγιά και οι μουσελέμ ήταν νομαδικής προέλευσης. Κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα τα δυο αυτά στρατιωτικά σώματα αποτέλεσαν τον κύριο σώμα της στρατιωτικής ορδής της Αυτοκρατορίας, όλα τα παραπάνω σώματα ανήκαν σε μια ειδική κατηγορία το *ασκέρι* που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο κατά την περίοδο των επεκτατικών πολέμων. Μετά το τέλος του 15^{ου} αιώνα χρησιμοποιήθηκαν ως βοηθητικοί, συνοδεύοντας στο στρατό στις επιχειρήσεις, μεταφέροντας όπλα και εφορία, και ασχολούμενοι με τεχνικά ζητήματα της στρατιωτικής μηχανής.

Προκειμένου να επιτευχθεί η δημιουργία ενός τακτικού και πειθαρχημένου στρατού δημιουργήθηκε το σώμα των *γενιτσάρων*³⁶ διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην πορεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αφετηρία δημιουργίας του σώματος τοποθετείται στα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Οι γενίτσαροι ήταν αιχμάλωτοι πόλεμου ή στρατολογημένα παιδιά χριστιανών ,που εκπαιδεύονταν και μετά την λήψη της εκπαίδευσής τους στελέχωναν διοικητικές και στρατιωτικές θέσεις . Μετά

---

³⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975,σελ . 33

³⁵ *Ελλάς (Ιστορία και ο Πολιτισμός του Ελληνικού Έθνους απαρχές μέχρι σήμερα)*, Τόμος Β, Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 1998,σελ 22

³⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ ,Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975 ,σελ . 34

την εκπαίδευση τους κατατάσσονταν σε ορτάδες (λόχους) επικεφαλής των οποίων ήταν ο *γενιτσάρ – αγασι*. Ο αριθμός των λόχων ήταν 196. Το σώμα γενιτσάρων διαιρούνταν σε τρία διαφορετικά σώματα: Segmen, το Cemaat, και το Boluk. Στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς το σώμα των γενιτσάρων ήταν 40.000, άλλες μαρτυρίες της ίδιας περιόδου το περιορίζουν στις 12.000. Διοικητής κάθε λόχου ήταν ο *Corbaci*³⁷ υπό τις διαταγές του τελούσαν οι άλλοι αξιωματούχοι καθώς και ένας μιάμης. Οι γενίτσαροι ανάλογα το βαθμό που έφεραν πληρώνονταν από το κράτος. Οι γενίτσαροι δεν οπλοφορούσαν εν καιρώ ειρήνης για να αποφευκτούν επαναστατικές τάσεις. Η ζωή ήταν άρρηκτα δεμένη με την στρατιωτική μονάδα. Η δύναμη τους έδρευε στην Κωνσταντινούπολη και ήταν στην υπηρεσία του Σουλτάνου.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον παρουσιάζουν άλλα *τακτικά στρατιωτικά σώματα*³⁸ της στρατιωτικής ορδής, όπως το σώμα των πυροβολητών, των μεταφορέων κανονιών, των οπλουργών, των κατασκευαστών κανονιών. Ήταν διαιρεμένα σε ορτάδες και έδρευαν στις πρωτεύουσες των επαρχιών. Ο Διοικητής του σώματος των πυροβολητών είχε υπό την εποπτεία του και τα χυτήρια κανονιών της Πύλης. Επιπλέον υπάρχουν και ορισμένες κατηγορίες υπέων ανεξάρτητες από αυτές των σπαχήδων. Αυτοί ήταν οι *Olufecishisilihdar*, οι *Sirahi*. Τα μέλη των στρατιωτικών αυτών σωμάτων προέρχονται από τους κόλπους της σουλτανικής αυλής αλλά η στρατιωτική τους οργάνωση ήταν ίδια με αυτή των σπαχήδων.

Από το τέλος του 16^{ου} αιώνα τα στρατιωτικά σώματα των σπαχήδων και των γενιτσάρων άρχισαν να εμφανίζουν σημάδια παρακμής λόγω της γεωγραφικής συρρίκνωσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η *ναυτική πολεμική μηχανή* των Οθωμανών τα πρώτα χρόνια της Αυτοκρατορίας βασίστηκε σε πλοία υποδούλων. Η συνεχής επέκταση του Οθωμανικού κράτους προς τα δυτικά γέννησε την ανάγκη δημιουργίας ναυτικού στόλου. Οι πρώτες απόπειρες ναυπηγήσεως πλοίων έγιναν από τον Μουράτ Β'. Αρχηγός του ναυτικού στόλου ήταν ο Καπουδαν πασάς ο οποίος έδρευε στην Καλλίπολη.

³⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 34

³⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 35

Τα πληρώματα του τουρκικού στόλου ήταν οι *λεβέντες*³⁹ προερχόμενοι Έλληνες, Δαλματούς, και Αλβανούς ναύτες. Οι Έλληνες των νησιωτικών περιοχών ήταν υποχρεωμένοι να υπηρετούν στο Τουρκικό ναυτικό είτε ως ναύτες, είτε ως ναυτεργάτες στο ναύσταθμο. Έπαιρναν μισθό και διατροφή.

---

³⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

2.1 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Το ζήτημα καταγωγής των ελληνικών κοινοτήτων κατά την χρονική περίοδο της τουρκοκρατίας στον Ελλαδικό χώρο αποτελεί σημαντικό ιστορικό πρόβλημα. Ιστορικοί ερευνητές και μελετητές ανέτρεξαν συχνά στο παρελθόν των κοινοτήτων με σκοπό να αναζητήσουν τις ρίζες του θεσμού, καθώς και να επισημάνουν τις αλλαγές που υπέστη ο θεσμός κατά τη διάρκεια της ιστορικής του εξέλιξης. Παρόλες τις συζητήσεις και μελέτες που έγιναν δεν κατορθώθηκε να δοθεί μια λύση κοινά αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα, προβάλλοντας ταυτόχρονα την ανάγκη μιας νέας αυστηρής και συστηματικής έρευνας.

Ο σύγχρονος ερευνητής και μελετητής ο οποίος θα θελήσει να παρακολουθήσει την ιστορική εξέλιξη των τοπικών πολιτικών θεσμών καθώς και των συνηθειών των ελληνικών πόλεων από την αρχαιότητα έως μέχρι σήμερα έχει να αντιμετωπίσει αρκετές δυσκολίες που οφείλονται κατά κύριο λόγο:

- 1) στην ίδια την φύση του θεσμού, γιατί παρατηρείται ποικιλία των κατά τόπων τοπικών εθίμων που είναι συνάρτηση του γεωγραφικού και κοινοτικού περιβάλλοντος,
- 2) στην έλλειψη επαρκών τεκμηρίων για το κοινοτικό φαινόμενο κατά την Τουρκοκρατία. Οι σωζόμενες πηγές για το θεσμό επί τουρκοκρατίας που θα μπορούσε να μετατρέψει ο ερευνητής σε ασφαλή συμπεράσματα είναι πραγματικές λίγες ιδίως μετά την άλωση και ως τον 17^ο αιώνα. Ικανοποιητικότερη είναι η κατάσταση μετά τον 17^ο αιώνα αλλά και πάλι οι σωζόμενες πηγές προέρχονται από ορισμένες κοινότητες μόνο κυρίως από τις νησιώτικες.

Οι επικρατέστερες θεωρίες που διατυπώθηκαν κατά καιρούς για την καταγωγή του θεσμού των κοινοτήτων είναι οι εξής:

Του *Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου* ο οποίος έγραψε «ότι η κοινότητες της Τουρκοκρατίας έχουν βαθιές ρίζες στις παραδόσεις του ελληνικού λαού ότι κατ' ουσίαν δεν έπαψαν ποτέ να υπάρχουν, ότι αυτές που μνημονεύονται στην Βυζαντινή εποχή είναι ίδιες με εκείνες των αρχαίων χρόνων, προσαρμοσμένες προς τις νέες περιστάσεις που προέκυψαν με την πάροδο του χρόνου»⁴⁰.

Την γνώμη του Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου ασπάζεται και ενστερνίζεται και ο *Αριστείδης Βρεκοσης* ο οποίος έχει παρατηρήσει «Εις την ανατολή εν ουδεμιά στιγμή παρατηθεί διακοπή της συνεχούς υπάρξεως των κοινοτήτων, των Ελεύθερων χωρικών»⁴¹

Μεταγενέστεροι Ιστορικοί υποστηρίζουν στα έργα τους την άποψη του Παπαρηγόπουλου για την καταγωγή του θεσμού όπως ο καθηγητής *Νίκος Πανταζόπουλος* και ο καθηγητής *Απόστολος Βακαλόπουλος* ο οποίος είχε διατυπώσει την άποψη: «Ότι οι νέες έρευνες φαίνεται να ενισχύουν και να δικαιώνουν τη θεωρία του Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου»⁴².

Η θεωρία του Άγγλου Διπλωμάτη του *D. Uquhart* ο οποίος το 1836 γράφει «ότι η είσπραξη των φόρων επί τουρκοκρατίας ήταν η αιτία γέννησης των κοινοτήτων (δηλαδή οι πολιτικές και διοικητικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν οι αιτίες που οδήγησαν στην ανάπτυξη του κοινοτικού συστήματος)»⁴³. Παραπλήσια άποψη έχει διατυπώσει και ο *G. Finlay*.

Επίσης ο *Περικλής Αργυρόπουλος* διατύπωσε την άποψη «πως το κοινωνικό σύστημα όπως διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι απόρροια των πολιτικών και διοικητικών συνθηκών της περιόδου εκείνης»⁴⁴.

Σύμφωνα με τη θεωρία του *Νικόλαου Μοσχοβάκη*⁴⁵ οι κοινότητες που συναντάμε στην Τουρκοκρατία είναι οι ίδιες με τους κοινοτικούς οργανισμούς της

⁴⁰ Χρηστος, Κλειώσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τον προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθηνά 1977, σελ.10

⁴¹ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.146

⁴² Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.145

⁴³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.155

⁴⁴ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.146

Βυζαντινής εποχής που λειτούργησαν μετά την Μακεδονική δυναστεία (867-1056) και ότι δεν είχαν εξωτερική ομοιότητα και κανέναν εσωτερικό σύνδεσμο με τις αρχαίες πόλεις κράτη ή με τα «κοινά» της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής εποχής. Οι οργανισμοί αυτοί δεν ήταν ομοιόμορφοι γιατί δεν είναι προϊόν μιας νομοθεσίας, αλλά ποικιλόμορφοι γιατί προέκυψαν από διάφορες κατά τόπους ανάγκες.

Η θεωρία του *Απόστολου Βακαλόπουλου* ο οποίος υποστηρίζει ότι: «πως ως προς την καταγωγή των κοινοτήτων υπάρχουν όπως είναι γνωστό διάφορες απόψεις και θεωρίες. Πάντως οι πρώτες πηγές του θεσμού ανάγονται αναμφίβολα στην αρχαιότητα δηλαδή στα αρχαία αυτόνομα αστικά πολιτεύματα, τα οποία όμως προσαρμοσμένα κατά την διάρκεια των αιώνων προς τις διάφορες κατά καιρούς τοπικές ανάγκες και αλλαγές συνθηκών έδωσαν τελικά τον τύπο των νεοελληνικών κοινοτήτων, οι οποίες δεν παρουσίασαν μεταξύ τους ενότητα και διαφέρουν κατά την έκταση της δικαιοδοσίας των αρχόντων κατά τον τρόπο εκλογής τους»⁴⁶.

Επιπλέον υποστηρίζει ότι, ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες αρχίζει να διαμορφώνεται στον Ελλαδικό χώρο και γενικότερα στην εγγύς Ανατολή μια νέα ενιαία κοινοτική μορφή, η οποία απορρέει από την ένωση, την σύνθεση των αρχαίων ελληνικών και Χριστιανικών κοινοτήτων. Η γραπτή όσο και προφορική παράδοση μας, μας πληροφορεί ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι ένας πανάρχαιος θεσμός και επομένως σε ορισμένους τόπους δεν έπαθε μεγάλες μεταβολές. Πρέπει να αναχθεί στους Βυζαντινούς χώρους ή σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και στα αρχαία πολιτεύματα. Ο ίδιος υποστηρίζει «πως ονομασίες όπως άρχοντες, πρόκριτοι, δημογέροντες κα μας παραπέμπουν απευθείας στην αρχαιότητα. Επίσης υποστηρίζει ότι η κοινότητα είναι ένας αυθόρμητος κοινωνικός θεσμός που τον δημιούργησαν οι άνθρωποι από τα πανάρχαια χρόνια για να αντιμετωπίσουν από κοινού τα μικρά και μεγάλα προβλήματα της ζωής που τους απασχολούσαν ή τους κινδύνους που τους απειλούσε. Όπως κάθε κοινωνικό δημιούργημα έτσι και η κοινότητα εξελίσσεται κατά την ροή του χρόνου και υφίσταται ορισμένες επιδράσεις ή μεταβολές ως προς την υφή και την μορφή του ανάλογα με τις δυνάμεις που δρουν μέσα στους κύκλους της ή με τις αντικειμενικές συνθήκες οι οποίες την πλαισιώνουν»⁴⁷.

---

⁴⁵ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.146

⁴⁶ Απόστολου Βακαλόπουλος, *Πηγές της Ιστορίας της Μακεδονίας 1453-1833*, Εκδόσεις Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.165

⁴⁷ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.146

Για το πρόβλημα καταγωγής του μερικοί ιστορικοί και ερευνητές έχουν διατυπώσει την άποψη ότι δεν είναι ιδιομορφία του βυζαντινού ή του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού άλλο φαινόμενο που παρουσιάζει μια παγκοσμιότητα και συνδέεται με έναν ορισμένο τύπο παραγωγής, τον λεγόμενο «ασιατικό τύπο παραγωγής που εμφανίζεται με παραλλαγές και στην Κίνα και στις Ινδίες και στην τσαρική Ρωσία»⁴⁸.

Νεότερες έρευνες και μελέτες ενισχύουν και δικαιώνουν την θεωρία του Παπαρηγόπουλου δηλαδή πιστεύεται ότι οι κοινότητες επέζησαν κατά το πέρασμα των αιώνων. Οι κοινότητες προσαρμόστηκαν στις νέες τοπικές ή γενικές συνθήκες που επικράτησαν στον Ελλαδικό χώρο (Ρωμαϊκή – Βυζαντινή-Οθωμανική Αυτοκρατορία) με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί εν μέρει το έργο και η υφή τους.

Κατά την γνώμη μας οι κοινότητες επί τουρκοκρατίας έχουν τις ρίζες τους στις βαθύτατες παραδόσεις του Ελληνικού λαού, ανταποκρινόμενες στην διοικητική αντίληψη του κατακτητή, ο οποίος είναι υποχρεωμένος να αναζητήσει ένα σύστημα ισορροπίας ικανό να εξασφαλίσει την διατήρηση της κυριαρχίας πάνω σ' ένα μωσαϊκό υποταγμένων λαών. Το κοινοτικό σύστημα βοήθησε τον Οθωμανικό Κράτος να καταφέρει να λειτουργήσει το διοικητικό του σύστημα αποτελεσματικά και να κάνει ευκολότερη αποδεκτή την εξουσία.

Θα πρέπει να επισημάνουμε το κοινοτικό σύστημα δεν ήταν άγνωστο στον Οθωμανό κατακτητή. Οι Οθωμανοί είχαν αναπτύξει ένα αντίστοιχο θεσμό που συγκέντρωνε όλα τα χαρακτηριστικά μιας κοινοτικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, ο οποίος εποπτεύεται από τα όργανα της κεντρικής εξουσίας. Την διοίκηση των μουσουλμανικών κοινοτήτων ασκούσε μια κλειστή αριστοκρατική τάξη πλουσίων κάτω από την εποπτεία των αξιωματούχων της κεντρικής διοίκησης. Οι τοπικοί μουσουλμάνοι άρχοντες (γέροντες, *ayan*) εκλέγονταν ανάμεσα από ντόπιους τούρκους γαιοκτήμονες και γέροντες. Εμφανίζονται ως σύμβουλοι και τεχνικοί βοηθοί των διοικητικών αξιωματούχων πάνω σε δημοσιοοικονομικά θέματα και εκπροσωπούσαν τον τοπικό πληθυσμό.

---

⁴⁸ Βασίλης Φύλιας, Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα, "Νόθα αστικοποίηση 1800-1864", Εκδόσεις Cutenberg, Αθηνά 1975, σελ 21

2.2 ΑΙΤΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Οι κοινότητες ήταν η βασική μορφή κοινωνικής οργάνωσης της ελληνικής χριστιανικής εθνότητας κατά την χρονική περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας στον ελλαδικό χώρο.

Η ανάπτυξη και η διατήρηση των ελληνικών κοινοτήτων κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας οφείλεται στους εξής παράγοντες:

- *Πρώτον*, Στις πανάρχαιες παραδόσεις του κοινοτικού βίου του Ελληνικού λαού. Κατά τον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο «Οι κοινότητες της Τουρκοκρατίας έχουν τα πρότυπα σε ανάλογους θεσμούς των Βυζαντινών χρόνων, που οι ρίζες τους φθάνουν σε αρχαιότερα αστικά πολιτεύματα»⁴⁹. Κάνοντας μια αναδρομή στην ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους διαπιστώνουμε ότι, οι πόλεις – κράτη στην αρχαιότητα και οι αγροτικές κοινότητες της βυζαντινής περιόδου, αποτέλεσαν μια σταθερή βάση, σαν μια ιστορική μνήμη και παράδοση, αποδεικνύοντας την διαχρονική πορεία του κοινοτισμού
- *Δεύτερον*, ο φορολογικό χαρακτήρας του Οθωμανικού κράτους. Στην ανάπτυξη των κοινοτήτων συνέλαβε το σύστημα μουκατα. Με το σύστημα αυτό, είτε η κοινότητα, είτε οι κοινοτικοί άρχοντες γίνονταν εκμισθωτές φορολογικών προσόδων. Έτσι απαλλάσσονταν οι κοινότητες από την παρουσία Οθωμανών φοροεισπρακτόρων.
- *Τρίτον*, Στην παρακμή του Οθωμανικού κράτους. Στους πρώτους αιώνες ακμής της οθωμανικής κυριαρχίας, η ισχυρή συγκεντρωτική εξουσία και διοίκηση των επαρχιών με το τιμαριωτικό σύστημα, δεν άφηνα περιθώρια ανάπτυξης του κοινοτισμού, αντιθέτως και στα χρόνια της παρακμής και ιδιαίτερα στις Περιφέρειες με πυκνό πληθυσμό σιγά σιγά αποκρυσταλλώθηκε μια ισχυρή οικονομική τάξη Ελλήνων που όχι μόνο καταλάμβανε τα κοινοτικά αξιώματα, αλλά έγινε και εκμισθωτής φόρων, αντικαθιστώντας τις επαρχιακές Οθωμανικές αρχές, αφήνοντας περιθώρια ανάπτυξεως πρωτοβουλίας και αυξήσεως της δυνάμεως των κοινοτήτων.
- *Τέτατον*, Οι κοινότητες ανταποκρίνονται στην διοικητική αντίληψη του Οθωμανού κατακτητή, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να αναζητήσει ένα

⁴⁹ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθήνα 1996, σελ.158

διοικητικό σύστημα ισορροπίας ικανό να κάνει ευκολότερα αποδεκτή την εξουσία του πάνω σ' ένα μωσαϊκό υποταγμένων λαών, οι οποίοι αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία των υπηκόων της Αυτοκρατορίας

- *Πέμπτον*, Στα χορηγηθέντα προνόμια, τα παραχωρηθέντα προνόμια απάλλαξαν την κοινότητα από την αυθαιρεσία των τοπικών Οθωμανικών οργάνων συνδέοντας την κοινότητα απευθείας με την Πύλη ή με αξιωματούχους της Κωνσταντινούπολης, με ιερά τεμένη, με γυναίκες του χαρεμιού.

2.3 ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Το Οθωμανικό Κράτος στην προσπάθειά του να κατακτήσει όσο το δυνατόν περισσότερα εδάφη κατά τους πρώτους αιώνες της επέκτασης, υποσχόταν, στους κατοίκους περιοχών παραχώρηση ορισμένης αυτονομίας και διασφάλιση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση που μια κοινωνική περιοχή υποταγόταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με συνθήκη, της αναγνωριζόταν η τοπική αυτονομία. Στην περίπτωση που οι κάτοικοι μιας περιοχής δεν δέχονταν να υποταχθούν οικειοθελώς, αλλά πρόβαλλαν σθεναρή αντίσταση στον Οθωμανό κατακτητή, η κοινοτική αυτονομία διασφαλιζόταν από ένα γενικό πλαίσιο αναγνώρισης της λειτουργίας της κοινότητας, το οποίο θα εξυπηρετούσε τις φορολογικές ανάγκες του Οθωμανικού Κράτους.

Αν η κοινότητα βρισκόταν σε γεωγραφική θέση δυσπρόσιτη για τον Οθωμανό κατακτητή είχε την ευχέρεια να οργανώσει καλύτερα και αποτελεσματικότερα την κοινοτική της αυτονομία, σε αντίθεση με τις περιοχές εκείνες που ήταν ευκολοπρόσιτες στην Οθωμανική αυτοκρατορία και παρουσιαζόταν οικονομικό ενδιαφέρον.

Ο βαθμός αυτονομίας εξαρτιόνταν από το εάν ,οι κάτοικοι μιας κοινότητας ήταν ιδιοκτήτες ή καλλιεργητές με εμπράγματο δικαίωμα καλλιέργειας, ή εάν ήταν καλλιεργητές σε τιμάρια ή τσιφλίκια όπως μετεξελίχθησαν κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας. Οι κοινότητες με καλλιεργητές ιδιοκτήτες εικάζεται ότι

αναπτύχθηκαν περισσότερο. Τα χωριά τα οποία ανήκαν σε τσιφλίκια φέρεται ότι δεν ανέπτυξαν σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης.

Εάν η κοινότητα υπαγόταν σε κανονική ή σε προνομιακή δημοσιονομική αρμοδιότητα, ή αν άνηκε στο σύστημα μουκατα. Οι κοινότητες που είχαν υπαχθεί στους επίσημους αξιωματούχους της Οθωμανικής Πύλης, σε ιερά τεμένη, σε γυναίκες του χαρεμιού ή στην μητέρα του σουλτάνου, η ανάπτυξη του κοινοτικού τους συστήματος και ο βαθμός αυτονομίας τους ήταν μεγαλύτερος γιατί απαλλασσόταν από τις αυθαιρεσίες των τοπικών οθωμανικών κέντρων εξουσίας και καθώς είχε σταθερές δημοσιονομικές υποχρεώσεις τις οποίες μπορούσε να προβλέψουν και να τις αντιμετωπίσουν.

2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Οι κοινότητες της Τουρκοκρατίας ήταν τμήμα του δημοσιονομικού συστήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επιφορτισμένες με την ευθύνη κατανομής και είσπραξης των φορολογικών υποχρεώσεων⁵⁰ των ραγιάδων. Οι κυριότερες φορολογικές υποχρεώσεις των ραγιάδων ήταν:

- *Πρώτον*, η καταβολή του κεφαλικού φόρου που σύμφωνα με το κοράνι είχε συμβολική σημασία και καταβάλλονταν από τους μη μουσουλμάνους υπηκόους του Σουλτάνου, με εξαίρεση της γυναίκες, τα παιδιά, τους ανάπηρους και τους γέροντες.
- *Δεύτερον*, η καταβολή του εγγείου φόρου που ήταν ανάλογος της γεωργικής παραγωγής ή της έκτασης του καλλιεργηθέντος κτήματος.
- *Τρίτον*, η καταβολή της δεκάτη ,την οποία κατέβαλαν οι αγρότες και αντιστοιχούσε στο ένα δέκατο της παραγωγής ,την οποίαν πλήρωναν οι αγρότες ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους.
- *Τέταρτον*, το ίχτισαπ ρεσμί, το φόρο αυτό τον κατέβαλλαν όλοι οι έμποροι και οι βιοτέχνες των πόλεων.

Ο οικονομικός χαρακτήρας των κοινοτήτων φάνηκε από το γεγονός ότι μέσα στους κόλπους των κοινοτήτων δημιουργήθηκαν εμπορικές και βιοτεχνικές

---

⁵⁰ Γιάννης Κορδάτος *Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, Εκδόσεις Μπουκουμανη, Αθήνα 1972, σελ 77

συντροφιές⁵¹, αληθινές μετοχικές εταιρίες, που εφαρμόζουν την αρχική της αλληλεγγύης και της συνεργασίας του κεφαλαίου και εργασίας για να αντιμετωπίσουν την έλλειψη κεφαλαίων.

2.5 ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Η ελληνική ορθόδοξη εθνότητα είχε την δική της οργανωτική υπόσταση μέσα στα πλαίσια του διοικητικού συστήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οργανωτικοί φορείς της Ελληνικής εθνότητας ήταν η εκκλησία και οι κοινότητες. Εκτός από τον θρησκευτικό χαρακτήρα της εκκλησία και το δημοσιονομικό χαρακτήρα των κοινοτήτων, είχαν και έντονο πολιτικό χαρακτήρα.

Ο πολιτικός χαρακτήρας των κοινοτήτων φάνηκε από τα εξής γεγονότα. *Πρώτον*, κατά τον 18^ο αιώνα εκδηλώθηκαν μέσα στους κόλπους τους ταξικές και ιδεολογικές αντιθέσεις, που πολλές πήραν έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Οι αντιθέσεις αυτές αναπτύσσονται ανάμεσα σε φατρίες της κατεστημένης προυχνοντικής τάξης με μήλο της έριδος την κοινοτική εξουσία.

Χαρακτηριστική είναι η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο μεγάλες οικογένειες του Μοριά, του Λόντου και του Δεληγιάννη.

Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα εκδηλώνονται ταξικές συγκρούσεις ανάμεσα στην λεγόμενη αστική τάξη που λόγω της οικονομικής της δύναμης διεκδίκησε μερίδιο συμμετοχής στην κοινοτική εξουσία, και την παλαιά κατεστημένη προυχνοντική τάξη.

Ιδεολογικές αντιθέσεις ξεσπούν μέσα στους κόλπους της Ελληνικής Ορθόδοξης εθνότητας για θέματα παιδείας. Οι ανερχόμενοι αστική τάξη επηρεασμένη από τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό, εξόδευσε χρήμα για την ίδρυση σχολείων, την εκτύπωση βιβλίων και για την διάδοση των νέων ιδεολογικών. Στην προσπάθεια αυτή βρήκε αντιμετώπιη την εκκλησιαστική και παλαιά προυχνοντική τάξη που δεν ήθελε να επιτρέψει να διδάσκεται στα σχολεία, η φιλοσοφία, μαθηματικά και φυσικές επιστήμες και γενικά ιδεολογικές άμεσα επηρεασμένες από τον δυτικό πολιτισμό.

Δεύτερον, ο πολιτικός χαρακτήρας των κοινοτήτων φάνηκε και από το γεγονός ότι με την έναρξη της επανάστασης του 1821 μετεξελίχθηκαν σε τοπικές εφορείες.

⁵¹ Νίκος Σβορώνος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθηνά 1975, σελ. 65

Επίσης από την στάση των κοινωνικών τάξεων απέναντι στο αίτημα για επανάσταση. Επιπλέον, όταν το εύρος των εξουσιαστικών τους αρμοδιοτήτων περιορίστηκε από τον Ιωάννη Καποδίστρια τότε μεθόδευσαν την δολοφονία του.

2.6. Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Ο όρος Προνόμια είναι πολύ παλιός, αφού φθάνει στους Ασσύριους, στους Βαβυλώνιους, στους Χετταίους, στους Πέρσες στο Φαραώ Ραμσή Β³². Τα προνόμια όμως τα συναντάμε και αργότερα στους ρωμαίους στους Βυζαντινούς και τους Τούρκους.

Οι Οθωμανοί κατακτητές προικισμένοι με την ανατολική σοφία υιοθέτησαν, πολλά από εκείνα που είχαν ακολουθήσει οι Βυζαντινοί, ανάμεσα στα οποία και η περίπτωση των προνομίων, για να κατορθώσουν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους πάνω σε λαούς που είχαν κατακτήσει.

Η υιοθέτηση του θεσμού των προνομίων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία εντάσσεται στην στρατηγική της Οθωμανικής πολιτικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε με την πάροδο του χρόνου, τόσο από τις ανάγκες κατάκτησης και εδραιώσεως της Οθωμανικής κυριαρχίας σε νέα εδάφη, όσο και από τις υπαγορευμένες αρχές οργάνωσης των ραγιάδων από την Ισλαμική ιδεολογία.

Η παραχώρηση προνομίων στους φορείς οργάνωσης του Ελληνισμού, τους κατοχύρωνε θεσμικά, με την ρητή καταγραφή των φορολογικών και άλλων υποχρεώσεων και δικαιωμάτων. Επιπλέον, κατοχύρωνε την διοικητική και οικονομική τους θέση μέσα στο Οθωμανικό κράτος.

Ο θεσμός των προνομίων ήταν σημαντικός για τις κοινότητες αφού απαλλάσσονταν από την δικαιοδοσία των τοπικών Οθωμανικών κέντρων εξουσίας, συνδέονταν απευθείας με αξιωματούχους της Πύλης, με ιερά τεμένη, με γυναίκες του χαρεμιού. Αυτό υπήρξε καθοριστικό για την ανάπτυξη του κοινοτισμού, αφού περιοριζόταν οι αυθαιρεσίες των τούρκων αξιωματούχων σε μια χρονική περίοδο που η Πύλη αδυνατούσε να καταστείλει τις υπερβάσεις και τις αυθαιρεσίες των τοπικών οργάνων εξουσίας.

---

³² Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999,σελ.305

2.6 ΑΣΚΗΣΗ ΕΞΟΥΣΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Ο Οθωμανός μονάρχης Μωάμεθ αναγνώρισε τον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης όχι μόνο ως θρησκευτικό αρχηγό των Ελλήνων αλλά και ως κορυφή περιορισμένης δικαστικής ιεραρχίας. Η παραχωρηθείσα δικαστική εξουσία στον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης αφορούσε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου, κυρίως αυτές που ανάγονται στην σύσταση και στην λύση των γάμων μεταξύ χριστιανών, κληρονομικές υποθέσεις καθώς και στην επίλυση των διαφορών του κλήρου. Η εκδίκαση των αξιοποιώνων πράξεων είχε ανατεθεί στην δικαιοδοσία των Οθωμανικών δικαστικών αρχών. Είχε αναγνωριστεί το δικαίωμα στους υπόδουλους ραγιάδες να προσφεύγουν ελεύθερα για την εκδίκαση των διαφορών τους σε ελληνικές δικαστικές αρχές.

Τα χορηγηθέντα προνόμια δεν ήταν πάντοτε ικανά να εξασφαλίσουν την απρόσκοπη λειτουργία των εκκλησιαστικών και κοινοτικών δικαστηρίων και να περιορίσουν την αυθαιρεσία των Οθωμανικών αρχών. Πρώτα απ' όλα οι υπόδουλοι έπρεπε να φροντίσουν για την ανανέωση τους από τους Σουλτάνους και το επιτύγχαναν οι υπόδουλοι συνήθως με την καταβολή χρημάτων. Έπειτα πολλές φορές οι Οθωμανοί αξιωματούχοι αποφεύγουν να εφαρμόσουν το περιεχόμενο των προνομιακών ορισμών σκόπιμα. Κατ' αυτόν τον τρόπο παρατηρείται σε πολλές περιπτώσεις η εκδίκαση διαφορών που είχαν υπαχθεί στην δικαιοδοτική αρμοδιότητα των εκκλησιαστικών δικαστηρίων να εκδικάζονται από μουσουλμάνους δικαστές. Παράλληλα ο Οθωμανός κατακτητής επέτρεπε την προσφυγή των αλλόθρησκων στα δικαστήρια του για την εκδίκαση των διαφορών τους. Κατά κανόνα αποφεύγανε οι υπόδουλοι να προσφεύγουν στις Οθωμανικές δικαστικές αρχές, γιατί η εκδίκαση γίνονταν με βάση το ισλαμικό δίκαιο και επιπλέον έπρεπε να πληρώνουν δέκα της εκατό για κάθε υπόθεση.

Οι ελληνικές δικαστικές αρχές σε μια προσπάθεια να σώσουν το ελληνικό δίκαιο, απαγόρευαν με κανονιστικές εκκλησιαστικές διατάξεις⁵³ στους χριστιανούς να προσφεύγουν στα Οθωμανικά δικαστήρια αποτελώντας τους μη συμμορφωμένους παραβάτες με την ποινή τους αφορισμούς.

⁵³ Θεοδ. Ε. Θεόδωρου, *Η Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση επί τουρκοκρατίας και την επανάσταση του 1821*, Αφοι Τολιδή, Αθίνα, 1996, σελ. 151

Πηγές δικαίου⁵⁴ για τις Ελληνικές δικαστικές αρχές αποτέλεσαν η εξαβίβλος του Αρμενόπουλο, το εθιμικό δίκαιο, οι κανόνες που έθεταν οι αποφάσεις των Ιερατείων, των προεστών και οι συνελεύσεις των κοινοτήτων.

Από τον 17^ο αιώνα και κυρίως του 18^{ου} αιώνα κοινότητες με αναπτυγμένη τοπική αυτοδιοίκηση και με δημοσιονομικές αρμοδιότητες άρχισαν να ασκούν οι ίδιες άμεσα την δικαστική εξουσία στα μέλη τους, υποκαθιστώντας με την πάροδο του χρόνου τα εκκλησιαστικά δικαστήρια. Επίσης, ορισμένες κοινότητες έκαναν κωδικοποίηση του τοπικού εθιμικού δικαίου όπως οι κοινότητες της Μυκόνου, Κοζάνης, Πάτμου, Μελενικού, Ύδρα, Νάξου⁵⁵.

Ορισμένες κοινότητες κατάφεραν με προνομιακούς ορισμούς να ελεγκτούν την δικαιοδοσία και σε ποινικές υποθέσεις.

Την δικαιοσύνη την απένεμαν οι επίτροποι στις νησιωτικές κοινότητες και οι προεστοί στην ηπειρωτικές περιοχές. Οι χριστιανοί υπήκοοι προσέφευγαν στις Οθωμανικές δικαστικές αρχές, όταν η κοινοτική δικαιοσύνη φάτριαζε και γινόταν μεροληπτική σε βάρος μιας μερίδας του πληθυσμού της κοινότητας, είτε όταν κάποιος χριστιανός θεωρούσε ότι είχε αδικηθεί κατάφορα από τις ελληνικές δικαστικές αρχές.

Το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα εκκλησιαστικά και κοινοτικά δικαστήρια ήταν το ανεκτέλεστο των αποφάσεων. Οι αποφάσεις που εκδίδανε δεν είχαν τον χαρακτήρα εξαναγκαστικό⁵⁶. Γι' αυτό οι εκκλησιαστικές χρησιμοποιούσαν σαν μέσο εξαναγκασμού, για να γίνουν εκτελεστές οι αποφάσεις τον αφορισμό.

Μια άλλη σημαντική αρμοδιότητα που είχε παραχωρηθεί από τον Οθωμανό κατακτητή στις ελληνικές κοινότητες ήταν εκείνης της κατανομής και της είσπραξης των φόρων. Οι φόροι έδωσαν την αφορμή στον Διονύσιο Α' Κόκκινο⁵⁷ να θεωρησει ότι «Αν υπήρχε τότε ο έμμεσος φόρος ο Σουλτάνος δεν θα είχε την ανάγκη ενδιάμεσων οργάνων για την φορολογική λειτουργία και η ελληνική κοινότητα δεν θα εδημιουργείτο, αφού άλλη πολιτική ανάγκη δεν την επέβαλλε», ενώ ο Μ.

⁵⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 113

⁵⁵ Θεοδ. Ε. Θεόδωρου, *Η Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση επί τουρκοκρατίας και την επανάσταση του 1821*, Αφοι Τολιδη, Αθήνα 1996, σελ. 152

⁵⁶ *Ιστορία το Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 114

⁵⁷ Διονύσου Α Κόκκινου, *Η Ελληνικοί Επανάσταση*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1956, σελ 17

Σακελλάριου αναφέρει ότι «κύρια αποστολή της κοινότητας ήτο η αντιμετώπιση των απαιτήσεων του κυριάρχου, κατά δεύτερον δε λόγου η κοινή ωφέλεια»⁵⁸.

Η κατανομή φόρων ήταν εσωτερική υπόθεση της κοινότητας, κατά τον *Νικόλαο Μοσχοβάκη* «δια την Οθωμανική Κυβέρνηση, το μάλλον ενδιαφέρον δεν ήτο βεβαίως τι έκαστος υπήκοος έμελλε να καταβάλει, ουδ' εάν το παρ' αυτού, αλλά τι το δημόσιο ταμείο έμελλε να εισκομίσει»⁵⁹. Το Οθωμανό κατακτητή αυτό που προέχει σε πολιτικό επίπεδο δεν είναι η εξοταμικευμένη φορολογική ευθύνη των μελών της κοινότητας αλλά η συνισταμένη των ευθυνών.

Το φορολογικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν βασισμένο στο σύστημα *μουκατά*,⁶⁰ σύμφωνα με αυτό οι φορολογικές ενότητες, τμήματα των αγαθών και πηγές εσόδων του κράτους, για να διευκολυνθεί το Οθωμανικό κράτος στο έργο παραχωρούσε σε ιδιώτες ή εκμισθωτές. Η ενοικίαση γινόταν με δημοπρασία.

Το σύστημα μουκατά έχει σοβαρά πλεονεκτήματα για τους ενοικιαστές όπως η υπεισέλευση τους σε θέση κρατικού οργάνου, και η εξασφάλιση σημαντικής ανεξαρτησίας. Το Οθωμανικό κράτος με την εκμίσθωση των προσόδων εισέπραττε αμέσως ένα σημαντικό ποσό για την άμεση αντιμετώπιση των δημοσιονομικών του δυσκολιών και μείωση του δημοσιονομικού κινδύνου.

Κύριο καθήκον των κοινοτήτων ήταν να κατανείμουν τους φόρους ανάμεσα στα μέλη τους, να τους συλλέξουν και να τους αποδώσουν στην Οθωμανική εξουσία ή στους εκμισθωτές. Πολλές κοινότητες έγιναν οι ίδιες εκμισθωτές, φορολογικών προσόδων, με την εφάπαξ καταβολή του φόρου στις Οθωμανικές αρχές απαλλασσόμενες παράλληλα από την παρουσία Οθωμανού αξιωματούχου. Σε άλλες κοινότητες οι ίδιοι οι κοινοτικοί άρχοντες εκμισθώνουν την φορολογική υποχρέωση της κοινότητας, ή την δάνειζαν με τα απαραίτητα χρήματα

---

⁵⁸ *Μ Σακελαρίου, Η Πελοπόννησος κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Αποτύπωση, Αθηνά 1978, σελ 88

⁵⁹ Γεώργιος Κοντογωργής, *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση- Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ 69

⁶⁰ Γεώργιος Κοντογωργής, *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση- Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ 70

2.7 ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Οι κοινότητες επί Τουρκοκρατίας μπορούν να καταταγούν σε βαθμίδες. Με την ευρύτερη έννοια της κοινότητας, κοινότητα μπορεί να θεωρηθεί η ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία, με επικεφαλής το πατριάρχη, στον οποίο η Οθωμανική εξουσία του είχε παραχωρήσει προνομία και αρμοδιότητες (δικαστικές, φορολογικές). Με μια πιο στενή έννοια, κοινότητα μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο των χριστιανών που ζουν σε μια πόλη π.χ στα Ιωάννινα ο πληθυσμός ήταν κατανομημένος σε μαχαλάδες με κριτήριο το θρήσκευμα. Έτσι συναντάμε χριστιανικούς, εβραϊκούς και μουσουλμανικούς μαχαλάδες. Το σύνολο των χωριών που βρίσκονται γύρω από μια πόλη μπορεί να θεωρηθεί κοινότητα. Στην πρωτεύουσα κάθε κάζα εδρεύουν οι διοικητικές αρχές της οθωμανικής Πύλης οι οποίες συνεργάζονται και με τις κοινοτικές αρχές της βαθμίδας αυτής σε θέματα φορολογικής φύσεως.

Πιο σύνθετη μορφή κοινοτικής οργάνωσης είναι εκείνη που συναντάμε τον 18^ο αιώνα στο σαντζάκι. Με την πιο στενή έννοια, το σύνολο των κατοίκων ενός χωριού με επικεφαλής τους κοινοτικούς άρχοντες θεωρείται κοινότητα. Σε διάφορα έγγραφα γίνεται λόγος για κοινότητα του χωριού, της πολιτείας, του Βύλαετιού. Για τις παραπάνω βαθμίδες χρησιμοποιείται χωρίς διάκριση ο όρος «κοινότης, κοινόν»⁶¹.

Οι κοινότητες θα μπορούσαν να διακριθούν σε αγροτικές και αστικές με κριτήριο τις ασχολίες των κατοίκων. Οι αστικές κοινότητες απαντώνται στις πόλεις όπου έχει αναπτυχθεί η βιοτεχνία και το εμπόριο και οι κάτοικοι ασχολούνται με τα σχετικά επαγγέλματα. Στο νησιωτικό χώρο και τις παραθαλάσσιες περιοχές έχει αναπτυχθεί η εμπορική ναυτιλία. Οι αγροτικές απαντώνται στα χώρια και κύρια ασχολία των κατοίκων είναι οι αγροτικές δουλειές.

2.8 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Οι κοινότητες διοικούνται από τους κοινοτικούς άρχοντες που παρουσιάζονται με διάφορα ονόματα. Η κοινότητα ενός χωριού ή ενός μαχαλά διοικείται από τους γέροντες, ή πρωτόγερους. Η δε κοινότητα της βαθμίδας του κάζα

⁶¹ *Ιστορία το Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 146

διοικείται από τους προεστούς, δημογέροντες, επίτροπους και κοτζαμπάσηδες στις κοινότητες που ένας άρχοντας είχε μεγαλύτερη δύναμη για να ξεχωρίζει από τους άλλους άρχοντες. Στα νησιά οι επίτροποι ήταν μέχρι το 17^ο αιώνα ανώτεροι κοινοτικοί άρχοντες. Το 18^ο αιώνα οι επίτροποι χάνουν την κοινοτική τους ισχύ και είναι κατώτεροι του κοτζαμπάση. Στα νησιά οι κοινοτικοί άρχοντες αποκαλούνται καπιτανοί, γουβερναδοροί, απόρροια της Βενετικής και Φραγκικής κληρονομιάς τους. Στην Μακεδονία και Θράκη οι κοτζαμπάσηδες ονομάζονται τσορμπατζήδες, στα Μαδεμοχώρια και Μαστιχοχώρια βεκλήδες.

Κάθε χρόνο, την 1η Μαρτίου⁶² (έναρξη του οικονομικού έτους για την Οθωμανική Αυτοκρατορία) ή στις 23 Απριλίου, ημέρα του Άγιου Γεωργίου(ημέρα εισπραξης φορών) κατόπιν πρόσκλησης των κοινοτικών αρχόντων συνέρχονται σε γενική συνέλευση όλοι οι κάτοικοι της κοινότητας για να εκλέξουν τις νέες κοινοτικές αρχές. Στην συνέλευση έπαιρναν μέρος μόνο αυτόχθονες. Η «κοινή μάζωση» γινόταν στο νάρθηκα ή στο προαύλιο χώρο της εκκλησίας, στο σχολείο ή κάτω από ένα μεγάλο δέντρο ή σε κάποιο σπίτι. Οι ιερείς παρευρίσκονται στην εκλογή επιτελώντας ρόλο διαιτητή ή εφορευτικής επιτροπής. Σε ορισμένες κοινότητες π.χ στις Σέρρες η εκλογή των κοινοτικών αρχόντων γινόταν κάθε έξι μήνες. Με το τέλος της εκλογής, οι νέοι κοινοτικοί άρχοντες συνοδευόμενοι από επιτροπή πρόκριτων πηγαίνουν στον καδή για να εκδώσει έγγραφο αναγνώρισεως και επικύρωσης, γνωστό και ως χατζετι⁶³ το οποίο ονομάζεται και πατέντα σε μερικά νησιά.

Κριτήριο για της εκλογή στα αξιώματα ήταν η ικανότητα, η τιμιότητα, η φρόνηση και η ηλικία. Στην πραγματικότητα βασικό κριτήριο για την ανάδειξη σε κοινοτικά αξιώματα ήταν η καταγωγή και ο πλούτος. Στην Αθήνα μόνο τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης μπορούσαν να συμμετέχουν σε αυτά τα αξιώματα. Στις Σπέτσες, την Ύδρα και την Άνδρο μόνο όσοι άνηκαν στην τάξη των πλοίαρχων. Ο αποκλεισμός των άλλων τάξεων από την διαχείριση της εξουσίας οδήγησε σε ενδοκοινοτικές διαμάχες.

Ο αριθμός των κοινοτικών αρχόντων ποικίλει από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή. Δώδεκα κοινοτικοί άρχοντες είχαν η Θεσσαλονίκη και η Σέρρες, οχτώ η δέκα άρχοντες είχε η Νάουσα. Στα Ψαρά οι κάτοικοι εξέλεξαν πέντε

⁶² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.137

⁶³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.138

κοινοτικούς αντιπρόσωπους. Στα Μαστιχοχώρια της Χίου ο αριθμός των επιτροπών ανερχόταν σε δυο.

Οι κοινοτικοί άρχοντες για την αποτελεσματικότερη άσκηση των αρμοδιοτήτων τους είχαν στη διάθεση τους ένα ή περισσότερους γραμματικούς, των οποίων ο αριθμός ποικίλει από περιοχή σε περιοχή. Σε ορισμένα νησιά ο γραμματικός ονομάζεται κατζιλλιερης. Σε συνεργασία με τους κοινοτικούς άρχοντες εκτιμούσαν την φορολογική ικανότητα των κατοίκων της κοινότητας, φύλασσαν το καταστατικό, τη σφραγίδα και το σεντούκι μέσα στο οποίο φυλάσσονταν χρήματα και έγγραφα της κοινότητας.

Σύμφωνα με πληροφορίες από τα τελευταία χρόνια κυρίως της Τουρκοκρατίας φαίνεται ότι οι κοινοτικοί άρχοντες όλων των βαθμίδων για τις υπηρεσίες που προσέφεραν κατά τη διάρκεια της θητείας τους έπαιρναν μισθό ή ημερομίσθιο.

2.9 ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

Οι κοινοτικοί άρχοντες εκπροσωπούν την κοινότητα στις οθωμανικές αρχές. Βασικότερο τους καθήκον ήταν να καθορίσουν την φορολογική δύναμη του κάθε μέλους της κοινότητας. Η κατανομή των φορών γινόταν με βάση το κατάστιχο. Η εισπραξη των φόρων γινόταν από το γραμματικό με την εποπτεία των κοινοτικών αρχόντων. Υπήρχαν περιοχές που οι φόροι προαγοράζονταν από τους κοτζαμπάσηδες. Πέρα από τους δημόσιους φόρους που επέβαλλε η Πύλη, οι κοινοτικοί άρχοντες εισέπρατταν και άλλους φόρους για να καλύψουν έξοδα διοικήσεως, τους μισθούς τους, τις αμοιβές των αγγελιοφόρων, δαπάνες για τις τοπικές ανάγκες, για πληρωμή ζημιών –αγγαρειών, για επισκευές φλουριών, κατοικιών, οδών, γεφυριών κ.τ.λ. Επιπλέον λάμβαναν όλα τα απαραίτητα μέτρα σε συνεργασία με την Οθωμανική εξουσία του κάζα, για την ασφάλεια και την φύλαξη των διοδίων.

Ασκούσαν πολιτική στον τομέα της οικονομίας, η οποία εκτείνεται από τη προμήθεια και την διακίνηση αγαθών έως και την διαμόρφωση τιμών και των εργασιακών σχέσεων. Με αυτό τον τρόπο στοχεύει στην συνεχή προμήθεια της αγοράς μετά απαραίτητα προϊόντα, ώστε να αποτρέψει την εκμετάλλευση των κατοίκων και ιδιαίτερα των οικονομικά ασθενέστερων.

Οι κοινοτικοί άρχοντες διόριζαν⁶⁴, τους αγροφύλακες, τους υδρονόμους, τους εκκλησιαστικούς επιτρόπους, τον δάσκαλο. Επίσης διόριζαν ένοπλους αντάρτες για να εξασφαλίσουν προστασία από τους ληστές.

---

⁶⁴ Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975 , σελ.139

2.10. Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

Στην βαθμίδα του κάζα υπάρχουν δυο δυνάμεις, οι τοπικοί άρχοντες, (οι Οθωμανοί αγιάνηδες και οι Έλληνες άρχοντες) και τα επαρχιακά διοικητικά όργανα των οποίων ο διοικητής ήταν ο βοεβόδας. Από τον τοπικό παράγοντα, ο ισχυρότερος στις τοπικές περιφέρειες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν οθωμανικός όπως στις πόλεις της Μακεδονίας, της Θράκης και της Μ. Ασίας. Οι αγιάνηδες σαν κυρίαρχοι δεν έδειχναν την ίδια δραστηριότητα με τους Έλληνες, βρίσκονται σε κατάσταση υποτελείας. Οι ισχυροί Οθωμανοί έρρεπαν προς την εύκολη, αμέριμνη ζωή, ιδίως μετά το 1669, ενώ οι Έλληνες άρχοντες επιδίδονται σε μια εργατικότητα, χρησιμοποιούν το δόλο, την διπλωματία, την εξαγορά, την πολιτικότητα για να εκμεταλλευτούν κάθε περίπτωση, ώστε να υπερισχύσουν των Οθωμανών λόγω της γενικότερης ανασφάλειας που αισθάνονται. Ο Σουηδός περιηγητής Bjornstahl, που επισκέφτηκε τα Τρίκαλα της Θεσσαλίας αυτή την εντύπωση απέκόμισε: «Μολονότι οι Έλληνες εισιν ενταύθα ολιγαριθμωτεροι των Τούρκων, εντούτοις διοικουσιν αυτοί τον τόπον δια του χρήματος των διορίζουσι μάλιστα και παυουσι δια τούτου φας Τούρκικος αρχάς. Ο πονηρός Έλλην γνωρίζει πάντοτε την τέχνη να σχηματίζει πολιτικά κόμματα και να αποκτά οπαδούς προ πάντων όταν έχει τα χρήματα».⁶⁵

Σε ορεινές περιοχές όμως υπερίσχυαν και αριθμητικά οι Έλληνες άρχοντες. Στα νησιά όπως του σαντζακίου της Νάξου δεν υπήρχε ανταγωνισμός ανάμεσα σε Έλληνες και Οθωμανούς, για το ποιος θα έχει περισσότερη δύναμη λόγω του ότι το σαντζάκι δεν κατοικούσαν Οθωμανοί. Υπήρξαν και περιοχές στον Ελλαδικό χώρο όπου η Δύναμη της Ελληνικής αριστοκρατίας πάνω στη γη ήταν ισχυρότερη από την Οθωμανική, αυτό το φαινόμενο παρατηρείται στη Λιβάδια.

Στην Πελοπόννησο η δύναμη των οθωμανικών και των Ελληνικών αρχών ήταν παράλληλη. Στον κάζα παρατηρείται μια εξουσιαστική αναμέτρηση ανάμεσα στους κοινοτικούς και τους Οθωμανικούς διοικητικούς παράγοντες. Υπερίσχυση ενός η του άλλου παράγοντα είναι συνάρτηση του φορολογικού καθεστώτος που ισχύει από περιφέρεια σε περιφέρεια και των προνομίων που παραχωρούσε η Πύλη σε μια από τις δυο πλευρές. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση στον κάζα της Πάτρας «Εις τους 1781 την αφιέρωσε ο σουλτάνα Χαμίτ εις το ιμάρετι, όπου αυτός έκτισαν και ο επίτροπος το έδιδαν τον κάθε χρόνο εις χείρα των ραγιάδων δια 40000 και αυτοί

⁶⁵ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 143

εκλέγον βοϊβόντα οποιόν ήθελαν, δια να διοικεί κατά την γνώμη των. Όθεν αφηφούσαν κάποιον Μουχιντιν αγά, εντόπιων αγά και του έδιναν 1000 φλωριά τον χρόνων δια τα έξοδα του κοντακίου και χάριζαν και του επίτροπου του ιμαρετιου εις την πολην αλλά 1000 φλωριά , δια να διαφεντεύει, τα οποία του τα έδιναν κρύφιος και οι ραγιάδες ελάμβαναν τα εισοδήματα της επαρχίας και έριχναν και έως 20000 γρόσια τον χρόνων δυο φορές και πάλιν δεν πρόφταναν τα έξοδα δια τα αυθεντικά δοσίματα και μεντζίλι και αλλά τυχερά ανώνυμα έξοδα' και έπιπταν αναμεσον τους οι προεστοί εις παλλάς διχόνοιας και καταδρομές ένας του αλλού. Έπειτα αφού έγιναν ο Ίσουφ αγάς βαλιντε κιαχαγιας και επίτροπος του ιμαρετιου, το ανεβασεν το χρονικον δοσιμον εις 50000 γρόσια και τους επαιρνεν και τα 1000 φλωριά της χάρισμα της επιτροπικής. Οι προεστοί βλέποντας όπου δεν έβγαιναν εις την συναξιν , αναλόγως με τα έξοδα , επαιρηθησαν εις την διάκριση του Ίσουφ αγά να στείλει οποιόν θέλει δια βοϊβόντα. Αποθανεν εις αυτόν τον καιρόν και ο Μουχιντιναγας. Στέλλει ο επίτροπος τον αδελφον του κ.α. κάνει την συναξιν της επαρχίας και παίρνει και τα 1000 φλωριά δια τα έξοδα του κοντακίου. Και προφασιζομενος πως δεν αρκούν ρίχνει αντι δια δυο φορές τέσσαρες τον χρόνων δόσιμο και όσον θέλει και ρίνας δεν δύναται να του αντισταθεί και επιπλέον δια κάθε υπόθεση αιτίας, δικαίως και αδικως, φυλακώνει κάθε έναν και του παίρνει όσα ημπορεί να έχει ο καθείς χωρίς να δίδει θάρρος τινός να του ομιλήση».⁶⁶

Καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας παρατηρείται ένας συνεχής αγώνας των κοινοτήτων να απαλλαχθούν από την απληστία των κρατικών οργάνων. Η σύγκρουση αυτή σε ορισμένες περιπτώσεις είχε ως αποτέλεσμα να παραχωρηθούν στην κοινότητα ευνοϊκοί όροι μεταχείρισης και σε άλλες περιπτώσεις την απομάκρυνση του βοεβόδα, όπως στη νήσο Τήνο, στο Πήλιο και στην Πάτρα.

2.11 ΕΝΔΟΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ

Μέσα στους κόλπους των κοινοτήτων ξεσπούν διενέξεις οι οποίες οφείλονται στο φορολογικό σύστημα και στην ταξική πάλη που αναπτύσσεται εντός των κοινοτήτων τον 18^ο αιώνα, με μήλο της έριδος την κοινοτική εξουσία .

⁶⁶ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών, Α.Ε, Αθήνα 1975 σελ.143

Η κοινότητα ήταν υπεύθυνη για την συγκομιδή και την απόδοση των φορών στην κεντρική εξουσία, παίρνοντας ως αντάλλαγμα την μη παρέμβαση της κεντρικής εξουσίας στις ενδοκοινοτικές τις υποθέσεις. Αυτή η αρμοδιότητα έγινε πηγή παράπονων, διενέξεων, διαιρέσεων σε παρατάξεις, καταχρήσεων και καταπιέσεων των κοινοτικών αρχόντων πάνω στον υπόδουλο ραγιά.

Ένα πάγιο αίτημα του ραγιά και βασικός παράγοντας για την ιδανική λειτουργία των κοινοτήτων ήταν η δίκαιη κατανομή των φορών. Αυτό το αίτημα προσέκρουε σε τεράστιες δυσχέρειες, οι οποίες γίνονται πιο έντονες μετά την συνθήκη του Καρλοβίτς και Παρλοβίτς με τις οποίες η Οθωμανική αυτοκρατορία άρχισε γεωγραφικά να συρρικνώνεται. Αυτό είχε ως απόρροια την μη δίκαιη κατανομή φορών ανά περιφέρεια και την αύξηση του βαθμού φορολογικής καταπίεσης των κοινοτήτων για την κάλυψη επείγουσών αναγκών, φτάνοντας πέρα από τα όρια οικονομικής αντοχής των κοινοτήτων. Η καταπίεση γίνεται εντονότερη κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα και τις πρώτες του 19^{ου} αιώνα, όπου παράλληλα με τη γεωγραφική συρρίκνωση της αυτοκρατορίας παρατηρείται μια έντονη οικονομική κρίση που οδήγησε σε νομισματικές υποτιμήσεις το οθωμανικό νόμισμα (άσπρα).

Το κενό μεγάλωνε καθώς μεταξύ του κράτους και των φορολογούμενων ραγιάδων παρεμβάλλονται οι μισθωτές και οι υπομισθωτές φορών, οι οποίοι εξαγοράζουν τα κρατικά όργανα τα οποία είχαν ως αποστολή τους να ελέγχουν τις αυθαιρεσίες και να ακούν τα παράπονα των υπηκόων. Κατόρθωναν να εισπράττουν περισσότερα ποσά από τους φόρους. Την ίδια εποχή παρατηρείται εξασθένηση της κεντρικής διοίκησης, η οποία οφείλεται στην αδιαφορία και την αδυναμία των σουλτάνων να κυβερνήσουν την αυτοκρατορία αποτελεσματικά, ιδίως μετά το 1699, που συνήθως επιδίδονται σε έναν αγώνα επίδειξης και χλιδής μαζί με τους ανώτατους αξιωματούχους της Πύλης. Χαρακτηριστικό το γεγονός ότι την περίοδο αυτή η πολυτέλεια, η χλιδή και η κοσμοπολίτικη ζωή που παρατηρείται στην Κωνσταντινούπολη, είχε ως αποτέλεσμα να επονομάζεται ως "πόλη με τις τουλίπες", η οποία δεν είχε να ζηλέψει τίποτα από το Παρίσι και τις Βερσαλλίες. Η εξασθένηση της κεντρικής διοίκησης σε συνδυασμό με την αδυναμία έλεγχου του κράτους πάνω στους φόρους έδωσαν την ευκαιρία σε Οθωμανούς αγιάνηδες και σε Έλληνες κοτζαμπάσηδες με την ανάληψη των φορών να πλουτίσουν και να αναδειχθούν σε ισχυρούς τοπικούς παράγοντες.

Η βαρύτερη κατανομή⁶⁷ των φορών σε συνδυασμό με την μεροληψία των κοινοτικών αρχόντων, οι οποίοι με διάφορα τεχνάσματα προσπαθούσαν να αποσπάσουν περισσότερους φόρους από τους υπηκόους ραγιάδες, πυροδοτώντας ενδοκοινοτικές διαταραχές, διενέξεις και κοινοτικά παράπονα. Στις περισσότερες κοινότητες υπάρχουν δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις, η μια των αρχόντων και η άλλη του φορολογούμενου λαού. Οι διενέξεις αυτές έγιναν πιο έντονες κατά το τέλος της τουρκοκρατίας όταν οι φόροι έγιναν πιο δυσβάσταχτοι και οι κοτζαμπάσηδες πιεστικότεροι και ο λαός λιγότερο διατεθειμένος να τους υπακούει. Δεν έλειψαν και οι περιπτώσεις όπου άρχοντες της μιας παρατάξεως για να αναρριχηθούν σε κοινοτικά αξιώματα και για να εδραιώσουν και να ενισχύσουν την δύναμη τους έφτασαν στο σημείο να ζητήσουν τη βοήθεια του μισθωτή των φόρων (βοεβόδων και αγιάνηδων). Οι έντονες αντιδράσεις και διενέξεις, παραινήσεις και προειδοποιήσεις των κατοίκων προς την κεντρική εξουσία είχε ως αποτέλεσμα η δεύτερη να καταστείλει τις κοινοτικές δυσαρέσκειες και αναστατώσεις, με φυλακίσεις και με εκτελέσεις κοινοτικών αρχόντων.

Η καταπίεση των κοτζαμπάσηδων μερικών κοινοτήτων σε συνεργασία με τους μισθωτές φορών πέρα από τις διαμαρτυρίες που απέφεραν οδήγησαν και σε εξεγέρσεις κατοίκων όπως στη Σάμο «πτωχοί ραγιάδες» σε μια τους αναφορά έγραφαν «ότι από τους χρόνους ήδη ικανούς βασανίζονταν και καταδυναστεύονταν από τους αγοραστές του μουκατα του τόπου τους, οιτινες σύμφωνα γινόμενοι με μερικούς κοτζαμπάσηδες μας, καθεκαστην επεφερον εις ημάς τους δυστυχείς άρπαγας, αδικίας, τζερεμέδες (πρόστιμα), ζουλουμια (καταπίεσεις), προδοσίας και αλλά μύρια κακά, προβάλλοντες ότι δεν ευγενή ο μουκατας εάν δεν καμνωσει τοιαύτα».⁶⁸

Στην *νήσο Σκύρο*⁶⁹ οι κάτοικοι συνυπέγραψαν έγγραφο στο οποίο κατάγγελλαν τις καταχρήσεις των κοτζαμπάσηδων. Με το έγγραφο αυτό απαιτούσαν λογαριασμό από τον κοτζαμπάση του νησιού. Ολέθριες ήταν και οι συνέπειες για τις κοινοτικές εσωτερικές διενέξεις εφόσον έδωσαν αφορμή για τούρκικες παρεμβάσεις, οι οποίες φαίνονται από το κείμενο του ανώνυμου Θηβαίου, που αφορά τον κάζα της Βόνιτσας.

⁶⁷ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 143

⁶⁸ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 142

⁶⁹ ο.π σελ. 142

Η Πελοπόννησος είναι χωρισμένη σε δύο φατρίες, η μία υπό τον προεστό της Βοστίτσας, Σωτήρη Κοντό και η άλλη υπό τον προεστό Γιάννη Δεληγιάννη από τα Λαγκαδία. Η φατρία υπό την αρχηγία του Κοντού το Δεκέμβριο του 1815 με τον ερχομό του νέου πάσα κατηγόρησε το Δεληγιάννη στον πάσα ,ο οποίος έστειλε στα Λαγκαδία δήμιο και τον αποκεφάλισε στις 7 Φεβρουάριου 1816 μέσα στο σπίτι του. Ο θάνατος που προκάλεσε φόβο σε όλο το Μωρία και έκανε πολλούς προεστούς του Μωρία να υπογράψουν συμφωνητικό και υποσχετικό γράμμα (για αδελφική ομόνοια).

Αιτία για το ξέσπασμα των ενδοκοινοτικών διάφορων ήταν η διαμάχη ανάμεσα στις ελληνικές κοινωνικές τάξεις που είχαν διαμορφωθεί μέσα στους κόλπους οθωμανικού κράτους. Παρατηρείται μια ταξική πάλη, για το ποια κοινωνική τάξη θα διαχειριστεί την κοινοτική εξουσία. Τους τελευταίους αιώνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι τάξεις των πλοιοκτητών στα νησιά και των γαιοκτημόνων στην Ηπειρωτική Ελλάδα, είναι αυτές που έχουν συγκεντρώσει στα χέρια τους όλες τις κοινοτικές εξουσίες, λόγω της οικονομικής τους υπέροχης, διοικώντας με τρόπο ολιγαρχικό. Ο αποκλεισμός των άλλων τάξεων, αγροτών, ναυτών, πλοίαρχων, εμπόρων, από την διαχείριση της κοινοτικής εξουσίας, έφερε σε άμεση σύγκρουση τις παραπάνω τάξεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις το μέγεθος της σύγκρουσης ήταν τέτοιο, που προκάλεσε την επέμβαση των οθωμανικών αρχών, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Σάμου. Βέβαια υπήρξαν και περιοχές με δημοκρατική διαχείριση των κοινοτικών εξουσιών ,χωρίς να αποκλείονται κοινωνικές τάξεις, χαρακτηριστικό είναι η περίπτωση των Σπετσών

Ιδεολογικές αντιθέσεις που αναπτύχθηκαν μέσα στους κόλπους της ελληνικής εθνότητας, πυροδότησαν την έκρηξη ενδοκοινοτικών διενέξεων. Οι Φαναριώτες λόγω της πολύπλευρης μόρφωσης τους είναι εκπρόσωποι και φορείς ιδεολογιών που είναι επηρεασμένες από τον Ευρωπαϊκό διαφωτισμό, είναι φιλελεύθεροι και ριζοσπαστικοί. Οι Φαναριώτες εγκαταλείπουν τις φιλελεύθερες απόψεις και ιδέες όταν καταλαμβάνουν υψηλά υφισταμένες θέσεις στην οθωμανική διοικητική μηχανή. Αυτό φαίνεται από τη στάση που έχουν ,τις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα και τις πρώτες του 19^{ου} αιώνα, στο αίτημα της ελληνική εθνότητα για επανάσταση. Ενώ στην αρχή ήταν οπαδοί και υπέρμαχοι της άποψης ότι το ελληνικό έθνος και γενικότερα οι λαοί της Βαλκανικής θα πρέπει να ξεσηκωθούν και να αποκτήσουν ανεξάρτητη κρατική υπόσταση και να κυβερνούνται σύμφωνα με τις δημοκρατικές αντιλήψεις και αρχές.

Την άποψη αυτή την εγκαταλείπουν και γίνονται υποστηρικτές μιας ισχυρής ελληνικής τάξης που με αργά και σταθερά βήματα θα καταλάβει όλες τις ανώτατες διοικητικές θέσεις, εκτοπίζοντας ακόμα και τον ίδιο τον Σουλτάνο και επαναλαμβάνοντας έτσι το φαινόμενο της διάσπασης της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας με την δημιουργία της βυζαντινής. Σωτήριες ήταν εδώ οι ιδεολογικές θέσεις του Ρήγα Φεραίου και του Αδαμάντιου Κοραή, που εναντιώθηκαν στις απόψεις των Φαναριωτών.

Οι κοινοτικοί άρχοντες και η επίσημη εκκλησία εναντιώνονται στις φιλελεύθερες ιδέες, εκφράζοντας συντηρητικές ιδεολογίες. Ο συντηρητισμός τους πηγάζει από το φόβο μη χάσουν τα προνομία που απολαμβάνουν από τις τούρκικες αρχές.

Οι Ιδεολογικές αντιθέσεις αναφέρονται και στον τρόπο διοίκησης και διαχείρισης των κοινοτικών εξουσιών, προκαλώντας ξέσπασμα ενδοκοινοτικών διενέξεων. Στις ενδοκοινοτικές αυτές διενέξεις θα λάβουν μέρος οι έμποροι, οι οποίοι γυρίζοντας στα πάτρια εδάφη τους, ύστερα από την περιπλάνηση τους στην Ευρώπη και λόγω της οικονομικής τους ισχύς, ζητούν μερίδιο συμμετοχής στα κοινοτικά δρώμενα .

2.12. ΗΘΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Οι Έλληνες υπόδουλοι εναπόθεταν τις ελπίδες τους στην κοινότητα, η οποία όφειλε να έχει άριστη οργάνωση και καλή διοίκηση ώστε να μετριάξει τα δεινά που απορρέουν από τους δυσβάσταχτους φόρους, από την αυθαιρεσία και την απληστία των κρατικών οργάνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το πνεύμα και η αντίληψη αυτή ήταν πιο έντονη σε εκείνες τις περιοχές οι οποίες δεν είχαν προνομία. Σε αυτές τις κοινότητες παρατηρείται μεγαλύτερη συσπείρωση, συνεργασία των μελών της κοινότητας. Η μάχη της επιβίωσης που έδινε η μικρή κοινότητα χωρίς προνομία, με ελάχιστους πόρους προκάλεσε τον θαυμασμό μελετητών της Ελληνικής ιστορίας, όπως του Άγγλου διπλωμάτη **Urquhart**.⁷⁰

⁷⁰ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος ΙΑ , Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ. 141

Μερικές κοινότητες ανέπτυξαν, την αποδοχή ενός άγραφου κανόνα ηθικής συμπεριφοράς των μελών της κοινότητας που είχε την δύναμη νόμου. Οι κοινοτικοί άρχοντες ήταν οι δικαστές, που τιμωρούσαν τις παρεκτροπές και τις παραβιάσεις των μελών της κοινότητας. Η εφαρμογή του στηριζόταν στην ίδια την κοινωνία της κοινότητας και όχι τόσο στους κοινοτικούς άρχοντες, η οποία απέρριπτε να εντάξει στους κόλπους της, άτομα που δεν ευθυγραμμίζονται με τις βασικές αρχές του άγραφου ηθικού νόμου συμπεριφοράς.

Σε μερικές κοινότητες είχε αναπτυχθεί η συνεργασία και η αλληλοβοήθεια ανάμεσα στα μέλη τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κοινότητας Μελένικο ⁷¹ που σύμφωνα με καταστατικό του 1813 οι κοινοτικοί άρχοντες υποχρεούνται να αγοράζουν ξυλά, καρβουνά το καλοκαίρι και να τα μοιράζουν το χειμώνα στους άπορους, στους γέροντες, στις χήρες, στα ορφανά, στους άρρωστους, να αγοράζουν τα 'χαρατσοχαρτα' των φτωχών, η όσων δεν μπορούσαν να δουλέψουν.

Σε μερικές κοινότητες υπάρχει μέριμνα για την παιδεία. Αυτό παρατηρείται κατά την περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού όπου ήταν διάχυτη η τάση για πνευματική ανάταση του γένους. Απόρροια της αντίληψης αυτής ήταν η σύσταση σχολείων.

Η προσφυγή κάποιου στις τούρκικες αρχές για την ικανοποίηση προσωπικού συμφέροντος, το οποίο ερχόταν σε σύγκρουση με το κοινοτικό συμφέρον, εθεωρείτο ως πράξη προδοσίας από την κοινότητα και επέβαλε πρόστιμο, δήμευση της περιουσίας, ακόμη και τον εξοστρακισμό από την κοινότητα. Στην πραγματικότητα αυτοί που έκαναν προσφυγή στις τούρκικες αρχές ήταν οι κοινοτικοί άρχοντες που έφτασαν στο σημείο να ζητήσουν και τη επέμβαση του αρχιναύαρχου του τούρκικου στόλου για να διατηρήσουν τον κοινοτικό τους θώκο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της νήσου Σάμου και Ύδρας. Σε ορισμένες κοινότητες η επίδειξη πλούτου καταδικαζόταν γιατί αυτό μπορούσε να γίνει αφορμή για νέες αυθαίρετες οικονομικές επιβαρύνσεις.

Η κοινότητα ήταν κλειστή⁷² δείχνοντας καχυποψία σε κάθε πρόσωπο που η παρουσία του θα μπορούσε να απειλήσει και να νοθεύσει το πνεύμα της. Οποίος προσπαθούσε να διασπάσει την θρησκευτική της ενότητα και να την παραβιάσει, προκαλούσε την εντονότατη αντίδραση της κοινότητας η οποία του επέβαλλε

⁷¹ Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.141

⁷² ο.π σελ 141

κυρώσεις. Αποτέλεσμα της συσπείρωσης και των κυρώσεων που επέβαλλε η κοινότητα σε εκείνους που φιλοδοξούσαν να την διασπάσουν είχε ως αποτέλεσμα να διατηρηθεί η ελληνική γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, τα πιστεύω και οι αρχές της Ελληνικής φυλής, στοιχεία που κράτησαν ζωντανή την ελληνική συνείδηση κάτω από ένα βάρβαρο και απολίτιστο δυνάστη. Στις κοινότητες υπήρχε συλλογική ευθύνη, ο σεβασμός της ζωής, το αλληλέγγυο της τιμής και της περιούσιας, ήταν στοιχεία που συγκρότησαν πολλές φορές άτομα στο να μη δράσουν κατά του δυνάστη για να μην προκληθούν αντίποινα σε ολόκληρη την κοινότητα. Σε περίπτωση που η καταπίεση έφτανε σε σημείο οριακό, ήταν δυνατόν να διασκορπιστεί μέσα σε μια νύχτα ολόκληρο το χωριό, για να μη βρεθεί κανείς για να ζητηθούν ευθύνες. Οι κοινότητες επί τουρκοκρατίας είχαν ορισμένες ελευθέριες που πήγαζαν από τις αρμοδιότητες και τα προνομία που τους είχε παραχωρήσει ο Οθωμανός κατακτητής όπως το δικαίωμα να εκλέγουν τους κοινοτικούς άρχοντες, να διορίζουν και να απολύουν τον ιερέα και τον δάσκαλο. Οι αρμοδιότητες αυτές έπαιξαν καθοριστικό ρόλο, στον ηθικό και πολιτικό χαρακτήρα της κοινότητας.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να χωρίσουμε τις κοινότητες σε κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι κοινότητες στις οποίες η παρεμβολή της Οθωμανικής εξουσιαστικής παρουσίας στην περιοχή είναι ισχυρή. Στην δεύτερη κατηγορία υπάγονται οι κοινότητες στις οποίες η παρεμβολή της Οθωμανικής εξουσιαστικής παρουσίας στην περιοχή είναι χαλαρή. Στην τρίτη, κατηγορία ανήκουν οι κοινότητες που παρουσιάσουν για το Οθωμανό κατακτητή οικονομικό ή άλλο ενδιαφέρον. Στην τέταρτη, κατηγορία ανήκουν οι κοινότητες που παρουσιάσουν για το Οθωμανό κατακτητή συγκοινωνιακό ενδιαφέρον. Λόγω όμως πολλαπλών ιδιομορφιών θα εξετάσουμε και ορισμένες ειδικές κατηγορίες αυτοδιοίκησης όπως, την συντεχνιακή οργάνωση, την αυτοδιοίκηση στις πόλεις και την εκκλησία ως κοινοτικός οργανισμός.

2.2.1 ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΙΣΧΥΡΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις κοινότητες που κύριο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα ήταν ότι οι Οθωμανοί υπάλληλοι, αντιπρόσωποι των δικαιούχων στην περιοχή, ασκούν πραγματικές διοικητικές και δημοσιονομικές εξουσίες πάνω στους ραγιάδες.

Συνήθως ο Οθωμανός αξιωματούχος είναι εκμισθωτής ή ενοικιαστής των φορολογικών προσόδων της περιοχής, γεγονός που νομιμοποιεί την παρουσία του. Εάν το κερδοσκοπικό ενδιαφέρον για την επαρχία ήταν μειωμένο, ο δικαιούχος αξιωματούχος των φορολογικών προσόδων διόριζε έναν έμμισθο υπάλληλο με διοικητικά καθήκοντα. Ο έμμισθος υπάλληλος ήταν ο ισχυρότερος εξουσιαστικός παράγοντας της περιοχής.

Στις κοινότητες με ισχυρή Οθωμανική παρουσία θα μπορούσαμε να τις διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι κοινοτικές περιοχές στις οποίες απουσιάζει μια ισχυρή προϋχοντική τάξη η υπάρχουσα αδυνατεί

και ενδεχομένως δεν έχει λόγους να συγκρουστεί με την πολιτική της τοπικής Οθωμανικής αρχής.

Στην δεύτερη κατηγορία, περιλαμβάνει τις κοινοτικές περιοχές στις οποίες η προχροντική τάξη είτε ελέγχει την κατάσταση είτε συνεργάζεται με τους Οθωμανούς αξιωματούχους από μια θέση σχετική ισχύος για την διεκπεραίωση των τοπικών υποθέσεων.

2.2.2 ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΧΑΛΑΡΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις κοινοτικές περιοχές που υπάγονται σε επίσημους του Χαρεμιού ή της Πύλης και κυρίως στον αρχιναύαρχο του τουρκικού στόλου τον Καπουδάν πασά, διατηρώντας όμως άμεσα ή έμμεσα την δημοσιονομικής τους αρμοδιότητας ως προνόμιο της κοινότητας.

Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα των κοινοτήτων αυτών είναι ότι οι Οθωμανικές αρχές απέχουν από την διαδικασία επηρεασμού, είσπραξης, και καταβολής των φόρων στους άμεσους δικαιούχους ή παρεμβάλλονται μόνο περιστασιακά για την παραλαβή των φόρων και την μεταφορά τους στο δημοσιονομικό κέντρο της Αυτοκρατορίας.

Στις περιοχές αυτές δεν συναντάει κανείς τον τούρκο αξιωματούχο, όπως στο τιμάριο ή στις φορολογικές περιοχές που είχαν ενταχθεί στο σύστημα του μουκατά. Υπάρχουν όμως άλλα όργανα της Οθωμανικής διοίκησης που κάνουν αισθητή την παρουσία του Οθωμανού κατακτητή περιοχή όπως ο καδής ιδιαίτερα στις περιοχές εκείνες που δεν αναγνωρίζεται επίσημα με αχτναμεδες ή ενδοκοινοτική δικαιοδοσία.

Η αποχή της Οθωμανικής Διοίκησης από τα δημοσιονομικά πράγματα των περιοχών αυτών είχε ως αποτέλεσμα τον μετριασμό της Οθωμανικής επιβολής και αυθαιρεσίας. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι μειώνεται η καταπίεση του πληθυσμού από την μεταβολή της δημοσιονομικής διαφοράς σε καθαρά ενδοκοινοτική.

Αντιπροσωπευτικό δείγμα της κατηγορίας κοινοτήτων παρέχουν τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου⁷³: Ψαρά, Σκύρος, Σκόπελος, Σκιάθος, Μήλος, Μύκονος, Αντίπαρος, Σέριφος, Ίος, Νάξος, Σαντορίνη, Αμοργός, Ανάφη, Πάτμος,

⁷³ Γ. Κοντογιωργής, *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία. Εκδόσεις Λιβάνη*, Αθηνά 1982, σελ. 124

Σάμος, Σύρος, Άνδρος, Τήνος, Θάσος, Αστυπάλαια, Κίμωλος. Τα νησιά αυτά υπάχθησαν στην αρμοδιότητα του αρχιναυάρχου του Τούρκικου στόλου και τους παραχωρήθηκαν σημαντικά προνόμια στο δημοσιονομικό και διοικητικό του σύστημα.

Η καταβολή των φορολογικών προσόδων από τις κοινότητες γινόταν συνήθως στην Κωνσταντινούπολη ή στο δραγαμάνο του στόλου από αντιπρόσωπους των κοινοτήτων ή από εισπράκτορες που όριζε ο Καπουδάν πασάς όταν αυτός περιόδευε στα νησιά του Αιγαίου.

Ο αχναμες⁷⁴ της Σάμου το 1562 και το συμφωνητικό ανάμεσα στους κατοίκους της Μυκόνου με τον δραγουμάνο τον Καπουδάν πασά υπάρχει ρητή πρόβλεψη για απευθείας καταβολής των φορολογικών προσόδων των κοινοτήτων. Σύμφωνα με το αχναμε της νήσου Σάμου η διοίκηση της κοινότητας ασκείται από χριστιανούς που εκλέγονται από τους κατοίκους. Απαγορεύεται σε Οθωμανούς να κατοικήσουν στην νήσο. Οι κάτοικοι είναι απαλλαγμένοι από το φόρο της δεκάτης, έναντι ετήσιας πληρωμής 45.000 γροσιών για όλα τα προϊόντα που παράγει το νησί. Σύμφωνα με το συμφωνητικό ανάμεσα στον πληρεξούσιο δραγουμάνο με τους Μυκονιάτες, ο πρώτος «δώνει και παραδώνει και πουλεί (τις φορολογικές προσόδους) της άνωθεν κοινότητας δια πρέτζιο ασηλάνια 3400»⁷⁵. Οι Μυκονιάτες από πλευρά τους «ομπλιγάρονται να τα δώσουν εις ρατες δύο, του πρώτου ερχόμενου Σεπτέμβριο και Οκτώβριο και τα απολειφθεν να τα δώσουν Φλεβάρη και Μάρτιον. Ακόμη ... την ράτα του Μαρτίου νάτηνε στέλλουν με έξοδες και περικούλα ειδικά τους, να τα παραδώσουν ... εις το νησί Χίο»⁷⁶.

Στην περίπτωση ο αντιπρόσωπος του Καπουδάν πασά επισκέπτεται τα νησιά για την είσπραξη των φορολογικών προσόδων η επαφή με τους κατοίκους παρόλο που είναι εποχιακή γίνεται πολύ συχνά με δυσκολία. «Οι κάτοικοι της Μήλου και της Κίμωλου υφίστανται με δυσαρέσκεια μια φορά το χρόνο, την παρουσία των Τούρκων οι οποίοι συχνά επιφορτίζουν έναν υποτελή, έναν Έλληνα από τις υπηρεσίες της Κωνσταντινούπολης, να εισπράξει το φόρο και να δικάσει τις διαφορές που διαιρούσαν τους κατοίκους. Αρμοδιότητα που ασκεί με μια ετοιμότητα ανάλογη της αμάθειας. Η συνοπτική απονομή της δικαιοσύνης από τον αντιπρόσωπο αυτό, θα

⁷⁴ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982 σελ. 127

⁷⁵ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982 σελ. 126

⁷⁶ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ. 130

μπορούσε να είναι αμερόληπτη. Όμως από τη στιγμή που στο αξίωμα εκλειστηριάζετε, εξουθενώνει τον αδύναμο και το φτωχό, πολύ συχνότερα από ότι αν οι αποφάσεις απαγγέλετο από τον ίδιο τον Καδή».⁷⁷

Οι νησιώτικες κοινότητες προκειμένου να μετριάσουν τις αυθαιρεσίες των εκπροσώπων της δημοσιονομικής αρχής διεκδικούσαν επίμονα εκμίσθωση των φόρων από άτομα που εμπιστεύονταν, ή την απευθείας ανάληψη της εισπραξής των φορολογικών προσόδων από τις ίδιες. Σε ορισμένες κοινότητες όλη ταύτη προσπάθεια δεν συνάντησε σοβαρές δυσκολίες χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Μυκόνου που κατάφερε να πάρει απευθείας στα χέρια την ευθύνη της φοροείσπραξης. Άλλες κοινότητες δεν φαίνεται να τα κατάφεραν, η κοινότητα Μηλίας του Πηλίου⁷⁸ διαμαρτύρεται εγγράφως διότι παρακάμφθηκε η προσφορά που έκανε για την ανάληψη από την ίδια των φορολογικών προσόδων και η υπομίσθωση ανατέθηκε στο Νικόλαο από τους Σταγιατες και στο Πανταζή από την Πορταρία.

Στην περίπτωση που η οικονομική της δυνατότητα τις κοινότητας είναι τέτοια που δεν της επιτρέπει να ανταποκριθεί έγκαιρα στις δημοσιονομικές υποχρεώσεις, τότε κατά κανόνα εξουσιοδοτεί το ένα ή περισσότερα από τα μέλη της να αναλάβουν για λογαριασμό της την ενοικίαση των φορολογικών υποχρεώσεών της.

Σημαντικό ρόλο στην δημοσιονομική και στην κοινοτική δύναμη των νησιών του Αιγαίου διαδραμάτισε, ο βοηθός και αντικαταστατής του Καπουδαν πασά ο δραγουμάνος⁷⁹. Ζητήματα φορολογικά, απονομή δικαιοσύνης, εκκλησιαστικά θέματα, επικυρώσεις εκλογής τοπικών αρχόντων, εκπαιδευτικά υπάγονταν στην αρμοδιότητά του. Μια φορά το χρόνο επισκέπτεται τα νησιά που υπάγονται στο Καπουδαν πασά, για να εισπράξει τους φόρους και σε κοινή σύσκεψη με τις κοινοτικές αρχές εξετάζουν τα προβλήματα των νησιών. Οι νησιώτες προτιμούν να απευθύνονται στον Έλληνα αξιωματούχο της Οθωμανικής διοίκησης (δραγουμάνο) διότι ήταν επιεικέστερος και ηπιότερος του Τούρκου αρχιναύαρχου ,και έδινε λύσεις

⁷⁷ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθηνά 1982, σελ.128

⁷⁸ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθηνά 1982, σελ.130

⁷⁹ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982,σελ.139

στα διάφορα ζητήματα περισσότερο σύμφωνα με την επιθυμία και προσδοκία των κοινοτικών αρχόντων. Η χορήγηση σημαντικών αρμοδιοτήτων από τον αρχιναύαρχο του Τούρκικου στόλου στο δραγουμάνου, κυρίως στον τομέα της φοροείσπραξης είχε ως αποτέλεσμα την επιπλέον φορολογική επιβάρυνση των νησιωτών μέσω της χορήγησης πιστοδοτικών διευκολύνσεων.

2.2.3 ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις κοινωνικές περιοχές οι οποίες παρουσιάζουν για τον Οθωμανό κατακτητή ένα οικονομικό ή άλλον ενδιαφέρον, προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαρκής και απρόσκοπτη ενασχόληση του πληθυσμού με την συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία, η Πύλη ένταξε τις περιοχές αυτές σ' ένα ιδιαίτερο προνομιακό καθεστώς και παρείχε σε αυτές προστασία απέναντι στην πολιτική αυθαιρεσία των τοπικών κέντρων εξουσίας.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις της κατηγορίας αυτής είναι: τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής, τα Μαστιχοχώρια της Χίου και τα Χωριά του Κάζα της Θεσσαλονίκης.

Η περιοχή Μαντεμοχώρια Χαλκιδικής⁸⁰ είναι γνωστή για τα μεταλλεία αργύρου. Αρχικά το δικαίωμα της εξορύξεως και εκμεταλλεύσεως του μεταλλεύματος είχε παραχωρηθεί σε μουσουλμάνους μισθωτές. Στις αρχές όμως του 18^{ου} αιώνα η εκμετάλλευση των μεταλλείων παραχώθηκε στα δώδεκα χωριά της βόρειο ανατολής Χαλκιδικής, από την Πύλη με σκοπό να σταματήσει τις αλληπαλλήλες καταχρήσεις των μουσουλμάνων μισθωτών στα μεταλλεία καθώς και την μείωση της παραγωγής. Υποχρέωση των Μαντεμοχωρίων ήταν η καταβολή ορισμένου μέρους της παραγωγής μεταλλεύματος στην Πύλη.

Σύμφωνα με το φερμάνι του 1733 οι κάτοικοι των Μαντεμοχωρών είναι «απηλλαγμένοι φόρων και δεν έπρεπε να ζητώνται παρά των βαληδων της Ρούμελης και των μουτεσαριφων της Θεσσαλονίκης εν καιρώ ειρήνης και εν καιρώ πολέμου συνδρομαί εκστρατείας, τέλη επιθεωρήσεως εκκλησιών και Βιγλών, έξοδα Βιλαετιού

⁸⁰ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999, σελ.259

και υπό άλλες προφάσεις χρήματα, μηδέ να προάγονται να δικάζονται ενώπιον του ιεροδίκου του δήμου Μαντεμοχωρίου»⁸¹.

Παρά το γεγονός ότι η ομοσπονδία των Μαντεμοχωρίων είχε απαλλαγή από ορισμένα φορολογικά βάρη είχε την υποχρέωση καταβολής 200 οκάδων ασήμι για τον μουκατα της περιοχής, 120 πουγκιά για την Πύλη.

Κεντρικός στόχος της χριστιανικής κοινότητας των Μαντεμοχωρίων υπήρξε η αποδυνάμωση της παρεμβατικότητας των τοπικών Οθωμανικών κέντρων εξουσίας. Το σουλτανικό έγγραφο⁸² του 1775 γίνεται απόπειρα ανάληψης του μεταλλείου από τα χωριά με σκοπό τον μετριασμό της παρουσίας Οθωμανών εκμισθωτών στην περιοχή.

Το 1566 η Χίος ενσωματώνεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι νέοι κατακτητές παρεχώρησαν με αχταμεδες προνόμια στο νησί και ιδιαίτερα στα Μαστιχοχώρια, λόγω της παραγωγής μαστίχας. Τα εικοσιένα χωριά των Μαστιχοχωρίων ήταν αφιερωμένα στην βαλιδε Σουλτάνα (βασιλομήτωρ), η περιφέρεια αυτή δεν ήταν εξαρτημένη από την Χώρα αλλά ήταν άμεσα εξαρτημένη από την Κωνσταντινούπολη. Βάση των προνομιακών ρυθμίσεων δίνεται η δυνατότητα στους ραγιάδες να προσφύγουν στην Κεντρική εξουσία και ιδίως στο Αυτοκρατορικό Διβάνιο, κάθε φορά που θεωρούν ότι προβάλλεται η δημοσιονομική νομιμότητα και κοινοτική τους αυτονομία, από τα τοπικά Οθωμανικά κέντρα εξουσίας. Στα χωριά των Μαστιχοχωρίων απαγορεύονταν ρητά η παρουσία Οθωμανών καδήδων .

2.2.4 ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις κοινωνικές περιοχές που οφείλουν την ανάπτυξη του αυτοδιοικητικού τους συστήματος, στα δημοσιονομικά και διοικητικά προνόμια που τους παραχώρησε η Πύλη, λόγω της φύλαξης σημαντικών συγκοινωνιακών κόμβων.

⁸¹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975,σελ. 148

⁸²Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982 σελ.169

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικής περιοχής που όφειλε το προνομιακό δημοσιονομικό και διοικητικό καθεστώς της, στην φύλαξη συγκοινωνιακών κόμβων είναι τα *δερβενοχώρια της Μεγαρίδας*.⁸³ Πρόκειται για τα επτά χωριά της Μεγαρίδας, Κουντουρα, Βίλια, Μπίσια, Μαζί, Περαχώρα, Μέγαρο και Εξαμιλιά. Τα χωριά αυτά είναι ελεύθερα απάτητα και είχαν το προνόμιο να φυλάνε τους συγκοινωνιακούς και επικοινωνιακούς κόμβους που συνδέουν την Βοιωτία με την Πελοπόννησο.

Τα χωριά των *δερβενοχωρίων* Λαχανά, Μπας κιοϊ, Νεγκόβανη και Γιανητ του ναχιγιέ Λαγκαδά, λόγω της υποκατάστασης του κρατικού μηχανισμού στις συγκοινωνιακές διαβάσεις της περιοχής τους παραχωρήθηκε ως αντάλλαγμα από την Πύλη απαλλαγή από δημοσιονομικές υποχρεώσεις και από διοικητικές εξαρτήσεις.

Μια άλλη χαρακτηριστική περίπτωση κοινωνικής περιοχής που όφειλε την ανάπτυξη του αυτοδιοικητικού της συστήματος στην συγκοινωνιακή της θέση είναι το *Μέτσοβο* και τα χωριά της επαρχίας Μαλακασίου τα οποία υπάγονταν στην Βαλιδε Σουλτάνα. Επειδή οι Μετσοβίτες διευκόλυναν την διόδο των τουρκικών στρατευμάτων μέσα από στενά του Μετσόβου προς τα Ιωάννινα ο Μουρατ ο Β' παραχώρισε διοικητικά και δημοσιονομικά προνόμια στο Μέτσοβο.

Ο ίδιος ο Μουράτ δικαιολόγησε την παροχή προνομίων αυτών «επειδή οι Μετσοβίται οικουσι χωράν, δι' ης πολλοί διέρχονται κατά πάσαν ωραν του έτους, και του μεν χειμώνα διαπερῶσιν αυτούς κατακλειομενους υπό των πολλών χιόνων και να απολεσθῶσιν κινδυνεύοντας εκείθεν και μετά στρωννυντες επιβληματα εις τους ποδας των υπέων και μεταφέροντες τους ανθρώπους επί των ωμών αυτών, το δε θέρος εκτιθέμενους εις την διάκριση των λησιών προφυλάττουσι την εξασφαλιζουσι αυτούς ».⁸⁴

2.2.5 ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η οικονομική ζωή συνδέθηκε την περίοδο της Τουρκοκρατίας άμεσα με την κοινοτική οργάνωση. Στα πλαίσια λειτουργίας των κοινοτήτων αναπτύχθηκαν διάφορες επαγγελματικές οργανώσεις και ποικιλώνυμες, συσσωματώσεις εμπορικού

⁸³ Γ. Κοντογωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982 σελ.148

⁸⁴ Ηπειρος (Τα Ζαγοροχώρια της αυτονομίας, το μαρτύριο του Κατσαντώνη και τα Γιάννενα της κυρα Φροσύνης),Πατριδογνωσίας ,Εκδόσεις Έθνος ,τεύχος 29, Αθηνά 2003,σελ.1052

χαρακτήρα, γνωστές ως *συντεχνίες* ή *εσναφιά* ή *ρουσφέτια*. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες της οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης του ελληνισμού την χρονική διάρκεια της Τουρκοκρατίας ήταν η συντεχνιακή οργάνωση των Ελλήνων βιοτεχνών, πλοιοκτητών, εμπόρων και αγροτών.

Σκοπός των συντεχνιών ήταν η διεκπεραίωση των διαφορών που αναφύονται ανάμεσα στα μέλη τους, η περιφρούρηση των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους, η προστασία και η διακίνηση των προϊόντων, η διάθεση των προϊόντων στις οθωμανικές και ευρωπαϊκές αγορές, η οικονομική ευημερία των μελών τους, η ανάπτυξη πνεύματος αλληλεγγύης.

Οι πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας των συντεχνιών των πρώτων αιώνων της Τουρκοκρατίας είναι λίγες και ασαφείς. Περισσότερα στοιχεία έχουμε από τον 18^ο αιώνα όταν ότι άρχισαν οι συντεχνίες να καταρτίζουν καταστατικά. Μέλη των συντεχνιών ήταν οι μάστορες. Κάθε μάστορας, είχε ένα αριθμό μαθητευομένων (τσιράκια, τα μαθητούδια) και βοηθούς (τους καλφάδες). Ο μάστορας αναπληρωνόταν από τον πρωτοκαλφα. Η συντεχνία διοικείτο από την Συνέλευση των μαστόρων. Οι μάστορες συνέρχονταν σε συνέλευση για να αποφασίσουν για σοβαρά θέματα της συντεχνίας, όπως η έγκριση καταστατικού, χορήγηση δανείων, και την εκλογή διοικητικών οργάνων.

Το διοικητικό συμβούλιο αποτελείτο από τον πρωτομάστορα, τον γραμματέα και τον Ταμιά. Ο πρωτομάστορας ήταν ο αρχηγός της συντεχνίας, διαχειριζόταν την περιουσία της, αντιπροσώπευε την συντεχνία στις κοινοτικές, εκκλησιαστικές και Οθωμανικές αρχές, ήταν το εκτελεστικό όργανο των αποφάσεων της συνέλευσης, ασκεί εποπτεία για την εφαρμογή της επιβαλλόμενης δεοντολογίας στο επάγγελμα.

Στις εξουσίες του διοικητικού οργάνου προστέθηκαν και δικαστικές και κατασταλτικές αρμοδιότητες. Σύμφωνα με το φερμάνι του 1773 που εξέδωσε ο Σουλτάνος Μουσταφά Γ⁸⁵.

Η συνέλευση των μαστόρων αξίωνε από τον πρωτομάστορα να δώσει λογοδοσία κατά την λήξη της θητείας του. Μπορούσε να ελέγξει και να ανακαλέσει την εξουσιαστική εντολή από τον πρωτομάστορα πριν την λήξη της θητείας του.

Οι κοινότητες φαίνεται ότι παρέμβαιναν γενικότερα στην οικονομική ζωή των συντεχνιών και να συνεργάζονται στενά μαζί τους . Μάλιστα η παρέμβαση της

Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ.210

κοινότητας επιδιώχθηκε συχνά και από τις ίδιες τις συντεχνίες. «Στις 10 Απριλίου το 1802, το ιεροδικείο Θεσσαλονίκης επικύρωσε απόφαση των Προκριτών, η οποία προκλήθηκε από συντεχνία κρεοπωλών, να ανατεθεί σ' αυτή η εκμετάλλευση των κτηνοτροφικών περιοχών»⁸⁶.

Μέσα στους κόλπους της συντεχνιακής οργάνωσης παρατηρείται εμβάθυνση της κοινωνικής και πολιτικής πάλης ανάμεσα στα συντροφικά κοινωνικά στρώματα, η οποία υποδαυλίστηκε και από το γεγονός ότι η συντεχνιακή οργάνωση δεν διέθετε την αναγκαία δικαστηριακή υποδομή για την επίλυση των διαφορών. Στα Αμπελάκια, παρατηρεί ο Felix Beajour ότι «οι φτωχοί έχοντας πλουτίσει δεν ήθελαν με την σειρά τους πια να υπαχθούν. Οι εργάτες εγκατέλειψαν τις μηχανές για να πάρουν την πένα και ήθελαν να πουλάνε αντί να βάζουν και να υφαινούν, όλοι ήθελαν να διοικούν, οι συνελεύσεις έγιναν ταραχώδεις, οι εργάτες δέσποζαν με τον αριθμό τους. Δεν υπήρχε καμία ελπίδα να επικρατήσει μια φρόνιμη άποψη. Οι γνώμες δίσταντο ριζικά, και ήταν αδύνατο να τις συμφιλιώσει κανείς»⁸⁷.

Προστριβές που απείλησαν την ομόνοια και την παλαιά αλληλεγγύη, εκδηλώθηκαν λόγω του ανταγωνισμού ανάμεσα στις συντεχνίες διαφόρων επαγγελμάτων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των συντεχνιακών προστριβών στην Φιλιπούπολη. Σε συμφωνητικό της συντεχνίας των αμπατζηδών προκύπτει ότι «μερικοί παραβαίνουν και δεν φυλάττουν τις παλαιάς τάξεις του ισναφιου και ζημιάν κοινής όλων των μαστόρων». Στο ίδιο συμφωνητικό προβλέπεται «όλοι κοινώς οι μάστορες και οι νυν ευρισκόμενοι και οι μεταγενέστεροι να έχουν ομόνοια ανάμεσα τους και αγάπη και να μην κατατρέχει ποτέ ο ένας τον άλλον και ζημιώνει ούτε εδώ εις την πατρίδα, ούτε εις την ξενιτιάν»⁸⁸.

Ο ρόλος των συντεχνιών στην διοίκηση των αστικών κοινοτήτων ήταν καθοριστικός. Οι συντεχνίες είχαν καθοριστικό ρόλο στις πολιτικές, εξουσιαστικές διαδικασίες και στα σημαντικά ζητήματα της κοινότητας. Αυτό διαπιστώνεται στις περιπτώσεις της Φιλιπούπολης, Κοζάνης, Βέροιας, Κωνσταντινούπολης, Σέρρες όπου εκπρόσωποι των συντεχνιακών οργανώσεων συμμετέχουν στα κοινοτικά όργανα.

⁸⁶ Γ. Κοντογιωργής, *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1982, σελ.254

⁸⁷ *Ιστορία και ο Πολιτισμός του Ελληνικού Έθνους* απαρχές μέχρι σήμερα, Τόμος Β, Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 1998, σελ. 36

⁸⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975, σελ. 19

Συχνά οι συντεχνιακές οργανώσεις συνδυάζανε την οικονομική και την κοινωνική δραστηριότητα καλύπτοντας δαπάνες για την ίδρυση σχολείων και για την εξαγορά σκλάβων.

2.2.6 Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

Η πόλη λειτουργεί σαν μια μεγάλη κοινότητα που δεν είναι ανεξάρτητη αλλά ενταγμένη στο διοικητικό, στρατιωτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στις πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι διοικητικά κέντρα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τις λειτουργίες του τουρκικού κρατικού μηχανισμού, τοπικά εμπορικά κέντρα δηλαδή αγορές προμήθειας και διάθεσης προϊόντων, τόποι βιοτεχνικής παραγωγής αγαθών.

Το θεσμικό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης στις πόλεις είναι σε μεγάλο βαθμό ομοιογενές. Υπάρχει η συνέλευση των δημογερόντων στην οποία συμμετέχουν κυρίως μέλη της αστικής τάξης. Η διοίκηση ασκείται με έναν τρόπο παρεμφερή με τις αγροτικές περιοχές. Η κοινοτική εξουσία των δημογερόντων αναδεικνύεται σε ανώτερο διαχειριστικό όργανο των εσωτερικών υποθέσεων και σε μηχανισμός εκπροσώπησης της κοινότητας στις επίσημες Οθωμανικές αρχές.

Η κοινοτική εξουσία, είναι σε μεγάλο βαθμό συλλογική. Η οργάνωση και η λειτουργία του αυτοδιοικητικού συστήματος εξαρτάται από το μέγεθος, την δύναμη και τις ιδιομορφίες της συγκεκριμένης αστικής τάξης. Σε ορισμένες πόλεις η κοινοτική εξουσία ασκείται από ολιγομελές κοινοτικό συμβούλιο δημογερόντων, του οποίου επικεφαλής τίθεται ο πρωτόγερος ή ο κοτζαμπάσης. Το κοινοτικό αυτό συμβούλιο προβαίνει σε καταμερισμό των αρμοδιοτήτων των δημογερόντων, λειτουργεί και ευθύνεται συλλογικά.

Σε άλλες αυτοδιοικούμενες πόλεις η κοινοτική εξουσία ασκείται από ολιγομελές κοινοτικό συμβούλιο το οποίο υποστηρίζεται από ένα πολυμελές συμβουλευτικό συλλογικό όργανο, στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι πόλεις Αθήνα και Βέροια.

Η Αθήνα⁸⁹ διοικείται από τετραμελές κοινοτικό όργανο, στο οποίο εκπροσωπούσαν όλα τα κοινωνικά στρώματα. Κατά την αναγνώριση της εκλογής των κοινοτικών αρχόντων από το καδή της πόλης παρευρίσκοντο εκτός των προυχόντων των χωριών, ο μητροπολίτης καθώς και εκπρόσωποι των συντεχνιακών οργανώσεων της πόλης, γεγονός που μαρτυρεί ότι οι θεσμικά αναγνωρισμένοι παράγοντες της οικονομικής και πολιτικής ζωής της πόλης ασκούν αρμοδιότητες συμβουλευτικού χαρακτήρα.

Η Βέροια⁹⁰ διοικείται από δύο συλλογικά όργανα. Το κυβερνητικό συμβούλιο αποτελούμενο από οκτώ μέλη και με επικεφαλή τον κεχαγιά της πόλης. Το δεύτερο κοινοτικό όργανο συγκροτείται από περισσότερα μέλη και ασκεί συμβουλευτικές αρμοδιότητες.

Η κοινωνία της πόλης, διαιρείται σε αυτοδιοικούμενες ενότητες οι οποίες αντανακλούν τις γεωγραφικές, παραγωγικές, επαγγελματικές και άλλες πραγματικότητες και δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της.

Σε κάθε αυτοδιοικούμενη ενότητα, υπάρχει συνήθως ένα σώμα προεστών που διαχειρίζεται τις υποθέσεις και εκπροσωπεί τους κατοίκους του μαχαλά ή της συνοικίας στα κεντρικά όργανα της κοινότητας. Η πόλη των Ιωαννίνων διαιρείται σε τριάντα πέντε μαχαλάδες, κάθε μαχαλά είχε τους δικούς του κοινοτικούς άρχοντες, με κύριο μέλημά τους η κατανομή των φορολογικών προσόδων στους κατοίκους του μαχαλά. Εκπρόσωπος του μαχαλά ήταν ο μουχτοδημογέροντας.

2.2.6. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης (1453) και την οριστική πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ο Μωάμεθ ο κατακτητής όχι μόνο σταμάτησε τις κακοποιήσεις των χριστιανών και έβαλε σε τάξη την άλλοτε πρωτεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας αλλά διόρισε πατριάρχη τον Γεννάδιο Σχολάριο⁹¹, που με

⁸⁹ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ.208

⁹⁰ Γ. Κοντογιωργής *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση – Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθηνά 1982, σελ.208

⁹¹ Κορδάτος Γ. *Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, Εκδοσεις Μπουκουμανη, Αθηνά 1973, σελ 64

το κήρυγμά του έσπειρε τη διχόνοια στην Κωνσταντινούπολη ανοίγοντας την πόρτα του κάστρου και βάζοντας τους Τούρκους μέσα στην πρωτεύουσα, σε αντίθεση με τον Παλαιολόγο και το στρατό που υπερασπίστηκαν την Πόλη.

Ο Σουλτάνος, θεώρησε τον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης ως ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη όλων των χριστιανών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας παραχωρώντας του μεγάλη διοικητική δικαιοδοσία πάνω σε όλες τις Εθνότητες. Ο Πατριάρχης ήταν ο απόλυτος ρυθμιστής των θρησκευτικών ζητημάτων.

Η εξουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου εκτείνεται σε όλη τη Μικρά Ασία, στα νησιά του Αιγαίου, στη Χερσόνησο του Αίμου, στη Βλαχία, Μολδαβία και στη Ρωσία.

Σύμφωνα με τα χορηγηθέντα εκκλησιαστικά προνόμια ο πατριάρχης ασκούσε εποπτεία στους κατά τόπους μητροπολίτες, αρχιεπισκόπους και επισκόπους, έχοντας δικαίωμα να τους διορίζει κατόπιν έκδοσης ειδικού βερατίου από την Πύλη και τους παύει.

Ασκούσαν εποπτικό έλεγχο στους ναούς και στις περιουσίες τους και στις μονές. Έστελνε έξαρχους στις επαρχίες για τη ρύθμιση εκκλησιαστικών ζητημάτων, είχε πειθαρχική και ποινική δικαιοδοσία πάνω στον κλήρο.

Σύμφωνα με τα πολιτικά προνόμια ο πατριάρχης διαπραγματευόταν με την Πύλη για τα εκκλησιαστικά προνόμια. Είχε δικαίωμα να επιβάλει φορολογία σε κληρικούς και λαϊκούς για την αντιμετώπιση των αναγκών του πατριαρχείου, στη δικαιοδοσία του ανήκε το οικογενειακό και όλο το αστικό δίκαιο των υπόδουλων. Για την εκδίκαση των υποθέσεών τους οι χριστιανοί κατέφευγαν όπως είναι ευνόητο στα εκκλησιαστικά δικαστήρια. Επιπλέον μπορούσε να ζητήσει τη βοήθεια της αστυνομίας για την εκτέλεση των αποφάσεών του.

Η εκκλησία ως θεσμός, παρουσιάζει το χαρακτηριστικό ότι απαντιέται σε όλες τις στιγμές και τις εκφράσεις των τοπικών κοινωνιών, αφού κατάφερε να διατηρήσει την περίοδο της Τουρκικής κυριαρχίας τα ιδεολογικά και θεσμικά της θεμέλια.

Την πρώτη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας χαρακτηρίζεται από την ισχυρή παρουσία της εκκλησίας στα κοινοτικά πράγματα. Ο κληρικός ήταν φορέας της θρησκευτικής πίστης, ο πολιτικός εκφραστής των ραγιαδών στην Πύλη, και διαχειριστής των εσωτερικών υποθέσεων των κοινοτήτων. Σε πολλές νησιωτικές και ηπειρωτικές κοινότητες οι κληρικοί αναμίχθηκαν ενεργά στις κομματικές

συσσωματώσεις και αντιπαραθέσεις, οι οποίες οδήγησαν σε όξυνση τα κοινοτικά πράγματα.

Η συντήρηση της Εκκλησίας στην πολιτική ζωή των τοπικών κοινωνιών οφειλόταν:

A) στην προνομιακή θέση του κλήρου στην πνευματική και κοινωνικοπολιτική ζωή των υπόδουλων ελλήνων.

B) Στην οικονομική, κοινωνική ενσωμάτωση της, στις δημοσιονομικές διαδικασίες και στις προνομιακές ρυθμίσεις της πύλης.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

3.1 ΎΔΡΑ

Την διοίκηση της Ύδρας την ασκούσαν δυο ιερείς, όταν η κοινότητα ήταν αγροτική, στους οποίους προστέθηκαν με την πάροδο των χρόνων τρεις λαϊκοί, δυο επίτροποι και ένας «*γραμματικός*». Η ανάπτυξη της εμπορικής ναυτιλίας και η συγκέντρωση κεφαλαίων στη Ύδρα, επέφερε ταξικές διαφοροποιήσεις στους κόλπους της κοινότητας καθώς και στον τρόπο διοίκησης.

Η αγροτική κοινωνία μεταβλήθηκε σε μια διαστρωματωμένη κοινωνία, η οποία αποτελούταν από τρεις τάξεις:

- α) των πλοιοκτητών ,που την αποτελούσαν οι οικονομικά ισχυροί
- β) την μεσαία τάξη ,που την αποτελούσαν οι πλοίαρχοι
- γ) και οι ναύτες ,που αποτελούσαν την κατώτερη τάξη.

Την διοίκηση της Ύδρας την ασκούσε δωδεκαμελές συμβούλιο. Μέλη του συμβουλίου άνηκαν στην τάξη των πλοιοκτητών. Το συμβούλιο χωρίζεται σε τρία τμήματα, το οποίο απαριθμούσε τεσσάρα μέλη το καθένα. Το κάθε τμήμα αναλάμβανε τη διοίκηση για τέσσερις μήνες. Στα τέλη του 19^ο αιώνα εκδηλώθηκε διαμάχη ανάμεσα στην πρώτη τάξη «των ιδιοκτητών» και την μεσαία τάξη των «πλοίαρχων», για την διοίκηση της κοινότητας.

Η μεσαία και κατώτερη τάξη ξεσηκώθηκαν ενάντια στην τάξη των ιδιοκτητών το 1802 ζητώντας μερίδιο συμμετοχής στην διοίκηση της νήσου. Οι πλοιοκτήτες δεν μπόρεσαν να καταστείλουν την εξεργεση , γι' αυτό απέστειλαν επίτροπο στη Κωνσταντινούπολη ζητώντας την παρέμβαση του Οθωμανικού στόλου. Ο αρχιναυαρχος επενέβει και διόρισε ανώτατο κοινοτικό άρχοντα τον Γεώργιο Βούλγαρη ο οποίος κυβέρνησε την κοινότητα μέχρι το θάνατο του, με την συγκατάθεση της ανώτερης τάξης.

Η οικονομική και κοινωνική εξέλιξη των Σπετσών ήταν παράλληλη με αυτή της Ύδρας. Η διάφορα έγκειται στο γεγονός ότι οι Σπέτσες πήραν μέρος στην εξεργεση των Ορλοφικών με αποτέλεσμα η τάξη των πλοιοκτητών να μην προλάβει

να ισχυροποιηθεί τόσο πολύ όσο της Ύδρας. Παρόλα αυτά την διοίκηση την ασκούσε η τάξη των πλοιοκτητών κατά τρόπο ολιγαρχικό.

Σε αντίθεση με την Ύδρα και τις Σπέτσες στα Ψαρά η κοινοτική οργάνωση ήταν δημοκρατική. Ο λαός εξέλεγε σαράντα εκλέκτορες οι οποίοι εξέλεγαν στην συνέχεια τέσσερις κοινοτικούς άρχοντες. Η συνέλευση συγκαλείτο στην εκκλησία του Άγιου Νικολάου, το μήνα Μάρτιο. Η δημοκρατική οργάνωση των Ψαρών οφείλεται στο γεγονός ότι το κεφαλαία ήταν διασκορπισμένα και δεν ήταν συγκεντρωμένα στα χέρια λίγων. Μαρτυρείτε ότι στα 1815 ο λαός κατηγόρησε τους κοινοτικούς άρχοντες για τυραννική διοίκηση. Η κατηγορία αυτή προκάλεσε την επέμβαση του αρχιναυαρχου του Οθωμανικού στόλου.⁹²

2.3.2 ΧΙΟΣ

Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι κοινοτικοί θεσμοί, στη νήσο *Χίο*⁹³ αναπτύχθηκαν χάρη στα προνομία που παραχώρησε στο Νησί ο Σουλτάνου Μουράτ . Ένα χρόνο μετά την ειρηνική κατάληψη της Χίου από τους Οθωμανούς, απέκτησε το πρώτο προνομιακό ορισμό υπέρ της. Το 1578 ο Σουλτάνος παραχώρησε και δεύτερο σουλτανικό προνομιακό ορισμό υπέρ της Χίου . Τα προνομία περιλάμβαναν την κοινότητα της πρωτεύουσας, τις 29 κοινότητες των Μαστιχοχωρίων και τις λοιπές κοινότητες της νήσου. Η χορήγηση των προνομίων οδήγησε σε οικονομική και πνευματική ανάπτυξη την Χίο .

Στα προνομία περιλαμβάνεται η απαλλαγή από έκτακτους φόρους ,από τις αγγαρείες, ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων των κάτοικων, απαγόρευση του εξισλαμισμού και διατήρηση των εθίμων και του δικαίου. Η χορήγηση προνομιακών ορισμών στη νήσο Χίο, από το Μουράτ είχε ως αποτέλεσμα οι κάτοικοι των Κυκλάδων να ζητήσουν και αυτοί την έκδοση προνομιακού ορισμού υπέρ αυτών.

⁹² Θεοδ. Θεόδωρου , *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθήνα 1996, σελ.171

⁹³Π. Αργυρόπουλος ,*Δημοτική διοίκηση εν Ελλάδι*, Εκδόσεις Μαυρομάτη, Αθηνά 1859,σελ56.

2.3.3 ΚΥΠΡΟΣ

Η Κύπρος ενσωματώθηκε στη οθωμανική αυτοκρατορία το 1570. Αμέσως μετά την κατάληψη ο Σουλτάνος Σελίμ ο Β' κατήργησε την φεουδαρχία, παραχωρώντας την γη σε Έλληνες καλλιεργητές, αποκαταστήθηκε η αυτοκέφαλη ορθόδοξη εκκλησία που την είχαν καταργήσει στα τέλη του 12^{ου} αιώνα οι Φράγκοι, ανακόποντας την πορεία της από την ημερομηνία ιδρύσεως της με τον 8^ο κανόνα της τρίτης οικουμενικής Συνόδου. Ο Σελίμ όρισε ένα ορθόδοξο χριστιανό *διερμηνέα* οποίος διενεργούσε την απογραφή των κατοίκων, εκτιμούσε την περιούσια τους και σε συνεργασία με τον επίσκοπο επέβαλε φορολογία. Στο διερμηνέα είχε παραχωρηθεί το δικαίωμα, έγκρισης του προϋπολογισμού, η διοίκησης της Κύπρου καθώς και της αναφοράς στην Πύλη κάθε παρεκτροπής των Οθωμανών αξιωματούχων στην Κύπρο.

Οι Έλληνες διερμηνείς της Κύπρου λόγω των αρμοδιοτήτων που τους είχε παραχωρήσει ο Οθωμανός δυνάστης είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους σημαντική δύναμη και επιρροή στις υποθέσεις της νήσου. Σημαντική δύναμη και επιρροή είχε αποκτήσει και ο επικεφαλής της ορθόδοξης εκκλησίας. Η εκκλησία της Κύπρου είχε και δικαστικές αρμοδιότητες. Για την τοπική αυτοδιοίκηση της Κύπρου δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα σημαντικά στοιχεία. Μαρτυρείτε ότι στην Κύπρο υπήρχαν κοινότητες, από την πρώτη οθωμανική περίοδο και επικεφαλής κάθε κοινότητας ήταν οι «*μουχταρηδες*».⁹⁴

2.3.4 ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Η προσάρτηση των *Ιωαννίνων*⁹⁵ στην οθωμανική αυτοκρατορία έγινε με συνθήκη. Με την συνθήκη αυτή οι Οθωμανοί παραχωρούσαν: στα Ιωάννινα το δικαίωμα διατήρησης της κοινοτικής οργάνωσης, δικαστικής εξουσία στο μητροπολίτη, την ισχύ εκκλησιαστικών δικαιωμάτων καθώς και τη διατήρηση γαιοκτημονικών δικαιωμάτων.

⁹⁴ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ. 167

⁹⁵ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ. 176

Ο πληθυσμός των Ιωαννίνων ήταν κατανεμημένος σε τριάντα μαχαλάδες, από τους οποίους ο ένας ήταν μουσουλμανικός. Δυόμισι αιώνες μετά την κατάκτηση ο περιηγητής Τσελεμπί αναφέρει 37 μαχαλάδες στην πόλη των Ιωαννίνων, 18 μουσουλμανικούς, 14 χριστιανικούς, 4 Εβραϊκούς και ένα γύφτικο. Η αύξηση του αριθμού των Μουσουλμάνων οφείλεται στον εξισλαμισμό και στην φυγή των χριστιανών από την πρωτεύουσα.

Στα Ιωάννινα η άρχουσα τάξη κατοικούσε μέσα στο κάστρο. Το προνόμιο αυτό το διατήρησε όπως φαίνεται κατά τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας. Η κοινωνική δομή των Ιωαννίνων τροποποιείται κατά τις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Αιτίες της τροποποίησης ήταν το κίνημα του Διονυσίου Σκυλοσοφου και ο μαζικός εξισλαμισμός των Ελλήνων σπαχήδων. Η άρχουσα τάξη χάνει σημαντικό βαθμό της επιρροής που είχε στα ζητήματα της πόλης κατά την εποχή του Αλή Πάσα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα Ιωάννινα είχαν εξελιχθεί σε ένα μεγάλο οικονομικό και πνευματικό κέντρο με ανεπτυγμένη την τοπική αυτοδιοίκηση στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιζαν οι μεγαλέμποροι και οι διανοούμενοι.

Η κοινότητα των Ιωαννίνων ήταν χωρισμένη σε δυο αντίπαλες παρατάξεις, που η μια εκπροσωπούσε την άρχουσα τάξη και η άλλη επηρεαζόμενη από τις προοδευτικές ιδέες, εκπροσωπούσε τις αστικές και λαϊκές τάξεις. Στα Ιωάννινα κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα συμμετείχαν και οι μουχτοδημογεροντες στις κοινοτική διοίκηση, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τις διάφορες συνοικίες των Ιωαννίνων. Η κάθε συνοικία είχε τη δική της σφραγίδα και κύριο μέλημα της ήταν να κατανείμει και να εισπράττει τους φόρους της συνοικίας. Στον κάζα των Ιωαννίνων υπάγονται και οι περιφέρειες Μαλακασίου, Παγωνίου, Κουρεντών, Τσαρκοβίτσας και του Ζαγορίου.

2.3.5 ΑΘΗΝΑ

Κατά την παράδοση⁹⁶ η Αθήνα χρωστάει την εύνοια των Οθωμανών στην ομορφιά μίας νέας Αθηναίας που για τις ευεργεσίες που πρόσφερε στην πολιτεία της την παρομοίαζαν με τις αυτοκράτειρες Ευδοκία και Ειρήνη. Εικάζεται ότι ήταν μία σκλάβα, η Βασιλική, ευνοούμενη του Σουλτάνου Αχμέτ Α', που για να εξυπηρετήσει

⁹⁶ Γεώργιος Φινλεϋ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθήνα 1973, σελ. 12

τους συμπατριώτες της και να τους ανακουφίσει από την καταπίεση των Οθωμανών απόσπασε από τον εραστή της ως δώρο αυτοκρατορικό προνόμιο, να ελέγχονται τα οικονομικά της Αθήνα από τον Κισλάρ αγά .

Υποταγή της Αθηνάς⁹⁷ στον Οθωμανό δυνάστη έγινε το 1456. Όταν το 1458 την επισκέφθηκε ο Μεχμετ ο Β' της παραχώρησε μια σειρά από προνομία, τα οποία διατηρήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, ανάμεσα σ' αυτά τα δικαιώματα περιλαμβάνεται και το δικαίωμα της αυτοδιοίκησης. Το 1610 η Αθηνά απέκτησε διοίκηση με δικό της δικαστή. Η Αθηναϊκή κοινωνία αποτελούνταν από 4 κοινωνικές τάξεις, την αριστοκρατική που την αποτελούσαν οι παλιές αριστοκρατικές οικογένειες, την μεγαλοαστική, την μικροαστική και την κατώτερη στην οποία άνηκαν οι αγρότες και οι εργάτες. Αρχικά την διοίκηση της πόλης την ασκούσαν οι αριστοκρατικές οικογένειες. Στην εκλογή κοινοτικών αρχόντων λάμβαναν μέρος άμεσα ο μητροπολίτης και οι ιερείς, που κατείχαν ανώτερες εκκλησιαστικές και διοικητικές θέσεις, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονταν. Στην εκλογή τοπικών αρχόντων, από ότι φαίνεται δεν συμμετείχε η μικροαστική τάξη, συμμετείχε όμως στις διαβουλεύσεις για αυτή, με αντιπρόσωπους της. Οι εκλογικές διαδικασίες γίνονταν κάθε χρόνο, το μήνα Μάρτιο. Προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα έγινε μεταρρύθμιση του κοινοτικού συστήματος της Αθηνάς. Η μεταρρύθμιση κατάργησε το κληρονομικό δικαίωμα που είχαν τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης όσον αφορά την κοινοτική εξουσία, δημιουργώντας τη *λαϊκή συνέλευση*. Η μεταρρύθμιση ήταν αποτέλεσμα της εξέγερσης των μεγαλοαστών, των επαγγελματιών και του μητροπολίτη ενάντια στον Οθωμανό διοικητή Χατζή Αλή Χάσεκ, ο οποίος διοικούσε τυραννικά. Με την τυραννική εξουσία του Οθωμανού διοικητή είχαν ταυτιστεί και οι κοινοτικοί άρχοντες των παραδοσιακών αριστοκρατικών οικογενειών. Ο Χατζή Αλή Χάσεκ επανήλθε, σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει το πρακτικό ειρήνευσης της 4^{ης} Απριλίου 1819. Από το πρακτικό αυτό πληροφορούμαστε για διαμάχες που ξέσπασαν ανάμεσα στους Έλληνες της Αθηνάς.

---

⁹⁷ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.180

2.3.6 ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΡΑΦΩΝ

Στις 10 Μαΐου 1525 υπογράφηκε η *συνθήκη Ταμασίου*⁹⁸ (πήρε το όνομα της από το χωριό Ταμάσι). Με τη συνθήκη του Ταμασίου παραχωρήθηκαν από το Μουράτ το Β προνομία στις κοινότητες της Πίνδου και των παραφυάδων της. Με τη συνθήκη αυτή αναγνωρίζεται η αυτονομία των χωριών των Αγράφων, η απαγόρευση εγκατάστασης των Τούρκων σε αυτά και η ελεύθερη επικοινωνία μεταξύ των πεδινών και ορεινών τόπων της περιοχής, για την εξυπηρέτηση κυρίως κτηνοτροφικών σκοπών. Κάθε κοινότητα υποχρεώνεται να καταβάλλει στην Πύλη 5000 γρόσια το χρόνο, τα οποία θα αποστέλλονται σε αυτή έναν έμπιστο κοινοτικό συμβούλιο. Πρέπει να τονίσουμε ότι οι κάτοικοι της περιοχής των Αγράφων δεν απέκτησαν πρώτη φορά προνομία με τη συνθήκη του Ταμασίου, αλλά κατόρθωσαν ύστερα από την ανεπιτυχή προσπάθεια των Τούρκων να τα περιορίσουν η να τα άρουν.

2.3.7 ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Για την περιοχή του *Ζαγορίου* η ιστορία αναφέρει ότι «το κεντρικό τμήμα υποτάχτηκε από το Μουράτ το Β ύστερα από τη συνθήκη του αντιπρόσωπου με τις δυνατές οικογένειες του τόπου, ενώ τα ανατολικά με τα βόρεια Βλαχοχώρια της περιοχής Μαλακασίου είχαν την ίδια τύχη 48 χρόνια ύστερα από την υποταγή των Ιωαννίνων δηλαδή το 1478. Το δυτικό τμήμα αναφέρεται επίσης ως αυτόνομο και αυτοδιοίκητο, χωρίς να είναι γνωστή η χρονολογία στους Τούρκους»⁹⁹. Το καθεστώς του Ζαγορίου μετατράπηκε με την πάροδο του χρόνου σε μία μορφή τοπικής ομοσπονδιακής αυτοδιοίκησης. Οι κάτοικοι της περιοχής του Ζαγορίου πλήρωναν στη βαλιδε σουλτάνα στην οποία υπάγονταν τρεις φόρους: α) προσωπικός, β) χαράτσι και γ) προβατονομιο.

⁹⁸ Χρηστος Κλειωσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ. 124

⁹⁹ Χρηστος Κλειωσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ. 126

2.3.8 ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ

Η περιοχή *Μαλακασίου*¹⁰⁰, που βρίσκεται νοτιοανατολικά του Ζαγορίου και προς τα νότια των Ιωαννίνων ,περιλαμβάνει τα εξής χώρια: Καλαριτες, Μέτσοβο, Συρακο ,Αμπορεση κ.α. Απολάμβαναν ιδιαίτερα προνομία, υπάγονταν στη Βαλιδε σουλτάνα (βασιλομήτορα) και πλήρωναν τρεις φόρους. Με την πάροδο του χρόνου τα χώρια έχασαν την προστασία της βαλιδε σουλτάνας και παραχωρήθηκαν σε σπαχήδες. Η παραχώρηση προνομίων οδήγησε σε οικονομική ανάπτυξη την περιοχή του Μαλακασίου.

2.3.9 ΤΗΝΟΣ

Η *Τήνος*¹⁰¹, περιήλθε στους Βένετους με τον όρο ότι ο νέος δυνάστης θα σεβαστεί τα προνομία και τα έθιμα της νήσου, τα οποία οι κάτοικοι είχαν αναπτύξει κατά τη βυζαντινή περίοδο. Η ιστορία αναφέρει ότι ο ενετικός τίτλος συντόχοι, που σήμαινε κοινοτικοί άρχοντες, διατηρήθηκε και επί τουρκοκρατίας.

2.3.10 ΜΥΚΟΝΟΣ

Η ιστορία μας πληροφορεί ότι η νήσος *Μύκονος*¹⁰², από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα και μετά επί τουρκοκρατίας εδιοικείτο όπως και η Κέρκυρα, από τον «γουβερναδορο» ή «καπετανον». Αλλά το 1615 με το θάνατο του τελευταίου γουβερναδορου, οι ιερείς και ο λαός συνήλθαν σε κοινή συνέλευση στην εκκλησία του προφήτη Ηλία, έξω από το κάστρο και εξέλεξαν δυο συντοπίτες τους, στη θέση του, για ένα χρόνο, τον Ανδρέα Καλαμαρά και τον Εμμανουήλ Στάθη. Αυτή ήταν η αρχή της σύστασης του ονομαστού «κοινού των Μηκωνίων» το οποίο αναπτύχθηκε σημαντικά.

¹⁰⁰ Ιστορία του ελληνικού έθνους, Τόμος Ι , Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ.152

¹⁰¹ Χρήστος Κλειωσις, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη ,Αθήνα 1977, σελ.127

¹⁰² Χρήστος Κλειωσις, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα1977, σελ.126

2.3.11 ΝΑΞΟΣ

Στη *Νάξο*¹⁰³ υπήρχαν τρεις κοινότητες. Η πρώτη του κάστρου που φαίνεται να κατοικείται ως τα μέσα του 17^{ου} αιώνα από απόγονους Φράγκων, η οποία είχε τους δικούς της άρχοντες. Η δεύτερη κοινότητα ήταν του Μούργου (προαστίων του κάστρου). Την τρίτη κοινότητα την αποτελούσαν τα χώρια του νησιού. Οι τρεις αυτές κοινότητες ενώθηκαν αλλά η ένωση αυτή είχε σύντομη διάρκεια.

2.3.12.ΣΥΡΟΣ

Στη *Σύρο*¹⁰⁴ διοικούταν από τους επίτροπους. Οι επίτροποι εκλέγονταν από τη γενική συνέλευση. Στη συνέλευση συμμετείχε περιορισμένος αριθμός προσώπων. Δεν συμμετείχαν σε αυτή οι βοσκοί και οι μικροαγροτες, αλλά μόνο εκείνοι που είχαν μια ορισμένη περιουσία. Επιπλέον κριτήριο συμμετοχής στη συνέλευση ήταν και η ηλικία. Οι μετέχοντες έπρεπε να είναι άνω των τριάντα ετών και γι' αυτό το λόγο αποκαλείτο «*γεροντομαζωξη*» δηλαδή συνέλευση των γερόντων.

2.3.13. ΣΑΜΟΣ

Όταν νήσος *Σάμος*¹⁰⁵ άρχισε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα να ξανακατοικείται, ο σουλτάνος όρισε «αχταμε», έδωσε δικαίωμα αυτοδιοίκησης στους χριστιανούς, απαγόρευσε την παραμονή Τούρκων στο νησί, καθορίζοντας τη φορολογική υποχρέωση της νήσους, με μια εφάπαξ ετήσια πληρωμή. Στην Σάμο χάρη στην αυτοδιοίκηση είχε αποκτήσει ένα είδος αυτονομίας. μέσα στην κοινότητα αυτή δημιουργήθηκαν δυο αντίπαλα κόμματα, το ένα συντηρητικό (το οποίο αποκαλείτο από τους αντίπαλους ως «*καλικάτζαρων*»), το άλλο ήταν των προοδευτικών (που ονομαζόταν από τους αντίπαλους του ως «*καρμανιόλων*» δηλαδή των επαναστατημένων και των ξεσηκωμένων).

¹⁰³ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.166

¹⁰⁴ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.168

¹⁰⁵ Θεοδ. Θεόδωρου, *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996, σελ.169

2.3.14. ΚΥΜΗ

Η *Κύμη*¹⁰⁶ η οποία ήταν παραθαλάσσια πόλη της Ευβοίας υπαγόταν στον πάσα της Χαλκίδας, είχε ανεπτυγμένη ναυτιλία. Ο λαός συνερχόταν κάθε Αύγουστο στο ναό του Άγιου Ιωάννη. Στη συνέλευση λογοδοτούσαν οι απερχόμενοι κοινοτικοί άρχοντες. Και στην Κύμη δημιουργήθηκε μια αστική τάξη, η οποία αποτελούταν από τους πλοιοκτήτες, η οποία είχε διαχωριστή από τη μεσαία τάξη των πλοίαρχων και των ναυτών.

2.3.15 ΝΑΟΥΣΑ

Το σπουδαιότερο προνόμιο που παραχώρησε με το *χάττι σεριφ*¹⁰⁷ ο Οθωμανός κατακτητής στην Νάουσα ήταν το δικαίωμα της αυτοδιοίκησης. Η Νάουσα διοικείται από *οχτωμελές συμβούλιο προκρίτων* με επικεφαλής άρχοντα (πρόεδρο), που εκλέγονται από την γενική συνέλευση των κατοίκων. Ο επικεφαλής κοινοτικός άρχοντας έχει συγκεντρώσει στα χέρια του σημαντικές εξουσίες, την εκδίκαση των διάφορων υποθέσεων των κατοίκων, το δικαίωμα παροχής αμνηστίας κατά βούληση του, επιβολή τιμωριών. Μόνο η γενική συνέλευση των πολιτών έχει δικαίωμα να τον παύσει ή να τον αντικαταστήσει με σκοπό να σταματήσει τις αυθαιρεσίες.

Στην Νάουσα υπήρχε στρατιωτική φρουρά αποτελούμενη από 300 άνδρες, η ύπαρξη καλλιέργησε στους κατοίκους της πόλης ένα αίσθημα ασφάλειας και πνεύμα ανεξαρτησίας.

Με βάση τα χορηγηθέντα προνόμια οι Οθωμανοί επισκέπτες της Νάουσας απαγορευόταν να εισέλθουν στην πόλη έφιπποι. Επιπλέον είχαν αναγνωριστεί σημαντικές φορολογικές απαλλαγές, γεγονός που διευκολύνει την ανάπτυξη της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ο ιεροδικαστής καδής καθώς και ο βοεβόδας ήταν επιφορτισμένοι με την ευθύνη είσπραξη των φορολογικών προσόδων της περιοχής.

Η ανάπτυξη της Νάουσας κορυφώνεται το 18^ο αιώνα με την ανάπτυξη – άνθηση της βιοτεχνίας, της χειροτεχνίας και την ακμή του εμπορίου, η ανοδική

¹⁰⁶ Χρηστος Κλειωσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ.175

¹⁰⁷ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999, σελ.478

οικονομική πορεία της πόλης ανασκάπτεται μετά την υποταγή της πόλης των Αλή πασά των Ιωαννίνων.

2.3.16 ΓΑΣΤΟΥΝΗ

Κατά την δεύτερη περίοδο της τουρκοκρατίας η Πελοπόννησος χωρίστηκε από Τούρκους σε 24 *βιλαέτια*¹⁰⁸ (επαρχίες). Η Ηλεία είχε διαιρεθεί σε δύο επαρχίες, της Γαστούνη με έδρα την Γαστούνη και τον Πύργο με έδρα τον Πύργο. Η επαρχία Γαστούνη περιλαμβάνει όλα τα χωριά της πεδινής Ηλείας.

Η διοίκηση της επαρχίας Γαστούνης είναι συνυφασμένη με τους *Χοτομαναίους*,¹⁰⁹ μετά την πτώση της ενετοκρατίας στο Μοριά πήραν το Βιλαέτι της Γαστούνης σαν μουκατά. Στην Γαστούνη συναντάμε *Σείζηδες* καθώς *Ζορμπάδες*, επιπλέον υπήρχε ένοπλο απόσπασμα, για την καταδίωξη φυγόδικων και την φρούρηση των Δερβενιών.

Παράλληλα με την ύπαρξη επαρχιακών τουρκικών αρχών υπήρχε και κοινοτική οργάνωση των Ελλήνων, με διοικητές της Επαρχίας Γαστούνης τους δημογέροντες. Κάθε χωριό εξέλεγε ένα ή δύο δημογέροντες ή προεστούς ανάλογα τον πληθυσμό του ,με χρονική διάρκεια ενός χρόνου. Οι δημογέροντες μαζί με τον ιερέα αποτελούσαν το ανώτατο όργανο διοίκησης της περιοχής.

Αρμοδιότητες των Δημογερόντων ήταν: ορθή διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας, κατανομή των φόρων ανάλογα την οικονομική κατάσταση κάθε οικογένειας, διόριζαν τον αγροφύλακα γνωστό και ως *Μεϊντάνη* του χωριού, ήταν υπεύθυνοι για την εκτέλεση των αποφάσεων των Οθωμανικών αρχών, επιπλέον διόριζαν τον *Κόπου Μπουλουη Μπαση* και τους υποτακτικούς που διεύθυναν τις παράνομες και παράλογες πράξεις.

Οι δημογέροντες το Βιλαετιού συγκεντρώνονταν στην πρωτεύουσα και εξέλεγαν αναμεταξύ τους δύο δημογέροντες ,που ήταν άμεσοι συνεργάτες του Μπέη για ζητήματα σχετικά με Βιλαέτι. Φρόντιζαν μαζί με τον δεσπότη για την εκτέλεση των διαταγών των τούρκικων αρχών, την κατανομή και την είσπραξης φόρων.

¹⁰⁸ Α. Χρυσανθακοπουλος ,Η Ηλεία επί τουρκοκρατία ,Αθηνά 1950 ,σελ 35

¹⁰⁹ Κώστας Λουρμπας, Γαστούνη ,Εκδόσεις Φωτοτεχνική ,Πύργος 1990, σελ15

2.3.17 ΛΕΥΚΑΔΑ

Όταν το 1684 η Λευκάδα κατακτήθηκε από τον *Φραγκίσκο Morosini*¹¹⁰ εγκαταστάθηκαν στο νησί δυο προπονητές: ο ένας ήταν έκτακτος με τριετή θητεία και άλλος ο τακτικός με διετή θητεία. Ο έκτακτος προπονητής έλεγχε τις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές υποθέσεις στην περιοχής δικαιοδοσίας του. Στο έκτακτο προπονητή της Λευκάδας υπάγονταν οι διοικητές της Πρέβεζας, της Βόνιτσας και ο τακτικός προπονητής Λευκάδας.

Ο έκτακτος προπονητής υπαγόταν στον γενικό προπονητή της Κέρκυρας και βρισκόταν σε άμεση επαφή μαζί του. Η εκδίκαση των διαφορών που προέκυπταν ανάμεσα στους ξένους και νησιώτες ή κατοίκων άλλου νησιού, ανήκε στις αρμοδιότητες του τακτικού προπονητή.

Οι κάτοικοι αφέθηκαν ελεύθεροι να αποφασίσουν για την εσωτερική οργάνωση του νησιού τους και να διαλέξουν το πολίτευμα που θα ήθελαν να εφαρμοστεί στον τόπο τους.

Η διοίκηση της νήσου ασκείται από το *γενικό συμβούλιο* στο οποίο μετείχαν Λευκαδίτες, η σύνθεσή του ήταν δημοκρατική. Η σύγκλιση του γινόταν τακτικά, κάθε χρόνο για να εγκρίνει τις διοικητικές αρχές. Προέδρευε στο συμβούλιο ο *έκτακτος προπονητής*. Οι διοικητικές αρχές αποτελούνταν: από τρεις συνδίκους, τρεις ειρηνοδίκες, τρεις υγειονομικούς παρατηρητές, δυο αγρονόμους, δυο εκτιμητές αγρών, ένα τάγμα και από δυο προπονητές για τους δρόμους.

2.3.18 ΜΑΝΗ

Οι Τούρκοι επέτρεψαν στους Μανιάτες να αυτοδιοικούνται, υποχρέωση αυτών ήταν η καταβολή 4.000 γροσιών στο Τούρκο πασά της Πελοποννήσου, δεν υπάρχουν πληροφορίες που να αποδεικνύουν κατά τον *Απόστολο Β. Δασκαλάκη*¹¹¹ ότι οι Μανιάτες κατέβαλαν τον ανώτερο φόρο, αντιθέτως οι υπομνήσεις των πασάδων περί καταβολής των οφειλομένων και οι συχνότατες υποσχέσεις ότι θα

¹¹⁰ Α. Βακαλοπουλος, Ιστορία του νέου Ελληνισμού (Τουρκοκρατία 1669-1821), Τόμος Β, Εκδόσεις Σφακιανική, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 44

¹¹¹ Μ. Δασκαλάκης, Η Μάνη και η Οθωμανική αυτοκρατορία 1453-1821, Εκδόσεις Μπουζουδακή, Αθηνά 1923 σελ. 36

χαριστούν σε αυτούς τα οφειλόμενα ποσά εάν σταματήσουν την αποστασία, μαρτυρούν πως τυπικά η Μάνη ήταν φόρου υποτελής στο Σουλτάνο, στην πραγματικότητα ήταν απολύτως ελεύθερη.

Το διοικητικό σύστημα της Μάνης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως Ομοσπονδιακός. Ολόκληρη η περιοχή της Μάνης είχε διαιρεθεί σε 15 περιφέρειες ή καπετανίες. Κάθε περιφέρεια εξέλεγε έναν τοπικό άρχοντα που προερχόταν συνήθως από τις ισχυρότερες οικογένειες της καπετανιάς. Ο τοπικός αυτός άρχοντας είχε μεγάλη τοπική δύναμη, ήταν ο στρατιωτικός αρχηγός της Περιφέρειας του. Οι τοπικοί άρχοντες συνέρχονταν και εξέλεγαν το γενικό άρχοντα, τον αποκαλούμενο και Μπέη.

Για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας, πολέμου συγκαλούσαν γενικές συνελεύσεις στις οποίες εκτός των καπετανίων συμμετείχαν έγκριτοι γέροντες, αρχιερείς και πρωτοπαλάδες. Για ζητήματα δικαίου λύνονταν από τα οικογενειακά συμβούλια ή από πραγματογνώμονες που ήταν γέροντες άπειτου παρελθόντος, αυτοί δικάζουν τις υποθέσεις βάση το παραδοσιακό εθιμικό δίκαιο. Στις ποινικές υποθέσεις ισχύει το δίκαιο του ισχυρότερου. Οι παραβάτες θρησκευτικών νόμων, όσοι δεν πολεμούσαν κατά του εχθρού, όσοι έδειχναν δειλία στο πεδίο της μάχης, τιμωρούνταν βάση των άγραφων νόμων της Μάνης με την ποινή του θανάτου.

2.3.19 ΒΕΡΟΙΑ

Η Ελληνική κοινότητα της Βέροιας διοικείται επί τουρκοκρατίας από τα εξής συλλογικά όργανα¹¹²:

α) Την «*Επαρχιακή Δημογεροντία*» που αποτελούνταν από δώδεκα δημογέροντες που εκλέγονταν από την «*Επαρχιακή Συνέλευση*» των προκρίτων της Βέροιας, της Νάουσας και των χωριών.

Η Επαρχιακή Δημογεροντία χωρίζονται σε δύο τμήματα, ένα της Βέροια και ένα της Νάουσα. Το κάθε τμήμα της επαρχιακής δημογεροντίας συνεδρίαζε ανεξάρτητα από την άλλη *υπό την προεδρία του μητροπολίτη* ή επιτρόπου του. Η

¹¹²Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999,σελ.299

επαρχιακή δημογεροντία ήταν ανώτατο συλλογικό όργανο της επαρχίας για τους χριστιανούς κατοίκους.

β) Η *Αντιπροσωπεία* αποτελούμενη από είκοσι τέσσερα μέλη, που εξέλεγε τα μέλη των λοιπών συλλογικών οργάνων της πόλεως.

γ) *Την Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή.*

δ) *Την Εφορεία Σχολείων*

ε) *Την Επιτροπή μονών*

Ο μητροπολίτης όλων των κοινοτικών σωματείων της πόλεως είχε δικαίωμα ψήφου, σε περίπτωση δε ισοψηφίας είχε δικαίωμα διπλής ψήφου.

2.3.20 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Οι κοινοτικοί θεσμοί μετά την επιβολή της Τουρκοκρατίας στις Βυζαντινές πόλεις ανασυντάχθηκαν. Οι τούρκοι σουλτάνοι που ενδιαφέρονταν για την επιβολή της τάξης, αντίκρισαν τις κοινοτικές αρχές ως όργανα διοίκησης των ραγιάδων και σαν μηχανισμούς είσπραξης φόρων. Έτσι όταν ο Μουρατ ο Β' κατάκτησε την *Θεσσαλονίκη*¹¹³ προσπάθησε ξανά να συγκεντρώσει τους σκορπισμένους σε διάφορα μέρη κατοίκους της, ανασυγκρότησε το παλαιό δωδεκαμελές κοινοτικό συμβούλιο της γερουσίας ή της συγκλήτου που λειτούργησε επί τουρκοκρατίας με ευρύτατες δικαστικές και διοικητικές δικαιοδοσίες.

Το ανώτατο διοικητικό όργανο της πόλης απαρτίζον στην πλειοψηφία του από κληρικούς και από εκπροσώπους των συντεχνιών οι οποίοι υποκαθιστούν τους γόνους παλαιών Βυζαντινών οικογενειών ή αστών.

Το δωδεκαμελές κοινοτικό συμβούλιο εκλεγόταν *σε γενική σύνοδο στην μητρόπολη* «μετά πάντων των προκρίτων ταύτης πολιτείας χριστιανών και όλων των ευρισκομένων ευλογημένων σιναφιών εν ταύτη τη Πολιτεία χριστιανών, ενώπιον του κατά καιρόν αρχιερεως ή επιτρόπου αυτού...»¹¹⁴ όπως μνημονεύεται σε πατριαρχικό έγγραφο του 1974 που αναφέρονται γενικά ζητήματα της πόλης.

¹¹³ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999,σελ.211

¹¹⁴ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999,σελ.213

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα οι κοινοτικοί άρχοντες της Θεσσαλονίκης είχαν αρκετή εξουσιαστική δύναμη, και είχαν επιφορτιστεί με την δημοσιονομική ευθύνη της κατανομής και είσπραξης των φόρων.

Οι Θεσσαλονικείς επί τουρκοκρατίας φαίνεται ότι είχαν ένα πρώτου βαθμού δικαστήριο το οποίο αποτελείτο από μέλη του δωδεκαμελούς κοινοτικού συμβουλίου με επικεφαλής τον αρχιεπίσκοπο της Πόλης. Οι επίσκοποι και οι αρχιερατικοί επίτροποι ή προεστοί δικάζουν τις διάφορες υποθέσεις των ραγιάδων σύμφωνα με τις πατροπαράδοτες συνήθειες και το γραπτό δίκαιο, όπως το «*προχειρον*» και το «*Εξαβιβλου*».

Από την παραπάνω παράθεση στοιχείων για την κοινότητα της Θεσσαλονίκης επί τουρκοκρατίας διαφαίνεται ότι ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την εκκλησία.

2.3.21 ΣΕΡΡΕΣ

Η πόλη των Σερρών περιήλθε στην κυριότητα των Οθωμανών στις 19 Σεπτεμβρίου του 1383 ύστερα από επίθεση των Τούρκων στρατηγών (Εβρενός μπέη και Τσανταρλή Καρά Χαλίλ πασά) και όχι ειρηνικά όπως θέλει η προφορική παράδοση. Μετά την άλωση πόλης ο σουλτάνος Μουρατ Α¹¹⁵, φέρθηκε με επιείκεια στην πόλη παρόλο που οι κάτοικοι της αντιστάθηκαν. Η στάση αυτή οφείλεται κυρίως σε πολιτικούς λόγους, εφόσον δεν είχε παγιωθεί η τουρκική κυριαρχία στον Μακεδονικό χώρο ο σουλτάνος Μουράτ Α' θέλησε να ησυχάσει τους χριστιανούς κατοίκους των ελεύθερων Βυζαντινών Πόλεων.

Ο Σουλτάνος παραχώρησε στις Σέρρες το προνόμιο της αυτοδιοίκησης. Σε έγγραφο του 1614 αναφέρεται ότι «εσύ άπας ο λαός και η πολιτεία της αγιότατης μητροπόλεως Σερρών ενώπιον του μητροπολίτη και των τιμιότατων κληρικών και ευλαβέστατων ιερέων και των χρησιμότατων αρχόντων, και μεγίστης συνόδου γενομένης, μικροί τε και μεγάλοι με ολονων την βουλήν, edιάλεξαν και εφημισαν δώδεκα ανθρώπους δίκαιους και καλούς και ενάρετους και το θεόν φοβούμενοι, και έβγαλαν από πάσα ρουσφέτι (συντεχνία) έναν άνθρωπο το πλέον δικαιοτερο και καλύτερο και ενάρετο».¹¹⁶

¹¹⁵Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999,σελ.198

¹¹⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975,σελ.196

Σύμφωνα με το παραπάνω έγγραφο κεντρικό όργανο διοικήσεως της πόλης των Σερρών ήταν το *δωδεκαμελές συμβούλιο*, αποτελούμενο από εκπροσώπους των συντεχνιών της Πόλης. Βασικό καθήκον του Συμβουλίου ήταν η διαχείριση των κοινών υποθέσεων της πόλης καθώς η κατανομή των φόρων στους πολίτες ανάλογα την οικονομική τους δυνατότητα.

Η πόλη των Σερρών ήταν *διαμεμένη σε μαχαλάδες*, συνήθως κάθε ενορία αποτελούσε ξεχωριστό μαχαλά με διοικητή τον μουχτάρης, που ήταν εκτελεστικό όργανο των αποφάσεων του Δωδεκαμελούς Συμβουλίου της πόλης.

2.3.22 ΕΠΑΝΟΜΗ

Η *Επανομή*¹¹⁷ ανήκε στο χάσι του λόγγου, και διοικείτο *από την συνέλευση* του χωριό που συγκαλούνταν στην πλατεία του χωριού. Στην σύναξη της συνέλευσης των ενηλίκων και ευπόρων κατοίκων ρυθμιζόνταν ζητήματα που αφορούσαν: την εκμετάλλευση των βοσκοτόπων, την χρήση νερού, το ποσό φορολογικής επιβάρυνσης των κατοίκων, εκτίμηση των διαφόρων ζημιών που προκαλούνται κατά καιρούς στις αγροτικές καλλιέργειες από θεομηνίες, ζητήματα εκπαίδευσης.

Ξεχωριστή θέση και σπουδαιότητα είχαν οι *γέροντες οι κοτζαμπάσηδες* ή οι *δημογέροντες*, όπως άλλωστε ονομάζονταν στον Μακεδονικό χώρο. Οι τοπικοί άρχοντες της Επανομής ήταν ένα είδος συνδέσμου ανάμεσα στην κοινότητα και την Οθωμανική διοίκηση, ήταν παντοδύναμοι όσο αναφορά τις ενδοκοινοτικές υποθέσεις. Η Οθωμανική Διοίκηση τους είχε εμπιστευτεί την κατανομή της φορολογίας.

Υπήρχε το αξίωμα του *πρωτογέροντα*, με καθαρά τιμητική παρουσία στα κοινοτικά δρώμενα. Η θητεία διαρκούσε ένα χρόνο, βασικό κριτήριο εκλογής ήταν η κτηματική περιουσία, πάνω από 100 στρέμματα. Το ίδιο ίσχυε και για τα λοιπά μέλη του κοινοτικού συμβουλίου. Η εκλογή γινόταν δια βοής στο χώρο της πλατείας με την συμμετοχή όλων των ενηλίκων ανδρών της κοινότητας. Η επικύρωση της εκλογής γινόταν από τον Καϊμακάμη. Αρμόδιος για την ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων ήταν ο κοινοτικός υπάλληλος.

¹¹⁷ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 197

Τα θέματα που συνήθως εκδίκαζαν οι τοπικοί άρχοντες ήταν κληρονομικές υποθέσεις, στην περίπτωση που οι διαφορές ήταν εντονότερες και έπαιρναν μεγάλες διαστάσεις τότε τις εκδίκαζε ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Αλλά όσοι δεν εμπιστεύονταν την δικαιοσύνη των ραγιαδών μπορούσε να προσφύγουν στις τουρκικές δικαστικές αρχές.

2.3.23 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Στην *Κωνσταντινούπολη*¹¹⁸ οι Έλληνες αποτελούσαν την πιο πολυάριθμη μη μουσουλμανική κοινότητα. Οι έλληνες ήταν συγκεντρωμένοι νότια του Κερατίου Κόλπου, με λίγες ολιγάνθρωπες συνοικίες στην περιοχή του Γαλατά. Οι πολυπληθέστερες ελληνικές συνοικίες παρατηρούνται κοντά στο φανάρι. Το πολυάριθμο ελληνικό στοιχείο στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης δεν οργανώθηκε σε κοινότητες όπως συνέβηκε σε άλλες πόλεις του ελλαδικού χώρου, λόγω της ύπαρξης του Οικουμενικού πατριαρχείου που μπορούσε να προστατεύει και να ενισχύει τους Έλληνες της Πόλης. Ο συνηθισμένος τύπος κοινότητας υποκαταστάθηκε από την «*Επιτροπή του κοινού*» που την αποτελούσαν άρχοντες όσοι κυρίως ξεχώριζαν σε πλούτο και κοινωνική θέση. Το κύριο έργο της Επιτροπής ήταν η διαχείριση των οικονομικών του Πατριαρχείου. Η Επιτροπή του κοινού κατά την άσκηση εποπτείας στα οικονομικά του Πατριαρχείου ή άλλα ζητήματα είχε την συμπαράσταση των συντεχνιών. Βέβαια συχνές ήταν οι συγκρούσεις μελών της επιτροπής με τον πατριάρχη.

2.3.24 ΚΟΖΑΝΗ

Η έρευνα για την διοίκηση στην Κοζάνη επί τουρκοκρατίας δεν έχει προχωρήσει επαρκώς, παρόλο την ύπαρξη σημαντικού πλήθους διοικητικών εγγράφων. Η Κοζάνη¹¹⁹ υπαγόταν στον κάζα των Σέρβων που ανήκε στο σαντζάκι του Μοναστηρίου Μπιστόλια. Το 1745 μεταφέρεται η έδρα της επισκοπής Σερβίων στην Κοζάνη και μετονομάζεται σε επισκοπή Σερβίων και Κοζάνης.

¹¹⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθήνα 1975, σελ. 18

¹¹⁹ Κοζάνη (από την αρχαιότητα μέχρι ημέρα), Ιστορικά, Εκδόσεις Φωτοεκδοτική, Αθήνα 2003, Τεύχος 168, σελ.12

Τον 17^ο αιώνα ο Χαρίσιος Τρίαντας¹²⁰ απόδημος από την Ρωσία απέσπασε από το Σουλτάνο με έκδοση φερμανιού προνόμια για την πόλη της Κοζάνης. Βάση των προνομίων απαγορευόταν σε Οθωμανούς να εγκατασταθούν στην Κοζάνη, καθώς η διέλευση και η διαμονή στρατού, επιπλέον οι κάτοικοι απαλλάσσονταν από μερικούς φόρους. Ακόμη η Κοζάνη υπαγόταν ισοβίως στην βαλιδε σουλτάνα (βασιλομήτωρ), στην πόλη διέμενε και ο εκπρόσωπος της σουλτάνας ,ο βοεβόδας επιφορτισμένος με την είσπραξη των φόρων. Πρώτος δημογέροντας της πόλης έγινε ο Τρίαντας.

Ο δεσπότης της Κοζάνης είναι η εκκλησιαστική, διοικητική και δικαστική κεφαλή της κοινότητας, που μαζί με τους δημογέροντες ασχολούνται με τις υποθέσεις της κοινότητας, την κοινωνική πρόνοια και την παιδεία. Ο δεσπότης της Κοζάνης τον πλαισιωνόταν από *το ιερό δικαστήριο* που αποτελούταν από τέσσερις κληρικούς και *το μικτό δικαστήριο* αποτελούμενο από τέσσερις προκριτούς, οι οποίοι εκλέγονταν από τον δεσπότη.

---

¹²⁰ Αλέκα Κουραδουμα-Γερολυμου, *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης*, Εκδόσεις Τροχαλία, Αθηνά 1997, σελ 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Σε ορισμένες περιοχές παράλληλα με την διοίκηση που ασκούσαν οι κοινότητες αναπτύχθηκε επίσης αυτοδιοίκηση σ' ευρύτερη περιφέρεια. Αυτό το αυτοδιοικητικό σύστημα θα μπορούσαμε να του αποδώσουμε την επωνυμία της δευτεροβάθμιας ελληνικής τοπικής αυτοδιοίκησης. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η δευτέρου βαθμού τοπική αυτοδιοίκηση πήρε δύο μορφές. Η πρώτη απαντάται στην Πελοπόννησο είναι η τοπική αυτοδιοίκηση κατά επαρχίες. Η δεύτερη μορφή, απαντάται σε ορισμένες περιοχές της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, είχε την μορφή ομοσπονδίας.

3.1 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Κατά την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα, την διοίκηση των κοινοτήτων στην Πελοπόννησο την ασκούσαν οι γέροντες, οι οποίοι διαχειρίζονταν τις τοπικές υποθέσεις και εισέπρατταν τους φόρους. Την περίοδο 1460-1675 στην Πελοπόννησο δεν υπάρχει ιδιαίτερη κοινωνική διαστρωμάτωση, σχεδόν όλοι οι κάτοικοι ανήκουν στη μια κοινωνική ομάδα χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις, επιπλέον οι παλιές οικογένειες μεγαλοακτημόνων ευγενών φαίνεται να είχαν εξαφανιστεί.

Την περίοδο της ενετοκρατίας (1685-1715) έγιναν στην Πελοπόννησο σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις. Οι Βενετοί οργάνωσαν διοικητικά την Πελοπόννησο σύμφωνα με τους δικούς τους θεσμούς, διαιρώντας την σε πόλεις και κοινότητες. Διαιρέθηκε σε τέσσερις επαρχίες: Ρωμανίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας, Αχαΐας με τις αντίστοιχες πρωτεύουσες το Ναύπλιο, Μονεμβασιά, Ναβαρίνο και Πάτρα. Στην πρωτεύουσα κάθε νομού διόρισαν ένα προπονητή με στρατιωτικές, οικονομικές και δικαστικές αρμοδιότητες.

Οι Βενετοί αναγνώρισαν ως ιδιοκτήτες γης όσους μπορούσαν να το αποδείξουν με την παρουσία δυο μαρτύρων ότι είχαν την κυριότητα αυτή και στο παρελθόν. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης κτημάτων από ορισμένους κατοίκους χωρίς να τους ανήκουν πραγματικά, κατόπιν ψευδής βεβαίωσης. Επιπλέον οι Βενετοί συνέβαλλαν στην δημιουργία μιας ξεχωριστής τάξης, των προκρίτων, με την παραχώρηση σε αυτούς εκατό στρεμμάτων γης.

Την δεύτερη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας (1715-1821) η Πελοπόννησος ολόκληρη πλην της Μάνης αποτελούσε ενιαία διοικητική περιφέρεια, γνωστή ως πασαλίκι του Μοριά, με διοικητή πασά που έδρευε στην Τριπολιτσά.

Το σαντζάκι του Μοριά είχε διαιρεθεί από τους Τούρκους σε 24 βιλαέτια¹²¹: Ναυπλίου, Κάτω Νεχαγέ (περιλαμβάνουν τα χωριά Κρανιδίου, Δαμάλα, Δίδυμα και Φούρνους), Αργούς, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Βοτσίνης (Αιγαίου), Ναβαρίνου, Πατρών, Γαστούνης, Πύργου, Φαναριού, Αρκαδίας (Κυπαρισσίας), Μεθώνης, Κορώνης, Ανδρούσης, Νησιού (Μεσσήνη), Καλαμάτας, Ιμλακίων (Παρά τα σημερινά όρια των Νομών Αρκαδίας και Μεσσηνίας), Καρυταινής, Λεονταρίου, Τριπολιτσάς, Αγίου Πέτρου, Πραστού, Μύστρα και Μονεμβασιάς.

Διοικητής του σαντζακιού του Μοριά ήταν ο Μόρα Βαλεσή¹²², συγκέντρωνε στο πρόσωπο του ευρύτατες στρατιωτικές, διοικητικές και οικονομικές αρμοδιότητες. Ως στρατιωτικός διοικητής, ο Μόρα Βαλεσή είχε την ευθύνη της υπερασπίσεως της Πελοποννήσου από εξωτερικούς και εσωτερικούς κινδύνους αλλά και την ενίσχυση του Οθωμανικού στρατού με στρατιωτικές δυνάμεις του Μοριά σε περίοδο πολέμου, μεριμνούσε για την συντήρηση των οχυρωματικών έργων του Μοριά, επέβαλε φορολογία στους κατοίκους.

Ο Πάσας της Πελοποννήσου έχει τις αρμοδιότητες Σουλτάνου σε τοπικό επίπεδο. Περιστοιχίζονται από δυο συμβούλια. Το ένα από αυτά ήταν το υπηρεσιακό, αποτελούμενο από Οθωμανούς αξιωματούχους της κεντρικής Διοίκησης, τον Κεχαγιά, τον Δεφτερ- Κεχαγιά, τον Μουκαπελετζή και τους καδήδες, συνεδρίαζε κάθε δευτέρα. Το άλλο αποτελούταν από αντιπροσώπους του λαού, δυο Έλληνες προύχοντες, δυο Τούρκους και έναν Διερμηνέα. Στην υπηρεσία του Μόρα – Βαλεσή ήταν ο Χριστιανός διερμηνέας διοριζόμενος από την Πύλη, αποτελεί μέλος του συμβουλίου του Βάλι, ο Ρεϊζ εφεντής δηλαδή ο αρχιγραμματέας, ο μουφτής, ο δεφτερ- Κεχαγιάς είδος φοροτεχνικού υπαλλήλου, και ο Μουκαλεπετσης υπεύθυνος του κτηματολογίου και της οροθεσίας των περιοχών.

Στην Μεθώνη και στο Ναύπλιο διορίζονται πασάδες κατωτέρου βαθμού, δυο υπουρίδων, με στρατιωτικές αρμοδιότητες, τελώντας υπό τις διαταγές του Βαλή.

¹²¹ Χρηστος Κλειώσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Αθήναι 1977, σελ. 144-145

¹²² Μ. Σακελαρίου, *Η Πελοπόννησος κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Αποτύπωση, Αθήνα 1978, σελ 83

Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Πελοπόννησο διακρινόταν σε τρεις επαλλήλους βαθμούς¹²³: την αυτοδιοίκηση των πόλεων, των χωριών και των κωμών, την επαρχιακή αυτοδιοίκηση και την αυτοδιοίκηση ολόκληρης χώρας. Η διαμόρφωση αυτή οφείλεται στην αντίστοιχη διοικητική οργάνωση της Οθωμανικής διοίκησης στο Μοριά.

Όργανα διοίκησης της αυτοδιοίκησης των κοινοτήτων ήταν οι δημογέροντες που εκλέγονταν από την γενική συνέλευση στην οποία μετείχαν όσοι είχαν δικαίωμα ψήφου (καταγεγραμμένοι αυτόχθονες). Αποστολή των δημογερόντων ήταν: η διαχείριση της κοινοτικής περιουσία, είσπραξη των φορολογικών προσόδων, εκπροσώπηση της κοινότητας στις Οθωμανικές αρχές, οι τακτικές αναφορές προς τις προϊσταμένες οθωμανικές αρχές, συντήρηση σχολείων και η κατασκευή κοινωφελών έργων.

Η επαρχιακή αυτοδιοίκηση διοικούταν από τους προεστώτες, που εκλέγονται από την επαρχιακή συνέλευση, αποτελούταν από τους δημογέροντες του κατώτερου βαθμού αυτοδιοίκησης. Οι προεστώτες διαχειρίζονται τις υποθέσεις της επαρχίας, συνάπτουν δάνεια, αντιπροσωπεύουν την επαρχία στα δικαστήρια, διόριζαν τον αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας αρμόδιο για την ασφάλεια της επαρχίας, εισηγούνται μέτρα τα οποία έκρινα αρμόδια για την επαρχία, συνέβαλλαν στην εφαρμογή και εκτέλεση των εντολών των Οθωμανικών αρχών.

Το σύνολο των επαρχιακών προεστών των επαρχιών του Μοριά συγκροτούσαν την Πελοποννησιακή γερουσία. Αυτή ασκούσε την διοικητική εξουσία μαζί με τον Οθωμανό Διοικητή, και την δικαστική με τον Οθωμανό δικαστή. Όταν ο Μωρά – Βαλέσης ήθελε να πάρει αποφάσεις ευρύτερης σημασίας, συνήθιζε να καλεί σε σύσκεψη τους Έλληνες επαρχιακούς προεστώτες μέλη της πελοποννησιακής γερουσίας όσο και τους Οθωμανούς αξιωματούχους διοικητές επαρχιών.

Οι επαρχιακοί προεστοί εξέλεγαν δυο μωραγιάννηδες, οι οποίοι ήταν μέλη του συμβουλίου του Βάλι πασά. Με την πάροδο των χρόνων οι Έλληνες προεστοί είχαν αποκτήσει σημαντική δύναμη και εξουσία έτσι ώστε οι Οθωμανοί αξιωματούχοι να έχουν μετατραπεί σε εκτελεστές των αποφάσεων των προεστών

---

¹²³ Μ. Σακελαρίου *Η Πελοπόννησος κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας (1715-1821)*, Εκδόσεις Αποτύπωση, Αθήνα 1978, σελ 78

σύμφωνα με την μαρτυρία που έδωσαν Τούρκοι στον Πάνο Κολοκοτρώνη όταν τον συνέλαβαν.

Σημαντικές ήταν και οι ενδοκοινοτικές διαμάχες ανάμεσα στις φατρίες και την τελευταία περίοδο της Τουρκικής κυριαρχίας. Χαρακτηριστική είναι η διαμάχη της οικογένεια των Δεληγιαννέων με την οικογένεια του Κοντού.

3.2 ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μεγάλα βιοτεχνικά και εμπορικά κέντρα στάθηκαν οι κοινότητες της Τσαριστανής, του Τυναρβου, της Ραψανής, , το πιο γνωστό και σπουδαίο βιοτεχνικό και εμπορικό κέντρο ήταν αυτό των Αμπελακιών. Τα Αμπελάκια κατέχουν σπουδαία θέση στην ιστορία της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του Ελληνισμού.

Η ομόσπονδη κοινότητα των Αμπελακίων αποτελούνταν από είκοσι δύο οικισμούς – κοινότητες της κοιλάδα των Τεμπών, η καθεμιά είχε και τη δική της κοινοτική ηγεσία. Η ομοσπονδία διοικούνταν από την *γενική κοινοτική αρχή* των Αμπελακίων, στην οποία την συμμετείχαν ,ένας αντιπρόσωπος από κάθε οικισμό-κοινότητα και έξι από τους οικισμούς που αποτελούσαν και την έδρα της Ομοσπονδίας. Η εκλογή των μελών της γενικής συνέλευσης γινόταν από τη συνέλευση του λαού. Η θητεία των μελών της γενικής συνέλευσης ήταν τριετής. Καθήκοντα της Ομοσπονδιακής κοινοτικής αρχής ήταν: η εκπροσώπηση των οικισμών- κοινοτήτων στις Οθωμανικές αρχές, η κατανομή και η είσπραξη φορών από κάθε οικισμό, άσκηση της γενική διοίκηση της ομοσπονδίας.

Την φήμη τους τα Αμπελάκια την οφείλουν στην εμπορική και βιομηχανική δραστηριότητα που ανέπτυξαν. Τα Αμπελάκια στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα έγιναν το μεγαλύτερο βιοτεχνικό κέντρο της υπόδουλης Ελλάδος, όσον αφορά την νηματουργία.

Το 1774 ιδρύεται από μια κοινή συντροφιά Αμπελακιωτών ,ο συνεταιρισμός των Αμπελακίων αναπτύχθηκε με άξονα την κοινοτική οργάνωση. Η «*Κοινή Συντροφιά*»¹²⁴ είχε διαιρεθεί σε κλάδους απασχόλησης και παραγωγής, την αγροτική συντροφιά που ασχολούνταν με την παραγωγή των πρώτων υλών, την βιοτεχνική

¹²⁴ Απόστολος Βακαλοπούλος *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (τουρκοκρατία 1669-1821)*, Εκδόσεις Σφακιανική, Θεσσαλονίκη 1964, Τόμος Δ .σελ.534

συντροφιά που ασχολούνται με την επεξεργασία των πρώτων υλών και την παραγωγή τελικών προϊόντων ,εμπορική συντροφιά που ασχολούνται με την προώθηση των προϊόντων στην αγορά.

Στην επιχείρηση κατασκευής και βαφής νημάτων καθώς και στην εμπορία τους ασχολούνται το σύνολο του εργατικού δυναμικού της περιοχής, άνδρες και γυναίκες. Τα κέρδη από το εμπόριο νημάτων ήταν τεράστια με αποτέλεσμα την πνευματική ανάπτυξη της περιοχής. Από τα κέρδη αυτά ιδρύθηκε η ξακουστή σχολή των Αμπελακίων στην οποία δίδαξαν σημαντική εκπρόσωποι του νεοελληνικού διαφωτισμού, όπως ο Ευγένιος Βούλγαρη, Κούμας, Κωνσταντάς, επίσης χτίστηκαν νοσοκομεία, εκκλησίες, κοινοτικά καταστήματα, χρηματοδοτήθηκαν εκδόσεις βιβλίων όπως το λεξικό ελληνική γλώσσα του Άνθιμου Γαζή.

Ωστόσο, το 1804 αρχίζει η κάμψη της συντροφιάς των Αμπελακίων, οι διάφοροι ιστορικοί και χρονογράφοι παρουσιάζουν τον Αλή πασά ως τον κύριο αίτιο της παρακμής λόγω των τεράστιων φορολογικών ποσών που εισέσπρατε από την συντροφιά. Κατά τον *Γιάννη Κορδάτο*¹²⁵ οι κυριότερες αιτίες καταστροφής της αμπελακιώτικης βιοτεχνίας ήταν δύο.

Η πρώτη αιτία ήταν το γεγονός ότι οι αμπελακιώτες παρασυρμένοι από τον εσωτερικό ανταγωνισμό προώθησαν τις αγορές μεγάλες ποσότητες νημάτων, οι οποίες δεν μπόρεσαν να απορροφηθούν από τις ευρωπαϊκές αγορές.

Η δεύτερη αιτία οφείλεται στα αγγλικά νήματα, η μαζική προσφορά αγγλικά νημάτων στην ευρωπαϊκή αγορά, εκτόπισε σταδιακά τα αμπελακιώτικα, διότι η αγγλική υφαντουργία χρησιμοποιώντας τις σύγχρονες τότε τεχνολογικές μεθόδους παραγωγής κατάφερε να τελειοποιήσει τα νήματα της και τα διοχέτευε στην αγορά με φθηνότερες τιμές σε σύγκριση με τα αμπελιώτικα νήματα.

Υπάρχει μια διχογνωμία για το κατά πόσο η συντροφιά των Αμπελακίων υπήρξε συνεταιρισμός ισότιμων όπου οι διαφορές ή οι αντιθέσεις ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία λύθηκαν αρμονικά ή εάν υπήρξε μια καπιταλιστική επιχείρηση με συνεταιρική συμμετοχή των εργαζομένων στα κέρδη και στις ζημιές αλλά με τον ταυτόχρονο αποκλεισμό τους από την διοίκηση και την διαχείριση της επιχείρησης.

---

¹²⁵Γιάννης Κορδάτος, *Τα Αμπελάκια και ο μύθος για τον συνεταιρισμό τους*, Εκδόσεις Μπουκουδακη, Αθηνά 1973,σελ.132

Ο ιστορικός *Γιάννης Κορδάτος* επισημαίνει «ότι στα αμπελάκια δεν έγινε το θαύμα να λειτουργήσει ο πρώτος συνεταιρισμός του κόσμου. Η πολυθρόνη συνεργασία δεν είναι παρά μία κοινοπραξία μεγαλεμπόρων και βιοτεχνών»¹²⁶.

Την προεπαναστατική περίοδο, ήταν συνηθισμένο τόσο σε βιοτεχνικές όσο και εφοπλιστικές επιχειρήσεις, οι εργαζόμενοι αντί μισθού να παίρνουν ένα ποσοστό από τα κέρδη της επιχείρησης καθώς και να συμμετέχουν στις ζημιές της. Την περίοδο αυτή είχε δημιουργηθεί μια σύμπραξη ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Η σύμπραξη αυτή ήταν ένας τρόπος ισχυροποίησης της Ελληνικής κεφαλαιοκρατίας, αφού ελαχιστοποιούσε τις αντιθέσεις ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο και ασφάλιζε την επιχείρηση από την υποχρέωση καταβολής μισθών σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Οι κεφαλαιούχοι κρατούσαν το δικαίωμα διαχείρισης, διοίκησης και ελέγχου της επιχείρησης, ενώ η συμμετοχή των εργαζομένων στα κέρδη αντιστοιχούσε σ' ένα μισθό.

3.3 ΜΑΝΤΕΜΟΧΩΡΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Αυτόνομη Ομοσπονδία αποτέλεσαν τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής. Η Ομοσπονδία των Μαντεμοχωρίων¹²⁷ αποτελείται από δώδεκα κομμόπολεις (Γαλάτιστα, Βάρδος, Ραβνά, Βάρβαρα, Λιαρίγκοβη, Νοσοβέλο, Μαχαλάς, Ισβορος, Χωρούδα, Ρεβνικά και Ιρισσός). Κάθε κομμόπολη είχε στη δικαιοδοσία της ορισμένο αριθμό χωριών, ο οποίος συνολικά ανερχόταν στα 366 χωριά.

Κάθε κομμόπολη είχε την δική της αυτοδιοίκηση. Αιρετοί εκπρόσωποι, ένας από κάθε κομμόπολη, συγκροτούσαν την *δωδεκαμελή συνέλευση της ομοσπονδίας των Μαντεμοχωρίων*, η οποία εξέλεγε τέσσερις *Βεκιλίδες* με ετήσια θητεία. Οι Βεκιλίδες ήταν επικεφαλές της Ομοσπονδίας των δώδεκα κομμόπολεων αλλά οι εξουσιαστικές τους αρμοδιότητες ήταν περιορισμένες, εισηγούνταν ζητήματα σχετικά με τις υποθέσεις της Ομοσπονδίας στην δωδεκαμελή Συνέλευση.

---

¹²⁶ Γιάννης Κορδάτος, *Τα Αμπελάκια και ο μύθος για τον συνεταιρισμό τους*, Εκδόσεις Μπουκουδάκη, Αθήνα 1973, σελ 170

¹²⁷ Χρήστος Κλειώσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ. 179

Στην κώμη Μαχαλά έδρευε ο εκπρόσωπος της Οθωμανικής Πύλης, ο Μαντέμ Αγάς¹²⁸ έχοντας ολιγάριθμη στρατιωτική δύναμη. Ο Μαντέμ Αγάς δεν αναμιγνυόταν στις εσωτερικές υποθέσεις της Ομοσπονδίας, ασκούσε όμως δικαστικές δικαιοδοσίες και εκτελούσε τις αποφάσεις των Βεκλήδων.

Στα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής είχαν παραχωρηθεί από την Πύλη σημαντικά δημοσιοοικονομικά προνόμια¹²⁹ λόγω του μεταλλείου αργύρου. Η κεντρική διοίκηση είχε παραχωρήσει την εκμετάλλευση των αργυρωρυχείων στα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής σε μια προσπάθεια να περιορίσει τις καταχρήσεις των Οθωμανών εκμισθωτών, οι οποίοι αιολάμβαναν κέρδη σε βάρος του Τουρκικού Δημοσίου και των εργατών, καθώς και να αντιμετωπίσει την μείωση παραγωγής. Οι κάτοικοι που εργάζονταν στα μεταλλεία της περιοχής ήταν απαλλαγμένοι από κάθε φόρο καθώς και από την παρουσία Οθωμανών στην περιοχή. Ως αντάλλαγμα των χορηγηθέντων προνομίων από την Πύλη η Ομοσπονδία είχε την υποχρέωση αποστολής 220 οκάδων αργύρου από την παραγωγή των μεταλλείων στην Πύλη και την συντήρηση του Μαντέμ- Αγά και των είκοσι στρατιωτών που είχε στην υπηρεσία του.

Παράλληλα με την εκμετάλλευση του μεταλλείου οι κάτοικοι πολλών χωριών των Μαντεμοχωριών ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και άλλα βιοποριστικά επαγγέλματα π.χ. ταπητουργία, μεταξοκαλλιέργεια, συμπληρώνοντας το βασικό τους εισόδημα. Η στροφή προς αυτές τις παραγωγικές διαδικασίες έγινε πιο έντονη κατά την περίοδο μείωσης της παραγωγικότητας εξορύξεως μεταλλεύματος που είχε ως επακόλουθο την μείωση των εισοδημάτων των κατοίκων.

3.4 ΧΑΣΙΚΟΧΩΡΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Τα χασικοχώρια ή Χάσια¹³⁰ ήταν μια ομοσπονδία αποτελούμενη από δεκαπέντε χωριά, που βρίσκονται νοτιοδυτικά των Μαντεμοχωριών. Τα χασικοχώρια ήταν γεωργικά χωριά και το κάθε εξέλεγε ξεχωριστά τους τοπικούς του άρχοντες,

¹²⁸ Απόστολος Βακαλοπούλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (τουρκοκρατία 1669-1821)*, Τόμο Β, Εκδόσεις Σφακιανική, Θεσσαλονίκη 1964,σελ. 518-532

¹²⁹ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999,σελ. 460

¹³⁰ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999,σελ. 461

προερχόμενους από την τάξη των κτηματιών, οι οποίοι την εκπροσωπούσαν την κάθε κοινότητα στην πρωτεύουσα της Ομοσπονδίας, τον Πολύγυρο. Οι κοινοτικοί άρχοντες όλων των κοινοτήτων αποτελούσαν το ανώτερο συμβούλιο της ομοσπονδίας. Η κυριότερη αρμοδιότητα των κοινοτικών αρχόντων ήταν οι ρυθμίσεις των φορολογικών υποχρεώσεων της ομοσπονδίας απέναντι στον Αγά ενοικιαστή των εισοδημάτων των ομοσπονδιών – κοινοτήτων που έδρευε στον Πολύγυρο. Αιρετοί άρχοντες ήταν και οι βεκιληδες που στέλνονται στην Κωνσταντινούπολη ως εκπρόσωποι της ομοσπονδίας. Στα χασικοχώρια όλη η γη ανήκε σε αυτά πλην από ορισμένα μετόχια του Άθω.

3.5 ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Η Ομοσπονδία των κοινοτήτων της χερσονήσου Κασσάνδρας αποτελείται από δώδεκα χωριά, με πρωτεύουσα την κοινότητα Βαλτά. Η Ομοσπονδία διοικούνταν από δωδεκαμελές συμβούλιο, στο οποίο η κάθε κοινότητα εκπροσωπούσαν από ένα κοινοτικό άρχοντά της. Στην πρωτεύουσα της Ομοσπονδίας Βαλτά έδρευε ο Τούρκος βοεβόδας. Στις κοινότητες της Κασσάνδρας υπολογίζεται ότι στις αρχές του 14^{ου} αιώνα κατοικούνται από εφτακόσιες οικογένειες, από τις οποίες οι εξακόσιες ήταν οικογένειες μικροϊδιοκτητών και οι εκατό οικογένειες ενοικιαστές των μετοχιών των μοναστηριών του Άθω.

Κάτω του *Uçqhapı*¹³¹ τα χωριά της Κασσάνδρας ήταν από τις πιο προηγμένες περιοχές της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Απολάμβανε θρησκευτική και πολιτική και οικονομική αυτονομία, και διέθετε αναπτυγμένη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή και κύριο στοιχείο διάκρισης ήταν η δικαιοκατανομή εισοδήματος ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας.

¹³¹ Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1999, σελ 463

3.6 Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

Το 1430 οι κάτοικοι δεκατεσσάρων χωριών βορειοανατολικά των Ιωαννίνων προσφέρουν την υποταγή τους στον Σουλτάνο Μουράτ και ως αντάλλαγμα εισέπραξαν προνόμια, με κυριότερο δικαίωμα της αυτοδιοίκησης.

Τα χωριά του δυτικού Ζαγορίου τα μιμήθηκαν και υποτάχθηκαν με τη θέλησή τους στους Τούρκους και ως αντάλλαγμα τους παρεχωρήθησαν αντίστοιχα προνόμια, αποτελώντας αυτόνομη επαρχία με έδρα τον Παπιγκο και για αυτό ονομάζονταν οι κάτοικοι Παπιγκινοί.

Κατά τον 17^ο αιώνα τα χωριά του ανατολικού και Δυτικού Ζαγορίου ενώθηκαν σε αυτόνομη κοινοτική ομοσπονδία γνωστή και ως «Κοινό των Ζαγοροχωριών», με έδρα το Καπέσοβο. Το κοινό των Ζαγοροχωριών αποτελούταν από σαράντα χωριά. Η διοίκηση του κοινού είχε ανατεθεί στο «Ζαγόρ κοτζαμπάσης» ή «βεκίλη του Ζαγορίου». Ο διοικητής αυτός εκλεγόταν κάθε έξι μήνες από τους εκλεγμένους δυο αντιπρόσωπους κάθε κοινότητας. Ο Ζαγόρ κοτζαμπάσης διέμενε στα Γιάννενα μαζί με πολυμελές συμβούλιο αντιπροσώπων, διέθετε αστυνομία («παλικάρια») για την επιβολή του νόμου και της τάξης.

Τα έγγραφα και οι διαταγές των Τουρκικών αρχών ανακοινώνονταν στην αντιπρόσωπο των χωριών στα Γιάννενα, Ζαγόρ Κοτζαμπάση. Στην υπηρεσία του βεκίλη υπήρχε ένας γραμματέας και ένας ταμίας.

Η Ομοσπονδία των Ζαγοροχωριών είχε την δική της ξεχωριστή διοίκηση, ήταν επιφορτισμένη με την ευθύνη της κατανομής και εισπραξής φόρων, μεριμνούσε για την ασφάλεια του κοινού, δίκασε τις διαφορές των κατοίκων πλην των ποινικών που ανήκαν στην αρμοδιότητα των τουρκικών δικαστηρίων.

Βάση των χορηγηθέντων προνομίων, τα Ζαγοροχώρια απέκτησαν αυτονομία και το δικαίωμα αυτοδιοίκησης, είχαν ελευθερία τέλεσης των θρησκευτικών τους καθηκόντων, δικαίωμα κατασκευής, συντήρησης και λειτουργίας εκκλησιών, απαγορεύονταν ρητά η επέμβαση του μητροπολίτη Ιωαννίνων στις κοινοτικές υποθέσεις του Κοινού, καθώς απαγόρευση εισπραξής χρημάτων πέρα από τα νόμια.

Τα προνόμια των Ζαγοροχωριών τα σεβάστηκε ο Αλή πασάς τα οποία σύμφωνα με πληροφορίες φαίνεται ότι τα επαύξησε καθώς φοβόταν την επιρροή των Ζαγοροχωριών στον Σουλτάνο. Για παράδειγμα, γιατρός του Σουλτάνου Σελίμ Γ ήταν ο Μπρούζος από το Καπέσοβο του Ζαγορίου, ο οποίος κατάφερε να αποσπάσει

φιρμάνι με το οποίο το Ζαγόρι, σε καιρό πολέμου είχε ουδέτερη συμμετοχή. Τα προνόμια άρχισαν να περιορίζονται με την ήττα του Αλή πασά. Τα χωριά του Ζαγορίου έφτασαν σε μεγάλη ακμή κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, με αποτέλεσμα την οικονομική και πνευματική πρόοδο της περιοχής.

3.7 ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΗΛΙΟΥ

Τα χωριά του Πηλίου ήταν άλλα βακούφικα και άλλα χάσια¹³². Τα Βακούφικα χωριά (Μακρινίτσα, η Δρακιά, η Μακρυρράχη, το Ανήλιο, ο Κισσός, το Μαυρέσι, η Βυζίτσα, ο Άγιος Λαυρέντιος, ο Άγιος Γεώργιος, η Σίκυ, οι Πινακωτές, η Αργαλαστή, το Μετόχι, το Προμύρι και ο Λαύκος) αποτελούσαν Ομοσπονδία με πρωτεύουσα την Μακρινίτσα.

Τα χωριά αυτά εξαρτώνταν απ' ευθείας από την Πύλη, ήταν απαλλαγμένα από την παρουσία Οθωμανών αξιωματούχων, τους είχαν αναγνωριστεί φορολογικές ελαφρύνσεις και είχαν αναπτυγμένο αυτοδιοικητικό σύστημα .

Τα Χάσια ήταν: ο Βόλος, το Πυρή, η Ζαγορά, η Πορταριά, τα Λεχώνια, η Τσαγκαράδα, οι Μηλιές, η Λαμπνού, το Προπάν, το Νεοχώρι και το Νιάου. Τα χωριά αυτά δεν συγκρότησαν ενιαία ομάδα όπως τα Βακούφικα χωριά, αλλά το καθένα είχε ξεχωριστή κοινοτική αρχή.

Οι είκοσι τέσσερις κοινότητες του Πηλίου είχαν αναπτύξει από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα σημαντική βιοτεχνική δραστηριότητα, στον τομέα των ειδών ενδυμασίας και οικιακής χρήσης.

Η Ομοσπονδία του Πηλίου διοικούνταν από προεστούς που έδρευαν στην Μακρινίτσα αλλά οι κοινοτικοί άρχοντες είχαν την φήμη ματαιόδοξων τυρρανιστών, οι οποίοι είχαν χωριστεί σε φατρίες, εξαιτίας των συμφερόντων και της αρχομανίας τους. Το κοινό του Πηλίου αντιπροσώπευε στην Πύλη ο Μποστταντζής, εκτελεστικό όργανο της Ομοσπονδίας .

---

¹³² Χρηστος Κλειωσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ. 198

3.8 ΒΛΑΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Τα βλαχοχώρια της Πίνδου ήταν διαιρούμενα σε δυο κοινοτικές ομοσπονδίες, η μια με έδρα το Συρακω αποτελούμενη από σαράντα δυο χωριά, η άλλη με έδρα το Καραλλήτη της οποίας ο αριθμός των χωριών που την αποτελούσαν δεν είναι γνωστό. Κάθε χωριό είχε τους δικούς του άρχοντες. Επικεφαλής σε κάθε Ομοσπονδία ήταν ένας δημογέροντας, που στην εκλογή του διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο οι παράγοντες της πρωτεύουσας των δυο Ομοσπονδιών. Το σύστημα των ομοσπονδιακών ενώσεων κατά τον Κ. Παπαρρηγόπουλο ¹³³ λειτούργησε με τρόπο που λειτούργησαν οι αντίστοιχες Ομοσπονδίες της Θεσσαλίας.

3.9 ΆΛΛΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Παρατηρείται σε ορισμένες περιοχές, κοινότητες γειτονικές να συνεργάζονται σε θέματα κοινά που αφορούν τις ίδιες και τις περιοχές τους, χωρίς συνεργασία αυτής να πάρει μορφή Ομοσπονδίας. Στις ηπειρωτικές περιοχές παρατηρείται κοινοτική συνεργασία των αστικών και αγροτικών κοινοτήτων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Αθήνας. Η πόλη της Αθήνας εμφανίζεται οργανωμένη σε αυτοδιοικούμενη κοινότητα. Παράλληλα ένα πλήθος χωριών της Αττικής όπως το Μαρκόπουλο, του Κουβαρά, το Μενίδι, το Λιοπέσι διοικείται με βάση το κοινοτικό σύστημα. Οι προύχοντες των χωριών της Αττικής συμμετείχαν και εκπροσωπούσαν, για μια σειρά από υποθέσεις, τις κοινότητες τους στο κοινό της Αθήνας.

Στις νησιωτικές περιοχές η κοινοτική συνεργασία αναπτύσσεται ανάμεσα στην κοινότητα της Κωμόπολης που συνήθως είναι και η πρωτεύουσα του νησιού και στις κοινότητες των χωριών. Στη νήσο Πάρο υπάρχουν, η κοινότητα της παροικίας που είναι πρωτεύουσα του νησιού και έξι άλλες κοινότητες, που είναι διάσπαρτες στο νησί, για τα κοινά ζητήματα οι εκπρόσωποι των κοινοτήτων συγκεντρώνονται στην πρωτεύουσα του νησιού, τα διαπραγματεύονται και αποφασίζουν όλοι μαζί.

---

¹³³ Χρηστος Κλειωσης, *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977, σελ. 184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ύστερα από την παραπάνω μελέτη των ελληνικών κοινοτήτων κατά περίοδο της τουρκοκρατίας στον ελλαδικό χώρο μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Η μορφή των κοινοτήτων δεν ήταν όμοια κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας στον ελλαδικό χώρο, παρουσιάζει διάφορες από περιοχή σε περιοχή. Οι διάφορες αυτές οφείλονται κυρίως στην διαφορετική εξέλιξη των κοινοτήτων από τόπο σε τόπο, αλλά και στα διαφορετικά στοιχεία που έφεραν μαζί τους από το παρελθόν.
- Οι ξένοι κατακτητές Βενετοί, Φράγκοι, Τούρκοι, Αλβανοί κατά καιρούς κατάκτησαν τμήματα του Ελλαδικού χώρου, επέδρασαν στο κοινοτικό σύστημα ή συνέτειναν με τις δικές τους αντιλήψεις στην διαφοροποίησή του.
- Ο θεσμός αυτός κλονίστηκε ή εξαφανίστηκε λίγο ή πολύ εξαιτίας των πολιτικών γεγονότων και έπειτα αναβίωσε με την επίδραση της ζωντανής παράδοσης ή των κοινοτικών θεσμών των γειτονικών πόλεων ή χωριών.
- Οι κοινότητες επί τουρκοκρατίας έχουν τις ρίζες τους στις βαθύτατες παραδόσεις του Ελληνικού λαού, ανταποκρινόμενες στην διοικητική αντίληψη του κατακτητή, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να αναζητήσει ένα σύστημα ισορροπίας ικανό να εξασφαλίσει την διατήρηση της κυριαρχίας πάνω σ' ένα μωσαϊκό υποταγμένων λαών.
- Η αναγνώριση κοινοτικής αυτονομίας στους Έλληνες χριστιανούς βοήθησε την Οθωμανική αυτοκρατορία να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα το διοικητικό της σύστημα και να κάνει ευκολότερα αποδεκτή την εξουσία της χωρίς να αλλοτριώσει τα δημοσιονομικά και άλλα δικαιώματα που απορρέουν από την κατάκτηση.
- Οι Οθωμανοί Σουλτάνοι αντιμετώπισαν τις κοινότητες σαν ένα θαυμάσιο όργανο για την είσπραξη των φόρων και ως ένα εργαλείο για την απερίσπαστη και αποδοτικότερη διοίκηση των ραγιάδων της αυτοκρατορίας.
- Σημαντικός στάθηκε για την ανάπτυξη του κοινοτικού συστήματος η χορήγηση προνομίων. Γενικά τα προνόμια απάλλαξαν την κοινότητα από την δικαιοδοσία των τοπικών εξουσιαστικών οργάνων, συνδέοντάς την με ισχυρούς αξιωματούχους. Με τα προνόμια οι κοινοτικοί οργανισμοί μείωσαν σε σημαντικό βαθμό την αυθαιρεσία των Οθωμανών αξιωματούχων, ιδιαίτερα σε μια περίοδο

που η κεντρική εξουσία αδυνατούσε να καταστείλει τις υπερβάσεις και τις αυθαιρεσίες αυτών.

- Η διοίκηση των ελληνικών κοινοτήτων, κυρίως αφότου η ελληνική κοινωνία αποκτά σαφή διαχωρισμό και κοινωνική διαστρωμάτωση, ασκείται από την ανώτερη τάξη, αλλού με την συνέργια και την εκλογή απ' το σύνολο των μελών της κοινότητας και αλλού με τον αποκλεισμό των λαϊκών στρωμάτων.
- Όταν δίπλα στην παραδοσιακή προουχουτική τάξη αναπτύχθηκε η αστική τάξη η οποία λόγω της οικονομικής ευρωστίας διεκδίκησε μερίδιο στην κοινοτική εξουσία, τότε έγινε αναπόφευκτη η κοινωνική διαμάχη ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις για τον έλεγχο και την διοίκηση των κοινοτήτων.
- Εντολή διοίκησης των κοινοτήτων που δινόταν στους κοινοτικούς άρχοντες, για περιορισμένο χρονικό διαστήματα, συνήθως ενός έτους. Μετά την λήξη της εντολής οι κοινοτικοί άρχοντες όφειλαν να λογοδοτήσουν προς το εκλογικό σώμα. Οι εκλογείς και οι εκλεγόμενοι ήταν Έλληνες χριστιανοί ορθόδοξοι. Η εκλογή των εκλογικών αρχόντων επικυρωνόταν από τον Οθωμανό δικαστή της περιοχής. Οι αποφάσεις των κοινοτικών αρχόντων παίρνονταν με ομοφωνία όλων.
- Οσον αφορά την δευτεροβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση όπως αυτή παρουσιάστηκε στον Ελλαδικό χώρο ήταν περισσότερο αποτέλεσμα της συνεργασίας κεφαλαίου και εργασίας σε μια περίοδο που το βιομηχανικό κεφάλαιο δεν είχε ισχυροποιηθεί στον Ελλαδικό χώρο. Οι ομοσπονδίες λειτούργησαν σαν μέσο απορρόφησης των κραδασμών της σύγκρουσης κεφαλαίου και εργασίας.
- ☐ Παρατηρώντας την δομή και την οργάνωση της σημερινής τοπικής αυτοδιοίκησης βλέπουμε ότι διατηρεί πολλά στοιχεία τόσο από την διοικητική οργάνωση όσο και από την νοοτροπία και την κουλτούρα της εποχής εκείνης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

1. Άμαντου Κ, *Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων(Από τον αντεκατου αιώνας μέχρι του 1821)*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων,Αθήνα 1955
2. Αργυρόπουλος Π, *Δημοτική διοίκηση εν Ελλάδι*, Εκδόσεις Μαυρομάτη, Αθηνά 1859, σελ.56.
3. Βακαλοπούλου Α, *Πηγές της Ιστορίας της Μακεδονίας 1453-1833*, Εταιρία Μακεδονικών σπουδών, Θεσσαλονίκη 1989.
Του Ίδιου , *Ιστορία του νέου Ελληνισμού (Τουρκοκρατία 1669-1821)*, Τόμος Β, Εκδόσεις Σφακιανακη ,Θεσσαλονίκη 1964.
4. Γιαννόπουλος Ι., *Διοικητική οργάνωση της Στέρας Ελλάδας κατά την διάρκεια τουρκοκρατία (1393-1821)*, Αθηνά 1971.
5. Δασκαλάκης Μ., *Η Μάνη και η Οθωμανική αυτοκρατορία 1453-1821*, Εκδόσεις Μπουζουδακη, Αθηνά 1923.
6. Θεόδωρου Θ., *Ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθηνά 1996
7. Coles P., *Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μπεργαδη, Αθηνά 1972.
8. Κλειωσης Χ. *Ιστορία της τοπικής αυτοδιοίκησης (από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα)*, Εκδόσεις Περγάμαλη, Αθήνα 1977.
9. Κόκκινου Δ., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθηνά 1956,
10. Κοντογιωργης Γ., *Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση –Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατία*, Εκδόσεις Λιβανη, Αθηνά 1982
11. Κορδάτος Γ., *Ιστορία του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Μπουκουμανη, Αθηνά 1973.
Του Ίδιου, *Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, Εκδόσεις Μπουκουμανη, Αθήνα 1975.
Του Ίδιου, *Τα Αμπελάκια και ο μύθος τους για τον συνεταιρισμός*, Μπουκουμανη, Αθηνά 1973.
12. Κούκου Ελένη, *Διαμόρφωση της Ελληνικής Κοινωνία κατά την Τουρκοκρατία* ,Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1971

- Της Ίδιας, *Οι Κοινοτικοί Θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία*
Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών ,Αθήνα 1980
13. Κουραδουμα-Γερολυμπου Α., *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης*, Εκδόσεις Τροχαλία, Αθηνά 1997
  14. Λουρμπας Κ., *Γαστούνη*, Έκδοσης Φωτοτεχνική ,Πύργος 1990.
  15. Μετάλληνος Γ., *Τουρκοκρατία (Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκράτορα)*, Εκδόσεις Ακρίτα, Αθηνά 1988.
  16. Σακελαρίου Μ., *Η Πελοπόννησος κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας (1715-1821)*, Εκδόσεις Αποτύπωση, Αθήνα 1978.
  17. Σβορωνος Ν., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθηνά 1974.
  18. Συλλογικό Έργο, *Διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στην Μακεδονία*, Εκδόσεις Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1989.
  19. Φίλιας Βασίλης , *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα, "Νόθα αστικοποίηση 1800-1864"* , Εκδόσεις Cutenberg,Αθηνά 1975
  20. Φίνλει Γ., *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Εκδόσεις Αφοι Τολιδη, Αθήνα 1971
  21. Χρυσανθακοπουλος Α. Γεώργιος, *Η Ηλεία επί τουρκοκρατία*, Αθηνά 1950.

Περιοδικά

1. *Κοζάνη (από την αρχαιότητα μέχρι ημέρα)*, Ελευθεροτυπία ,Ιστορικά, Εκδόσεις Φωτοεκδοτική, Αθηνά 2003, Τεύχος 168.
2. *Ηπειρος (Τα Ζαγοροχώρια της αυτονομίας, το μαρτύριο του Κατσαντώνη και τα Γιάννενα της κυρα Φροσύνης)*, Πατριδογνωσίας ,Εκδόσεις Έθνος ,τεύχος 29, Αθηνά 2003
3. *Οι οπλαρχηγοί της Στέρας Ελλάδας*, Ιστορικά, Εκδόσεις Φωτοεκδοτική Α.Ε, Αθηνά 2003, Τεύχος 168.

Εγκυκλοπαίδειες:

1. *Ελλάς (Ιστορία και ο Πολιτισμός του Ελληνικού Έθνους απαρχές μέχρι σήμερα*, Τόμος Β, Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρους, Αθηνά 1998
2. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ι, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Αθήνα 1975
3. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Αθήνα 1975